... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai, bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta... Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Voruta

Nr. 19 (733) 2011 m. spalio 8 d. Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

11 *Tomas BARANAUSKAS*

Šiaulių (Saulės) mūšis: jo reikšmė, eiga ir istorinis kontekstas

13 *Auksutė RAMANAUSKAITĖ-SKOKAUSKIENĖ*

Už Dievą ir Tėvynę

14 *Artūras MERKYS*

Tiesioginis valdymas Vilniaus rajone ir nebaigti darbai

Panerių memoriale pagerbtos žydų genocido aukos

Ceremonijoje dalyvavo (iš kairės) LR Seimo pirmininkė Irena Degutienė, Seimo Pirmininkės pavaduotojas Česlovas Vytautas Stankevičius, Tarptautinės komisijos nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti pirmininkas Emanuelis Zingeris

Izraelio valstybės Pramonės, prekybos ir darbo ministras Shalomas Simhonas

Seimas 2011 m. paskelbė Holokausto aukomis tapusių Lietuvos gyventojų pagerbimo ir atminimo metais. Minint Holokausto 70-metį Lietuvos vyriausybė priėmė programą, kurioje numatyti renginiai, skirti genocido aukoms atminti.

Rugsėjo 23 d. Aukštųjų Panerių memoriale susirinko šimtai žmonių tam, kad pagerbtų holokausto aukas. Į ceremoniją atvyko ir susirinkusiems kalbėjo LR Seimo pirmininkė Irena Degutienė, kultūros ministras Arūnas Gelūnas, Izraelio valstybės Pramonės, prekybos ir darbo ministras Shalomas Simhonas, Seimo Užsienio reikalų komiteto pirmininkas, Tarptautinės komisijos nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti pirmininkas Emanuelis Zingeris, Žydų bendruomenės pirmininko pavaduotoja Faina Kukliansky, vyriausiasis Lietuvos ir Vilniaus rabinas Chaimas Buršteinas, kunigas pranciškonas Julius Sasnauskas. Ceremonijoje taip pat dalyvavo užsienio šalių atstovai, Vilniaus Šolom Alcheimo vidurinės mokyklos mokytojai ir moksleiviai.

LR Prezidentės Dalios Grybauskaitės vainiką prie paminklo pastatė Garbės sargybos kuopos kariai, LR Seimo pirmininkės Irenos Degutienės ir LR Ministro Pirmininko vainikus nešė jaunuoliai, pasipuošę tautiniais drabužiais. Taip pat padėti vainikai nuo LR Krašto apsaugos ministerijos, Lietuvos

Nukelta į 6 p.

Marija Remienė – JAV lietuvių kultūros baruose

Vilniaus paveikslų galerijoje pristatyta JAV lietuvių kultūrininkės ir meno mecenatės, Valstybinės J. Basanavičiaus premijos laureatės Marijos REMIENĖS knyga „JAV lietuvių kultūros keliuose“.

Marijos Remienės knygos „JAV lietuvių kultūros keliuose“ viršelis

Spalio 27 d. Lietuvos dailės muziejaus Vilniaus paveikslų galerijoje vyko Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių visuomenininkės Marijos Remienės knygos „JAV lietuvių kultūros keliuose“ (Vilnius, 2001, 608 p.) pristatymas. Tai šios kultūrininkės knyga, kurioje telpa gausūs faktai, istorijos apie lietuvių pastangas išlaikyti savo tautinę tapatybę ir kultūrą svečioje šalyje.

Apdovanojimai lietuvių kultūros puoselėtojai

M. Remienė už nuopelnus įvertinta ne vienu apdovanojimu: 1996 m. popiežius Jonas Paulius II apdovanojo medaliu „Pro Ecclesia et Pontifice“; 1998 m. Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga apdovanojo I laipsnio LPKTS Pasipriešinimo dalyvio kryžiumi už nuopelnus Lietuvai; 2002 m. Lietuvos valstybė apdovanojo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinu; 2008 m. Lietuvos

Nukelta į 3 p.

Lietuvos lenkai: *neįvykusi* tauta ar tautinė mažuma?*

Dr. Rimantas MIKNYS, Lietuvos istorijos institutas

Kalbant apie stereotipus bei aiškinantis galimybes juos koreguoti, keisti, bet kažin ar įveikti, ar juos kam nors panaudoti svarbu žinoti, kaip ir kodėl jie atsirado, kam jie buvo naudojami. Mano pranešimo tikslas – bandyti atkreipti dėmesį, jog nūdienos viešajame diskurse, o ir teisinėje aplinkoje, vyraujantis lenkų Lietuvoje kaip įprastos tautinės mažumos statusas – nekorektiškas. Mano nuomone, toks požiūris, traktuotė – viena iš priežasčių, dėl ko atsiranda valdžios, politikų, nemažos lietuviškos visuomenės dalies nesusikalbėjimai, įtampos ir priešpriešos su Lietuvos lenkų tautine-kultūrine grupe.

Kodėl nekorektiškas? Kadangi esu istorikas, tad tikriausiai būsiu nuobodus tai mūsų auditorijos daliai, kuri mano, jog „atkasinėti lavonų nereikia“, nes ir be jų turime problemų. Tačiau aš manau, kad nūdienos problemos neatsiranda „čia ir dabar“, o turi gilesnes šaknis praeityje, procesų, kurie išsitęsia iki mūsų dienų „genezinėje stadijoje“. Pranešime svarstoma tema – iki šiol besiplėtojančio nacionalizmo proceso sudėtinė dalis. Taip jau atsitiko, kad XIX

Dr. Rimanatas Miknys

amžiuje susiformavusios arba pradėjusios formuotis modernios visuomenės ir toliau funkcionuoja šio proceso rėmuose.

Iš akademinių tyrimų žinoma, kad tautą galima traktuoti kaip modernizacijos procesų kūrinį ir kaip sudėtinę tokių procesų dalį paskutiniuose dviejuose Europos istorijos šimtmečiuose. Dėl šių procesų susiformavo du skirtingi Europos modernių tautų tipai. 1. Etninis-kalbinis (arba etnokultūrinis) tautos tipas, kurio tapsmą lėmė etniniai,

Nukelta į 5 p.

Mažoji Lietuva

Dėl Plaškių bažnyčios (Pagėgių sav.) avarinės būklės

2011 08 12 „Voruta“ Pagėgių savivaldybės merui Virginijui Komskiui išsiuntė paklausimą „Dėl kultūros paveldo, paminklo, Plaškių bažnyčios naikinimo“. Buvo prašoma pranešti, ką Pagėgių savivaldybė darė ir planuoja daryti, kad iš avarinės būklės būtų gelbėjama Plaškių bažnyčia. 2011 09 02 „Voruta“ gavo atsakymą Nr. R-1705 iš Pagėgių savivaldybės mero Virginijaus Komskio. Atsakymą spausdiname.

Plaškių bažnyčia iš paukščio skrydžio. Danos Buinickaitės nuotr. 2006 m.

Informuojame, kad Pagėgių savivaldybėje esanti Plaškių evangelikų liuteronų bažnyčia nėra įrašyta į Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo vertybių registrą. Rūpindamasi Plaškių bažnyčios ir jos aplinkos sutvarkymu bei pritaikymu turizmui, Pagėgių savivaldybės administracija 2010 m. lapkričio 12 d. pateikė Valstybiniam turizmo departamentui prie Ūkio ministerijos projektinį pasiūlymą „Plaškių bažnyčios, kaip kultūros paveldo objekto, rekonstrukcija ir kompleksinis pritaikymas turizmo reikmėms“ dėl šio projekto įtraukimo į valstybės planuojamų projektų sąrašą finansinei paramai gauti. Projektinio pasiūlymo vertė buvo 8 507 000 Lt, o numatoma projekto pradžia – 2012 metų gegužės mėnuo. Tačiau Lietuvos Respublikos ūkio ministras neįtraukė mūsų pateikto projektinio pasiūlymo į valstybės planuojamų projektų sąrašą (2011-07-14 įsakymas Nr. 4-494). Plaškių bažnyčios sutvarkymas yra įtrauktas į Savivaldybės planus, todėl ir toliau ieškoma finansinių galimybių sutvarkyti ir pritaikyti turizmui šį svarbų istorinį objektą.

Pagėgių savivaldybės administracija 2010 m. lapkričio 25 d. raštu Nr. R2-2119 kreipėsi į Kultūros paveldo departamentą prie Kultūros ministerijos, prašydama įrašyti į Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo vertybių registrą skubos tvarka evangelikų liuteronų bažnyčią, esančią Plaškių kaime. Pagėgių savivaldybės administracija 2010 m. gruodžio 7 d. gavo atsakymą Nr. (14.17)2-3814 iš Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos, kad pagal Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės valstybinio audito 2010-02-19 ataskaitoje „Kultūros paveldo išsaugojimas“ Kultūros paveldo departamentui pateiktas rekomendacijas, prioritetas teikiamas kultūros paveldo objektų vertingųjų savybių (saugotinų elementų) tikslinimui, o ne naujų objektų (darant išimtį svarbiems ir reikšmingiems objektams) įtraukimui į Kultūros vertybių registrą. Šiame rašte Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos pasiūlė Pagėgių savivaldybės administracijai sudaryti vertinimo tarybą ir jos aktu priimti sprendimą dėl teisinės apsaugos suteikimo Plaškių bažnyčiai. Pagėgių savivaldybės administracija neturi galimybių sudaryti vertinimo tarybos, kompetentingai įvertinti kultūros paveldo objektus, nes Savivaldybėje nėra kompetentingų ir turinčių atitinkamą kvalifikaciją bei atestaciją asmenų, galinčių atlikti šį vertinimą.

Pagėgių savivaldybės administracija 2010 m. gruodžio 30 d. raštu Nr. R2-2305 dar kartą kreipėsi į Kultūros paveldo departamentą prie Kultūros ministerijos, prašydama tarpininkauti, kad vertinimo taryba prie Kultūros paveldo departamento parengtų reikalingus dokumentus dėl Plaškių bažnyčios įtraukimo į kultūros vertybių registrą. Atsakymo dar nesulaukėme.

Meras Virginijus Komskis

Dėl Mažosios Lietuvos etnografinių kaimų įtraukimą į Kultūros vertybių registrą

2011 08 11 „Voruta“ Kultūros paveldo departamento direktorei Dianai Varnaitei išsiuntė paklausimą „Dėl Martyno Purvino pasiūlymų“. Buvo prašoma pranešti, kas buvo daroma su Martyno Purvino (knygos „Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai“ autoriaus) pasiūlymais įrašyti kai kuriuos Mažosios Lietuvos kaimus į regioninio lygmens kultūros paveldo objektus. 2011 09 07 „Voruta“ gavo atsakymą Nr. (14.17)-2-2216 iš Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos Juridinio skyriaus vedėjo, pavaduojančio direktorių, Andriaus Vaicekausko. Atsakymą spausdiname.

Informuojame, kad Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos (toliau – Departamentas) 2007–2008 metais organizavo Mažoios Lietuvos etnografinių kaimų bei sodybų, turinčių kultūrinę vertę, išaiškinimą. Dr. Martynas Purvinas ištyrė 31 senąjį kaimą, neturintį apsaugos statuso. Teisinės apsaugos suteikimo objektams ar vietovėms klausimus svarsto Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo taryba (toliau – Vertinimo taryba), kuriai turi būti pateikta parengta apskaitos dokumentacija (Vertinimo tarybos akto projektas bei su juo susijusi medžiaga). Šią dokumentaciją Departamento pavedimu rengia Kultūros paveldo centras. Pastaraisiais metais prioritetas skiriamas didžiųjų miestų senamiesčių, kuriems dėl intensyvios plėtros kyla daug grėsmių, apskaitos dokumentacijos parengimui.

Taip pat informuojame, kad Valstybinis auditas 2010-02-19 ataskaitoje rekomendavo prioritetą teikti kultūros paveldo objektų vertingųjų savybių tikslinimui, o ne naujų objektų (darant išimtį svarbiems ir reikšmingiems objektams) įtraukimui į Kultūros vertybių registrą tol, kol bus patikslintos jame esančių valstybės saugomų kultūros paveldo objektų vertingosios savybės. Vykdydamas šią rekomendaciją, Departamentas yra pristabdęs naujų objektų įrašymą į Kultūros vertybių registrą.

Kultūros paveldo departamentas, atsižvelgdamas į aukščiau išvardintas priežastis, planuoja Jūsų minimų Mažosios Lietuvos etnografinių kaimų įrašymo į Registrą klausimą spręsti iki 2016 m.

Juridinio skyriaus vedėjas, pavaduojantis direktorių, Andrius Vaicekauskas

Dėl Plaškių bažnyčios (Pagėgių sav.) įtraukimo į Kultūros vertybių registrą

2011 09 06 „Voruta“ Kultūros paveldo departamento direktorei Dianai Varnaitei išsiuntė paklausimą „Dėl Plaškių bažnyčios (Pagėgių sav.) įtraukimo į kultūros vertybių registrą“. Buvo prašoma paaiškinti, kodėl Pagėgių savivaldybė negavo atsakymo į raštą (2010 m. gruodžio 30 d. Nr. R2-2305), kuriame prašoma tarpininkauti, kad vertinimo taryba prie Kultūros paveldo departamento parengtų reikalingus dokumentus dėl Plaškių bažnyčios įtraukimo į kultūros vertybių registrą. 2011 09 12 „Voruta“ gavo atsakymą Nr. (14.17)-2-2251 iš Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos direktoriaus pavaduotojo Algimanto Degučio. Atsakymą spausdiname.

Informuojame, kad pagal Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo (Žin., 2004, Nr. 153-5571) 8 str. 5 dalį nekilnojamųjų kultūros vertybių reikšmingumą, kultūros paveldo objektų ar vietovių vertingąsias savybes nustato ir teritorijų ribas apibrėžia šio straipsnio 4 dalyje nurodytų institucijų sudarytos nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos (toliau – vertinimo tarybos). Pagal šio įstatymo 8 str. 4 dalį konkrečių nekilnojamųjų kultūros vertybių atskleidimą organizuoja Departamentas ir savivaldybių paveldosaugos padaliniai, o vertinimo tarybas gali formuoti ir savivaldybės. Šiuo metu Lietuvoje 9 savivaldybės suformavusios savo vertinimo tarybas, kurios sėkmingai tikslina Kultūros vertybių registre (toliau – registras) esančių kultūros vertybių duomenis ar naujai įrašo objektus į registrą.

Siekiant paspartinti kultūros paveldo objektų apskaitos dokumentacijos rengimą, vertingųjų savybių nustatymą, Departamentas ne kartą kreipėsi raštu į miestų ir rajonų savivaldybes, taip pat ir 2009 04 09 Lietuvos Respublikos kultūros ministro raštu Nr. S2-897, skatindamas naujų vertinimo tarybų kūrimąsi savivaldybėse, mokslo įstaigose bei teikia metodinę pagalbą besikuriančioms.

Atsakydami į Jūsų paklausimą, taip pat informuojame, kad vykdant 2010 02 19 Valstybinio audito ataskaitos „Nekilnojamojo kultūros paveldo išsaugojimas“ rekomendacijas bei tiesioginius Kultūros ministerijos nurodymus, Departamentas yra pristabdęs naujų objektų įrašymą į registrą, išskyrus atvejus, kai kultūros paveldo objektams iškyla tiesioginio sunaikinimo grėsmė.

Atkreipiame dėmesį, kad įstatymas suteikia teisę organizuoti kultūros paveldo objektų, reikšmingų vietos bendruomenei, atskleidimą savivaldybėms, tačiau nors ir turėdama tokią teisę, Pagėgių savivaldybė šiuo konkrečiu atveju ją deleguoja Departamentui.

Atsižvelgiant į aukščiau išvardintus argumentus, siūlome Pagėgių savivaldybės administracijai suformuoti Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybą ir joje apsvarstyti klausimą dėl Plaškių evangelikų liuteronų bažnyčios įrašymo į Kultūros vertybių registrą.

Direktoriaus pavaduotojas, pavaduojantis direktorių, Algimantas Degutis

2011 m. jubiliejai ir įsimintinos datos. Spalis

1646 10 ? Laukiškoje (Labguvos aps.) mirė **Jonas Partatijus** (gimė 1610 m. Reinerze (Silezija, dab. Lenkija), giesmių eiliuotojas, leksikografas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, kunigavo. Viena jo giesmė paskelbta 1753 m. giesmyne, sudarė lietuvių ir graikų kalbų lyginamąjį žodynėlį, kuris neišliko.

2006 10 01 pašventinti ev. liut. **senelių globos (slaugos) namai** Vilniuje.

1636 10 04 Įsrutyje gimė **Bernardas Zandenas** (mirė 1703 04 04 Karaliaučiuje), talkinęs S. Bitneriui verčiant NT. Kunigavo, profesoriavo Karaliaučiaus universitete.

1886 10 6 Mažuosiuose Dargužiuose (Pilkalnio aps.) gimė **Jonas Elijošaitis** (mirė 1915 06 12 Tilžėje nuo džiovos), spaudos darbuotojas, periodikoje paskelbęs straipsnių, apsakymų, eilėraščių. Dirbo fabrikuose, Tilžėje vertėsi knygų prekyba.

1786 10 08 padėtas kampinis akmuo dabartinės mūrinės (akmens ir plytų) **Žeimelio** ev. liut. bažnyčios, kuri pašventinta 1793 09 29. **Parapija įsteigta 1540 m**.

Bažnyčios bokštas buvo pastatytas 1889–1890 metais. Iš tokios pat medžiagos 1862 metais buvo pastatyta ir klebonija.

1979 10 11 atidarytas **K. Donelaičio memorialinis muziejus** Tolminkiemyje.

1936 10 12 Rimženčiuose (Tauragės aps.) gimė **Marta Juškaitė**, bibliotekininkė, kraštotyrininkė.

1901 10 14 Diegliuose (Klaipėdos aps.) gimė **Martynas Kavolis** (mirė 1978 12 16 ten pat), modernus ūkininkas, Klaipėdos krašto metraštininkas – fotografas mėgėjas.

1891 10 15 gimė **Jurgis Sauga** (mirė 1986 10 08 Hagene (Vokietija), prekybininkas, Klaipėdos krašto lietuvybės darbuotojas.

10 16 – Mažosios Lietuvos gyventojų genocido diena, kurią LR Seimas 2006 07 19 paskelbė atmintina diena.

1991 10 19 Bitėnuose (Pagėgių savivaldybė) perlaidotas **Vydūnas** (Vilhelmas Storosta), gimęs 1868 03 22 (mirė 1953 02 20 Detmolde (Vokietija) Jonaičiuose (Šilutės aps.), dramaturgas, filosofas, publicistas, Tilžės lietuvių giedotojų draugijos vadovas. Baigęs Ragainės mokytojų seminariją, mokytojavo, vėliau studijavo Vokietijos universitetuose, dėstė Klaipėdos muzikos mokykloje. Parašė pjesių („Probočių šešėliai“, 1908; „Amžina ugnis“, 1913; „Pasaulio gaisras“, 1928, ir kt.), filosofinių, istorinių, publicistinių ir kt. darbų.

1756 10 25 Girdavoje gimė **Karolis Gotardas Keberis** (mirė 1835 01 07 Gumbinėje), kunigas, giesmių rengėjas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, mokytojavo. Išleido giesmyną „Iš naujo perveizėtos ir pagerintos giesmių knygos“ (1832), vartotą iki 1841 m.

2001 10 26 pašventinta **Evangelijos kopl**y**čia** prie Klaipėdos universiteto Evangeliškosios Teologijos katedros.

1906 10 27 Bairam Alyje (Turkmėnija) gimė **Arnoldas Endzinas** (mirė 1984 02 04 Kaune), mokytojas, kultūros istorikas. 1935 m. baigė Kauno Vytauto Didžiojo universitetą.

1691 10 28 Dumnavoje (Friedlando aps.) gimė **Jonas Berendas** (Behrend) (mirė 1749 10 01 Kaukėnuose (Pakalnės aps.), giesmių eiliuotojas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, mokytojavo, kunigavo Katyčiuose ir Kaukėnuose.

1921 10 29 Karaliaučiuje gimė **Alfredas Franckaitis (Franzkeit)**, poetas, vertėjas. Studijavo teologiją Erlangeno ir Fensterio universitetuose, kunigavo Freistatte, gyvena Wehrblecke (Vokietija). Rašo vokišką poeziją, verčia lietuvišką poeziją į vokiečių k.

1731 10 31 Zalsburgo (Austrija) katalikų vyskupas Leopoldas Firmianas **išvaro** 22 000 liuteronų, kurie apsigyveno maro išnaikintuose Rytų Prūsijos kaimuose.

Parengė Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius

Išeivijos lietuviai

Marija Remienė – JAV lietuvių kultūros baruose

Vilniaus paveikslų galerijoje pristatyta JAV lietuvių kultūrininkės ir meno mecenatės, Valstybinės J. Basanavičiaus premijos laureatės Marijos REMIENĖS knyga „JAV lietuvių kultūros keliuose“.

Jurgita BRASIŪNAITĖ, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

laisvės kovos sąjūdis apdovanojo Žvaigžde; 2010 m. Širvintų rajono taryba suteikė Garbės piliečio vardą; 2010 m. Lietuvos vyriausybė suteikė Jono Basanavičiaus premiją.

Apie pristatomą knygą ir jos autorę

Vakarą vedė Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys. M. K. Čiurlionio jubiliejinių metų proga pianistas Aidas Puodžiukas atliko tris minėto kompozitoriaus preliudus. Po meninės įžangos vedėjas kvietė sakyti kalbų. Kultūros ministerijos Regionų skyriaus vedėja Irena Seliukaitė sakė, kad M. Remienės knygoje sukauptos žinios apie tautinės tapatybės ugdymą už gimtos šalies ribų. Ji akcentavo, kad perskaičius knygą labiausiai įstrigo mintis apie laikinumo pojūtį toli nuo tėvynės. Šis pojūtis knygos autorę lydėjo iki tol, kol buvo gyvi tėvai, nes visi ketino grįžti į gimtinę. Anot I. Seliukaitės, „tėvynės ilgesys yra tas jausmas, kurį žmogus sunkiausiai gali įveikti“.

Užsienio reikalų ministerijos Užsienio lietuvių departamento direktorius Arvydas Daunoravičius kalbėjo apie tai, kad M. Remienė ir jos veikla yra puikus pavyzdys, kaip didžiąją dalį savo gyvenimą užsienyje gyvenusių žmonių ryšys su tėvyne nenutrūksta. „Jie neleido dulkėms nukloti Lietuvos laisvės bylos.“ A. Daunoravičius pasidžiaugė, kad pristatoma knyga yra „dar viena plyta į Lietuvos valstybingumo, istorinės atminties mūrą“.

Kultūros istorikė, teatrologė Gražina Mareckaitė M. Remienę apibūdino tokiais žodžiais: „Marija yra kultūros vadybininkė.“

Dar viena dovana Lietuvai – Maironio paveikslas

Maironio lietuvių literatūros muziejaus Išeivių literatūros skyriaus vedėja Virginija Paplauskienė pasidžiaugė M. Remienės leidiniu, kuriame „60 metų, paaukotų Lietuvybei, sugulė į knygą“. Anot jos, apie šią JAV lietuvių kultūrininkę galima pasakyti, kad tai „paprasto žmogaus nepaprastas gyvenimas“.

V. Paplauskienė pasidalino džiugia žinia, kad poeto Maironio gimimo 150 metų jubiliejaus programai į Lietuvą iš Čikagoje leidžiamo laikraščio „Draugas“ būstinės atvežtas lietuvių tautos dainiaus Maironio portretas. Šį kūrinį 1924 m. nutapė dailininkas Jonas Šileika. M. Remienė paveikslo reprodukcijas padovanojo Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktoriui Mindaugui Kvietkauskui ir Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininkui Antanui A. Jonynui. Rugsėjo 29 d. Kaune, Maironio namuose, per M. Remienės knygos pristatymą šis J. Šileikos kurto Maironio paveikslo originalas perduotas Maironio literatūros muziejui.

Lietuvos dailės muziejaus ryšių su išeivija koordinatorė Julija Mušinskienė kalbėjo apie M. K. Čiurlionio galerijos sugrįžimą į Lietuvą, nes tai taip pat vienas iš gausybės JAV lietuvių nuopelnų Lietuvos kultūrai. Prie to nuopelno yra prisidėjusi ir M. Remienė.

Linkėjimai iš gimtųjų Musninkų

M. Remienė padėkojo kalbėjusiems už gražius žodžius, pasidžiaugė, kad į knygos pristatymą atvyko Kaišiadorių vyskupas Juozas Matulaitis, Žiežmarių Šv. Apaštalo Jokūbo bažnyčios klebonas Rokas Puzonas, Vilniaus dailės akademijos profesorius, Lietuvos nacionalinės premijos laureatas Antanas Kmieliauskas. Beje, šio dailininko kurta arkangelo Mykolo skulptūra 2003 m. birželio 29 d. buvo pašventinta Musninkuose (Širvintų r.). Skulptūros pastatymu savo gimtajame krašte rūpinosi M. Remienė. Už tai ir dar už daugelį gerų darbų musninkiečiai savo kraštietei labai dėkingi. Dalis jų atvyko ir į knygos pristatymą. Tai Širvintų rajono meras Vincas Jasiukevičius, Širvintų rajono savivaldybės direktorė Elena Davidavičienė, Musninkų Alfonso Petrulio gimnazijos direktorius Vladas Trakimavičius, Musninkų Švč. Trejybės bažnyčios kleb. teol. lic. Virgilijus Balnys, Širvintų rajono savivaldybės Kultūros, turizmo ir ryšių su užsienio šalimis skyriaus vedėja Vita Majerienė. Vladas Trakimavičius ištarė M. Remienės žodžius, kuriuos jis sakėsi visada kartojantis ir gimnaziją baigiantiems abiturientams: „Jaunime, kur bebūtum, sugrįžk namo, pastatyk pilį, jei negali jos, tai pasodink medį ar bent gėlę. Nuo to Lietuva bus tik gražesnė.“ Musninkų Alfonso Petrulio gimnazijos moksleiviai atliko meninę programą.

Vakaro pabaigoje su knygomis rankose svečiai laukė, kol autorė pasirašys autografą. Kiekvienam ji rado šiltą ir asmenišką žodį.

Marijos Remienės nuopelnai Lietuvai

M. Remienė finansavo Musninkų Švč. Trejybės bažnyčios interjerų ir eksterjerų restauravimo darbus, šiai bažnyčiai yra paskyrusi per 60 000 dolerių. Rėmė kardinolo Vincento Sladkevičiaus tėviškėje Guronių k. (Kaišiadorių r.) Kryžiaus kelio pirmąją kopyčią. Nuo to laiko, kai Lietuvoje atkurta nepriklausomybė, finansuoja gimtųjų Musninkų moksleivių kūrybos konkursus, skiria premijas ir paramą mokyklos kultūrinėms iniciatyvoms. 2005–2010 m. M. Remienė padovanojo Lietuvai ir perdavė saugoti Lietuvos dailės muziejui 37 Adomo Galdiko eskizus ir piešinius, 2007 m. – Adomo Galdiko (1893–1969), Adomo Varno (1879–1979), Vytauto Kasiulio (1918–1995), Pauliaus Augio (1909–1960) ir kt. Dailininkų grafikos ir tapybos kūrinius, 2008 m. – Adomo Galdiko penktojo dešimtmečio pradžios piešinių albumą – 55 Lietuvos, daugiausia Žemaitijos, gamtovaizdžius.

Marija Remienė yra išleidusi prisiminimų knygą „Atsukant gyvenimo laikrodį atgal“ (Vilnius, „Spaudos projektai“, 2002 m., 440 p.), kaip sudarytoja knygą „Draugui – 100. Už tikėjimą ir lietuvybę“ (Vilnius, Lietuvių katalikų spaudos draugija, 2009, 524 p.).

Marijos Remienės (dešinėje) knygos „JAV lietuvių kultūros keliuose“ pristatymo akimirka su vakaro vedėju Lietuvos dailės muziejaus direktoriumi Romualdu Budriu

Marija Remienė (dešinėje) bendravo su garbiais svečiais (iš kairės) Žiežmarių Šv. Apaštalo Jokūbo bažnyčios klebonu Roku Puzonu ir Kaišiadorių vyskupu Juozu Matulaičiu

Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Europos Komisija

EK prezidento José Manuelio Durao Barroso laiškas EP narei Laimai Andrikienei

Gerbiama ponia Andrikiene,

Dėkoju už Jūsų birželio mėn. 24 d. laišką, kuriame Jūs pateikėte informaciją dėl lenkų mažumos padėties Lietuvoje.

Komisija yra įsipareigojusi ginti pamatines žmogaus teises, įskaitant ir mažumų teises. Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai ir ES Pamatinių teisių chartijai bei atsižvelgiant į būsimą ES prisijungimą prie Europos žmogaus teisių konvencijos, ES turės aiškiai apibrėžtą unikalią teisinę bazę užtikrinant žmogaus teisių apsaugą Europoje.

Sąjungos kompetencijos yra apribotos teisinių sutarčių. Lygybė prieš įstatymą bei kova prieš diskriminaciją priklausomybės etninei grupei požiūriu yra pamatiniai Sąjungos teisės principai, kurie yra įtvirtinti ir ES Pamatinių teisių chartijoje. Kita vertus, nėra Sąjungos teisės aktų, kurie nustatytų mažumų kalbų vartojimo taisykles mokyklose. Šie klausimai išlieka valstybių narių kompetencijoje.

Švietimo srityje Sąjunga viso labo papildo valstybių narių veiksmus. Šiuo požiūriu Komisija remia keletą projektų, susijusių su regioninėmis ar mažumų kalbomis, ypač tuos projektus, kurie susiję su kalbų populiarinimu ar lingvistinės įvairovės skatinimu (*Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci ar Grundtvig*).

Kalbant apie nacionalines taisykles dėl vardų rašymo civiliniuose dokumentuose, kaip Jūs ir nurodėte savo laiške, ES Teisingumo Teismas savo sprendime dėl lietuviškų vardų ir pavardžių rašymo (byla C-391/09) išaiškino, kad siekis apsaugoti oficialią nacionalinę kalbą yra teisėtas, kurio kontekste gali būti pateisinami laisvo judėjimo apribojimai. Tačiau kadangi asmens vardas yra sudedamoji tapatybės ir privataus gyvenimo dalis, Teismas pažymėjo, kad konkrečios nacionalinės taisyklės turėtų atspindėti teisingą balansą tarp individo teisės į pagarbą privačiam ir šeimos gyvenimui bei valstybės narės teisėtą oficialios nacionalinės kalbos apsaugą.

Komisija ir toliau ragins visas susijusias puses bendradarbiauti tarpusavio supratimo ir nuoširdaus dialogo dvasioje, kuri yra būdinga Europos Sąjungai. Šiuo požiūriu aš visiškai pasitikiu Lietuvos valdžios atstovų pasiryžimu garantuoti pagarbą vertybėms, kuriomis yra pagrįsta Europos Sąjunga, įskaitant ir pagarbą etninių mažumų teisėms.

Nuoširdžiai Jūsų,
José Manuel Barroso

José Manuelis Barroso

Nuomonės, diskusijos, komentarai

Lenkų rinkimų akcijos mitingas: rinkiminiai šūkiai ir tikrovė

Žemyna MIŠKINYTĖ, Vilnius

Mitingo dalyviai su šūkiais, parašytais lenkų, lietuvių ir rusų kalbomis

Į planuotą penkių tūkstančių Lietuvos lenkų mitingą ir vėl susirinko tik apie 2 000 autobusais iš Vilniaus rajono atvežtų mokinių bei pavienių šeimų su vaikais. Atvykę dalyviai buvo organizatorių atlydėti į „stop" juosta aptvertą žolyno teritoriją už Seimo mašinų stovėjimo aikštelės. Renginyje organizatoriai dalijo plakatus susirinkusiems mokiniams, prieš prasidedant mitingui kelis kartus buvo raginama nepamiršti jų iškelti. Apie 12 metų amžiaus vaikai, laikantys plakatą, ant kurio parašytas šūkis lenkų kalba, žurnalistų paprašyti pasakyti, ką reiškia užrašas, jį perskaitė, tačiau išversti į lietuvių kalbą nemokėjo. Renginiui įpusėjus, mokiniai nedideliais būreliais vis išeidavo iš aptvertos teritorijos, o paklausti, kodėl nepasilieka renginyje, atsakė, jog jiems nelabai įdomu, mokytojai juos paragino atvykti, tačiau jie labiau norėtų pasivaikščioti po Vilnių. Toliau nuo renginio, prie Seimo, ant suoliukų sėdėjo kelios dešimtys lenkiškai kalbančių jaunuolių, greičiausiai tokiu pat būdu auklėtojoms nematant pasitraukę iš mitingo.

Mitinge susirinkusiems atstovavo įvairūs lenkų profsąjungų bei Lietuvos lenkų rinkimų akcijos atstovai, sakantys kalbas iš tribūnos. Jie skelbė, jog atėjo čia ginti lenkų tautinės mažumos teisių, jog Vilniaus kraštas yra jų žemė, ir jie joje nori jaustis kaip namuose. Kai kurie pakalbinti mitingo dalyviai, dažniausiai mokyklinukų motinos, papasakojo apie savo baimę, jog po švietimo reformų jų vaikams bus didžiulis krūvis mokyklose, nes istorija ir geografija bus dėstoma valstybine, o ne gimtąja kalba, be to, vyresnių klasių mokiniai per metus nespės pasiruošti lietuvių kalbos egzaminui.

Panašu, jog vietiniai Vilniaus rajono gyventojai, leidžiantys vaikus į lenkiškas mokyklas, yra kažkieno labai suklaidinti ir išgąsdinti. Nesunku nuspėti, jog taip su jais pasielgė tie patys, kurie užsakytais autobusais iš Šalčininkų autobusų parko veža mokinius į mitingus Vilniuje. Kažkodėl mitinguotojai nebuvo informuoti, jog pagal švietimo įstatymo pataisas tautinių mažumų mokyklose valstybine kalba bus dėstoma tik Lietuvos istorija ir Lietuvos geografija. Tai tik nedidelė dalis visų geografijos bei istorijos pamokų turinio. Taip pat lietuvių kalbos egzaminų suvienodinimas lietuviams bei tautinėms mažumoms prasidės tik nuo 2013 metų ir tautinių mažumų mokyklų abiturientams bus daromos nuolaidos, jų rezultatai bus vertinami švelniau, atsižvelgiant į bendrą mokinių lygį. Labiau dėl to turėtų skųstis ne tautinių mažumų mokyklų atstovai, o tie kitakalbiai, kurie mokosi lietuviškose mokyklose, nes jiems lengvatos taikomos nebus. Be to, tokiu būdu nebebus egzaminų slaptumo, nes, kad egzaminų vertintojai galėtų atskirti tautinių mažumų mokyklų mokinius, turės būti kažkaip pažeidžiamas abiturientų identifikacijos kodavimas. Tai sudarys galimybes egzaminų vertintojų šališkumui.

Mitingai panašesni į politinius spektaklius

Taigi panašu, kad LLRA atstovai šiais mitingais tiesiog stengiasi daryti sau reklamą, kelti savo politinį reitingą, o galbūt ir kurstyti nesantaiką tarp paprastų Lietuvos piliečių – lietuvių ir tautinių mažumų. Netgi Seimo pirmininkė I. Degutienė nesibaigiančius lenkų mitingus vadina politinėmis akcijomis.

Mitinge kalbėjo Trakų savivaldybės tarybos narė, europarlamentaro Valdemaro Tomaševskio padėjėja Alina Kovalevskaja

„Tai, kas vyksta šiandien prie Seimo, yra ne dalykinė, o politinė akcija, kurią inspiruoja politikai, net mūsų lenkų tautybės Seimo nariai", – kalbėjo I. Degutienė. Ji taip pat priminė, jog šiuo klausimu norint išspręsti problemą yra sudaryta net tarpvalstybinė nešališka ekspertų grupė, tačiau Seimo pirmininkę stebina lenkų politikų mitingai tokiame kontekste. „Ir tame fone užsispyrusiai organizuoti tokius mitingus... Pirmiausia aš tai matau kaip nesantaikos kurstymą tarp dviejų tautų. Ir šiandien turbūt yra noras sukurstyti eilinį lietuvį su eiliniu lenku, kurie yra draugai, bičiuliai, draugauja šeimomis, aš pati tikrai turiu ne vieną artimą lenkų tautybės draugą", – tvirtino seimo pirmininkė. V. Tomaševskio politinė kampanija daugiausia ant šių kortų ir pastatyta, kai vis stengiamasi sukelti lietuvių ir lenkakalbių priešpriešą ir trintį, skelbiamasi, jog tokiais politizuotais mitingais yra ginamos mažumų teisės, LLRA vis sulaukia sėkmės rinkimuose.

Plakatai prieš mažumų diskriminaciją?

LLRA savo mitinguose teigia siekiantys išreikšti lenkų tautinės mažumos nuomonę, tačiau kitokių nuomonių išgirsti nenori. Prieš kelias savaites vykusiame mitinge prie

LR Seimo narys, Lietuvos lenkų rinkimų akcijos priedangos organizacijos – Lietuvos lenkų sąjungos pirmininkas Michal Mackievič

Prezidentūros, išreikšti savo pozicijos buvo atėję ir devyni Lietuvių tautinio jaunimo sąjungos nariai, kurie piketavo su plakatais šiek tiek atokiau nuo mitinguotojų. Plakatuose buvo tokie šūkiai kaip „Visos kalbos gražios, tačiau valstybinė viena", „Gal pagaliau susišnekėsim?" ir t. t... Juos iš visų pusių ėmėsi įžeidinėti su akcentu kalbantys žmonės, kurie ant kaklo turėjo pasikabinę organizatorių korteles. Taikius protestuotojus bandė išvyti, susierzinusios organizatorės teigė, jog jie neturi teisės piketuoti, įžeidinėjo paniekinančiais žodžiais. Žurnalistams atkreipus dėmesį į sujudimą, būrelis mitingo organizatorių bandė užstoti piketuotojus, trukdė žurnalistams fotografuoti. Tad nejaugi lenkų atstovai pripažįsta tik savo teises išreikšti nuomonę? Tuomet ką reiškia užrašai jų mitinguose apie mažumų diskriminaciją, jeigu piketuoti susirinkusius kelis asmenis organizatoriai bando išvaryti? Palyginkime tai su keliais tūkstančiais atvežtų mitinguotojų. Tai panašu į politinį spektaklį, kuriame nenumatyti aktoriai nėra pageidaujami, o numatytieji atvežami iš anksto parašius jiems sugalvotą scenarijų – neva jų vaikai turės mokytis ištisų dalykų mokyklose ne gimtąja kalba bei neturės galimybės pasiruošti egzaminams ir jų neišlaikys, nes į juos nebus atsižvelgta.

Autorės nuotr.

Nuomonės, diskusijos, komentarai

Tėvynės ieškojimas Vilnijoje

Saulius STOMA, Vilnius

Saulius Stoma

Istorija kuria problemas, bet dažniausiai slepia savyje ir raktus joms spręsti. Ir turbūt niekas nedrįs ginčytis, kad posakis „kas nenori pažinti savo istorijos, lieka amžinas vaikas" yra labai taiklus. O vaikais, kaip žinoma, lengva manipuliuoti.

Dabar staiga užputojusių Vilnijos problemų šaknys irgi slypi istorijoje. Taip jau keistai sutapo, kad politizuotas konfliktas dėl Vilnijos žmonių tapatybės ypač paūmėjo šiais metais, kurie yra dedikuoti Česlovui Milošui – didžiajam lietuvių kilmės lenkui arba paskutiniam lenkiškai rašiusiam lietuviui. Ir, kaip kartais sakoma, paskutiniam Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės piliečiui.

Dar kartą skaitant Nobelio premijos laureato mintis kyla paprastas klausimas. Ar Vilnijos lenkiškų mokyklų moksleiviai skatinami perskaityti bent jau Č. Milošo „Tėvynės ieškojimą" – knygą, kurioje skausmingai sprendžiama tautinės tapatybės problema. Kiek pavyko sužinoti – ne. Juk Č. Milošas nėra mėgstamas lenkų nacionalistų rašytojas. Beje, kaip ir lietuvių nacionalistų...

O juk kaip tik šio abiejų tautų genijaus lobyne galime rasti daugelio Vilnijos problemų sprendimo raktą.

Dar įdomiau, ar Vilnijos lenkų mokyklose bent paminimas Oskaras Milašius, kurį ne tik giminaitis Česlovas laikė vienu didžiausių XX amžiaus Europos poetų, ir kuris, kitaip nei labiau išgarsėjęs pusbrolis, sąmoningai pasirinko būti lietuvis ir tarnauti Lietuvai? Nors buvo gimęs ir augęs net ne Lietuvoje, o pačioje Baltarusijos gelmėje.

Dar įspūdingesnis pavyzdys – Žemaitijos bajorai Narutavičiai, kurių vienas tapo pirmuoju Lenkijos prezidentu, o antras buvo Vasario 16-osios akto signataras ir, manoma, netgi asmeniškai parašė jo tekstą.

Galima pririnkti daugybę pavyzdžių ir argumentų, kurie įrodys, kad tėvynė nėra fatumas. Ji nėra genetiškai užprogramuota, kaip teigia visų šalių kraštutiniai nacionalistai. Kaip tik toks gyvenimo ir mokslo paneigtas primityvus supratimas ir kelia didžiausius konfliktus.

Tėvynę galima rinktis. Tėvynės galima ieškoti ir netgi skausmingai blaškytis tarp dviejų pasirinkimų. Ypač šiuolaikiniame pasaulyje. Bet taip buvo visada. Ir kuo toliau, tuo labiau tėvynė bus kiekvieno mūsų sąmoningas pasirinkimas.

Teisingai save suvokti Vilnijos gyventojams labai padėtų ir Č. Milošo „Ulro žemė", parašyta dar autoriui gyvenant Amerikoje. Šioje knygoje jis garbina tą „mistinę Lietuvą", kuri daugeliui ne tik LDK, o ir didžiosios Lenkijos šviesuolių buvo dvasios tėvynė. Beje, kreipdamas link Adomo Mickevičiaus „Pono Tado", Č. Milošas čia teigia, kad „tėvynė yra tos pačios srities sąvoka kaip mitas ir legenda". Ir „Tėvynė yra didelis mūsų vaizduotės kūrinys ir poreikis..."

Taigi kiekviena tėvynė, šalis, valstybė kuriama tokią ją turėti norinčių žmonių. Kaip gražiai šis supratimas atitinka kito poeto – Justino Marcinkevičiaus – redaguotą mūsų Konstitucijos preambulę ir antrąjį jos straipsnį, kuriame teigiama, kad valstybę kuria tauta. Žinoma, tai yra politinė tauta, kuri apima visą etninę Lietuvos įvairovę.

Ar grynais lenkais save įvardijantys ir pagal Varšuvos rinkiminius scenarijus sumaištį Vilnijoje keliantys politikieriai supranta, kokiame pavojingame žaidime jie dalyvauja? Ar jie laiko save lenkiškai kalbančiais lietuviais ir to paties politinio kūno nariais kaip ir visa Lietuva, ar mano priklausą kažkam kitam? Ar jie kuria tą pačią šlovingos Lietuvos legendą, kaip broliai Lavrinovičiai krepšinyje, ar gyvena visai kitame naratyve? Pagaliau: ar jie laiko savo tikrąja tėvyne Lietuvą ar Lenkiją?

Tai labai rimti klausimai, į kuriuos anksčiau ar vėliau teks atsakyti. Ypač tiems, kurie yra davę priesaiką Lietuvai.

Žinoma, niekas negali versti žmogaus rinktis tą tėvynę, kurios jis nenori. Ypač dabar, Lietuvai ir Lenkijai tapus Europos Sąjungos narėmis, situacija tapo labai palanki taikiam ir laisvam tautų sambūviui. Juk dabar galima puikiausiai gyventi kitoje šalyje ir turėti visas teises. Žinoma, išskyrus vieną – galimybę sėdėti valstybės, kuri tau yra antraeilė, parlamente ir spręsti tos šalies likimą. Teks tenkintis galimybe dalyvauti vietos valdžios rinkimuose. To tikrai gana.

Prieš du dešimtmečius Lietuvai ir Lenkijai išsivadavus iš imperinės priespaudos nebuvo pakankamai aiškiai pasakyta žmonėms: štai čia yra Lietuva ir jūs visi esate kviečiami į šios valstybės kūrimo šventę. Bet jeigu jūs norite priklausyti kitai tėvynei – jūsų valia. Niekas už tai nebaus ir nediskriminuos. Galite būti kitos valstybės piliečiai ir kuo laimingiausiai gyventi čia. Niekas jūsų neišvarys.

Štai tada būtų atsiradęs skaidrus aiškumas ir laisvo apsisprendimo teisė. O jau po to, apsisprendus ir pasirinkus, atsiranda ir pareigos.

Nežinau, gal dar nevėlu tą padaryti? Mažiausia, ko dabar reikia, tai konfrontacija, kurią savais tikslais kursto Lenkijos politiniai vanagai. Beje, daug gudresni už lietuviškuosius.

Štai Lenkijos užsienio reikalų ministras, kovinės patirties įgijęs draugaudamas su tikrais, o ne folkloriniais talibais, dabar siūlo Lietuvai „susikalbėti su savo piliečiais". Tačiau jis nepasako, kaip tą padaryti, jei tie piliečiai nenori mokytis lietuviškai. Kaip su jais kalbėti – lenkiškai? Tą siūlo garsusis Lietuvos (?) europarlamentaras Valdemaras Tomaševskis.

Tas pats ministras Sikorskis (ach, tos lietuviškos paralelės, kaip ir rokiškėno Lenkijos prezidento Komarovskio, išvadinusio Lietuvą ožka!) priekaištauja Lenkijos lietuviams, kad jie atsisako savo laisvės rašyti vietovardžius dviejomis kalbomis. Bet nutyli, kad tai Lenkija juos pavertė Vilnijos problemų ir didžiojo žaidimo tenai įkaitais, kas apskritai yra labai neteisinga ir žiauru.

Tad pastarasis Seinų krašto lietuvių sprendimas yra labai išmintingas. Gal net vertėtų pagalvoti apie galimybę atsisakyti Lenkijos pilietybės ir priimti lietuvišką? Šiaip ar taip didžiojoje Lenkijos politikoje jie nieko nereiškia, o tik naudojami kaip įrankis spaudžiant Lietuvą. O kuo toliau tuo labiau polonizuojami – kartais netgi prievartiniu būdu – ir politiškai aktyvizuojami Vilnijos lenkai kitame Seime bus dar didesnė galbūt net lemianti jėga. Peržengti 5 proc. ribą ir Seime sudaryti įtakingą frakciją pastarąjį kartą jiems pritrūko vos 0,21 procento...

Bet dabar svarbiausia – išvengti dar didesnės konfrontacijos, kuri į naudą tik lenkų vanagams.

Todėl būtina paprašyti savų nacionalistų elgtis protingai ir nelįsti su savo propaganda ir renginiais į Vilniją, o visiems kitiems vėl prisiminti nuo Sąjūdžio laikų pamirštą pareigą atsigręžti veidu į šiuos Lietuvos pamirštus žmones. Kitaip agresyvus polonizacijos procesas įgaus dar didesnį pagreitį.

Ir netrukus beliks liūdnai skėsčioti rankomis, kad kažkur išnyko dar viena dalis Lietuvos...

Lietuvos lenkai: *neįvykusi* tauta ar tautinė mažuma?*

Dr. Rimantas MIKNYS, Lietuvos istorijos institutas

Atkelta iš 1 p.

ypač kalbiniai, elementai, tapę bendruomenę *konstitutuojančiais* veiksniais. 2. Politinės tautos tipas, kur svarbiausiu tokiu veiksniu, buvo valstybinės priklausomybės jausmas t. y. politinės vertybės pirmavo prieš etninį partikuliarizmą. Kaip tipiniai pavyzdžiai dažnai nurodomi atitinkami prancūzai ir vokiečiai. Tokio aiškaus susiskirstymo nerandama Vidurio Rytų Europoje, kuriai charakteringas daugiau antrasis tautos tipas. Tai lėmė senųjų valstybinių struktūrų sunaikinimas (ypač senosios Žečpospolitos padalinimas) bei lėta kapitalistinio ūkio raida. Todėl individus integruojančiu veiksniu čia tapo etnokultūriniai elementai. Pagal juos, o ne valstybinę priklausomybę, valstybės teritoriją identifikavo save individai. Tačiau, kaip rodo faktai, vis tik buvusios valstybės teritorija, formuojantis modernioms tautoms šiame regione, tebebuvo vienu iš individo tautinės identifikacijos faktorių. Dažnai ji veikė jau kaip „tėvynės“, „gimtosios žemės“ veiksnys. Žinia, kad tėvynės ir tautos priklausomybė yra abipusė. Tėvynė daugiausia išreiškia tas vertybes, kurios yra neatskiriamos nuo tautinės kultūros, yra svarbūs jos elementai. Todėl emigrantas tol yra tos tautos nariu, kol savo tėvyne laiko „senąjį kraštą“. Kai savo tėvyne pradeda laikyti naująją tėvynę, jis tampa ir naujos tautos atstovu. Tokio tautinio mentaliteto ypatumai, formuojantis modernioms tautoms buvusios LDK teritorijoje, yra pateikę netikėtų tautinės identifikacijos konstruktų.

Lenkų istorinėje Lietuvoje mentaliteto tyrinėjimų pagrindines kryptis aptaręs Juliušas Bardachas (Juliusz Bardach) pateikė gana išsamią lenkų tautinės sąmonės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštytės (toliau – LDK) žemėse raidos charakteristiką[1]. Apibūdinęs lenko istorinėje Lietuvoje[2] tipą, mokslininkas pažymėjo tą faktą, jog lenkai pagal savo kilmę buvo ne kolonizatoriai, bet atstovavo vietiniam elementui – buvusiems lietuviams ir baltarusiams, o tiksliau iš esmės LDK sulenkėjusiai bajorijai, didikams. Istoriografijoje panašaus požiūrio laikėsi Mykolas Romeris (Römer)[3], Juozapas Albinas Herbačiauskas[4], Liudvikas Abramovičius (Ludwik Abramowicz)[5], Edvardas Mališevskis (Edward Maliszewski)[6], Antanas Kulakauskas[7] ir kt. Visi jie pažymėjo tokių lenkų visuomenės komunikaciją su liaudiškomis baltarusių ir lietuvių visuomenėmis bei jų kultūrinę sąveiką. Buvo konstatuota, kad lenko Istorinėje Lietuvoje tipas įvairiais požiūriais buvo artimesnis lietuviams bei baltarusiams nei – kaip sakoma – *koroniažams*, t. y. lenkams iš etninės Lenkijos. Pastebėtas buvo ir lenkiškosios kultūros LDK savitumas, palyginti su Lenkijos Karalystėje besiplėtojusia lenkų kultūra. Ji buvo įvardinta kaip lenkų subkultūra, t. y. kultūra patyrusi vietinių gyventojų, liaudiškų baltarusių ir lietuvių, poveikį. Visa tai atsispindėjo tokių lenkų mentalitete[8]. Kaip vienas svarbiausių lenkų istorinėje Lietuvoje mentaliteto bruožų, pastebėtas, pirmiausia J. Bardacho, o vėliau nuodugniau tyrinėtas J. Jurkevičiaus (J. Jurkiewicz), Z. Šolako, J. Savickio, A. Smoliančiuko[9], buvo nurodytas jų politinės (istorinės) sąmonės dvisluoksniškumas, ateinantis iš istorinio sąmoningumo tradicijos[10]. Beje, ir pats Milošas (Milosz) yra nurodęs, jog kaip *neįmanoma kvestionuoti kalbos, kuri žmogui yra prigimtinė duotis, taip XX a. buvo problemiška vienaprasmiškai atmesti, nukirsti istorinį sąmoningumą, būdingą LDK bajorams lenkiškai kalbantiems lietuviams*.

Grįžtant prie akademinių tyrimų pažymėtina, kad išanalizavęs įvairias tokios sąmonės raiškos formas, remdamasis konkrečiais individualiais ir grupiniais atvejais, J. Bardachas pastebėjo, jog *tokia situacija sukūrė įvairias netipines, klasifikacijai sunkiai pasiduodančias ir asmenų, ir visuomenės grupių visuomeninės sąmonės formas.*[11] Tarp kita ko, tai nebuvo unikali situacija, būdinga tik buvusios LDK teritorijoms. Europinėje istoriografijoje yra pastebėta, jog tautinės identifikacijos komplikacijos yra dažnos etnokultūrinių paribių teritorijose[12].

Kada atsiranda pirmą kartą pavartota „Lietuvos lenko“ sąvoka tiksliai atsakyti negalime. Griežčiau ji apibrėžiama nuo XX a. pradžios ir dažniausia lenkiškumo raiškos ypatybių kontekste. Sinonimišku jai laikytinas, ypač amžiaus pradžioje dažnai vartotas „lietuvis–lenkas“ (*Polak–Litwin*) terminas. Lenkiškumą ir lenkų savitumą Lietuvoje periodinė spauda – Peterburge leidžiamas „Kraj“ – pažymėjo jau 1906 m.[13] Dėl šio laikraščio puslapiuose dar 1905 m. pasiūlyto „Lietuvos lenko“ termino sampratos karštai ginčijosi Otonas Zaviša (Otton Zawisza)[14]. 1908 m. M. Romeris (Römer) savo žinomoje studijoje apie lietuvių tautinį judėjimą Lietuvos lenkus apibūdino kaip vietinį elementą, kuris polonizavosi istorinio proceso metu[15]. 1911–1912 m. lenkiškumo Lietuvoje situacija ir Lietuvos lenko ypatybės jau buvo aptariamos lenkiškuose centriniuose periodiniuose leidiniuose – „Świat“[16], „Tygodnik Polski“[17]. 1912 m. vienas iš to meto lietuvių tautinio sąjūdžio vadovų būsimasis Lietuvos prezidentas Kazys Grinius Lietuvos lenkais vadino „lenkiškai kalbančius piliečius“ – krajovcus, ne su vienu iš jų buvo pažįstamas, kartu Vilniuje veikęs[17]. Lietuvos lenko sąvoką 1913 m. vartojo M. Romeris ir L. Abramovičius savo ginče dėl krajovcų idėjinių nuostatų, formuojantis tautinėms visuomenėms istorinės Lietuvos (Lietuvos ir Baltarusijos) teritorijoje. Beje, L. Abramovičius taipogi istorinės Lietuvos lenkus traktavęs kaip etnokultūrinę bendriją, besiskiriančia nuo etninės Lenkijos lenkų, pasisakė už Lietuvos lenkų visuomenės, kaip atskiro darinio, t. y. tautos, funkcionavimą[19]. Apie 1915–1917 m. ji jau sutinkama gana dažnai ir vartojama tokių lenkų savitumui apibrėžti[20]. Charakteringas tam laikui būtų vieno iš „Myśl Polska“ korespondento pastebėjimas – <…>, *kad lenkybė Lietuvoje yra visiškai nepriklausoma nuo Varšuvoje keliamų lozungų. Ši lenkybė yra skirtinga, lokali; ar ji begyventų vien tik savo pajėgomis, ar tik vegetuotų – jai įtaką daro vietiniai veiksniai. Apie jokį Lietuvos lenkų „sugrįžimą“ į etnografinę Lenkiją negali būti nė kalbos, nes iš esmės visi jie, ne iš ten atėję, ir tik Lietuva yra tas kraštas, su kuriuo jie etnografiškai susiję.*“[21]

Taigi, koks Lietuvos lenko sampratos turinys? Manau, kad ieškant atsakymo į šį klausimą iškalbinga gali būti M. Romerio refleksija. Savo autobiografijoje, rašytoje apie 1925 m., yra išdėstęs keletą pastebėjimų, kurie padeda atsekti Lietuvos lenko tautinio identiteto savitumus, manyčiau, charakteringus ne tik jam. Apie savo identiteto ypatumus 1898–1901 m., kai asmeniškai susidūręs ir pažinęs lietuvių tautinį sąjūdį, privertusį jį apsispręsti būti lenku, jis rašė: *Aš dar tuomet <...> Lenkijos <..> net nepažinojau, pirmą sykį buvau Lenkijoje – Varšuvoje – būdamas 20 metų amžiaus (1900 m.), ir tai tiktai kelias dienas, lenkų – „koroniarzų“ psichinio tipo nemėgdavau.*

Aš tada dar nežinojau, kad mūsų – t. vad. Lietuvos Lenkų – tragedija, arba bent vienas mūsų tragedijos veiksnys tame, kad mes neturime savo vardo, kad mūsų siela yra <u>dviejų tautinių sielų ypatinga koncepcija</u> (aut. pabr. – R. M.), kad esant konfliktui tarp tų dviejų sielų mums yra sunkiau, negu kam nors kitam, nusistatyti teisingai ir nemeluoti; mes naudojamės vardu (Lenkų), kuris neatitinka mūsų ypatingai esmei ir kuris nereiškia mūsų giliausių psichikos ir būdo pagrindų, išaugusių iš Lietuvos žmonių būdo bei psichikos; iš giliausių vietinės etniškos formacijos šaknų (Lietuvių ir Baltgudžių). Mes nesame Lietuviai nei Baltgudžiai, bet mes nesame ir Lenkai. <...> Mūsų, susipratusių „Lietuvos lenkų“, kurie nevirto nei Lietuviais, nei Lenkais – tuo tarpu yra vos maža saujelė. <...>[22]

Beje, 1933 m., būdamas Kauno universiteto rektoriumi, jis pokalbyje su <u>žurnalo „Trimitas“ korespondentu prisipažino, kad save priskirtų Lietuvos lenkų tautai, jeigu tokia tauta egzistuotų</u>[23]. Tokios tautos atstovu, jos protėviu, M. Romeris laikė A. Mickevičių ir su jo psichika identifikavo savo savimonę. 1920 m. jau grįžęs į Lietuvą, rašė savo artimam pažįstamam, Lietuvos nepriklausomybės akto signatarui, tuo metu dirbusiam Lietuvos atstovybėje Romoje, Jurgiui Šauliui: *Aš nesu nei išskirtinai lenkas, nei išskirtinai lietuvis, bet tuo pačiu metu ir lenku, ir lietuviu. <…> Kuo buvo Adomas Mickevičius nežino nei lenkai, nei lietuviai. Bet labai gerai tai žinau aš, nes pats esu tokiu pat, kaip jis, nes pats jaučiu tai, ką jautė jisai, nes pats taipogi priklausau tai pačiai psichinei rasei kaip ir jis. Yra tai išmirštanti rasė, o visa tai, kas išmiršta, yra nevaisinga*[24].

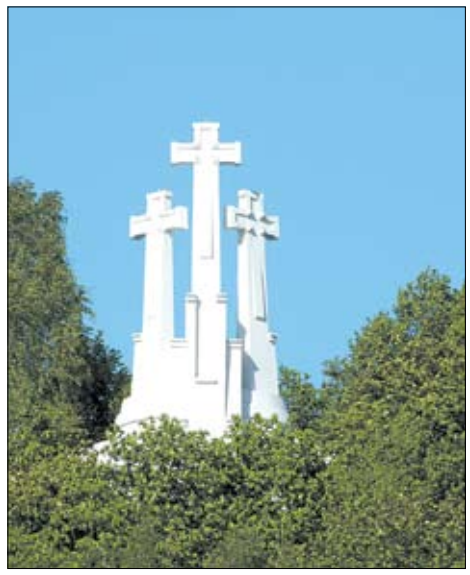
Kiek kitaip savo tautinį identitetą suvokė žinomas skulptorius, architektas, Žalgirio (Grunvaldo) paminklo Krokuvoje autorius A. Vivulskis. Kilęs iš žemaičių bajorų giminės, užaugęs lenkų kultūros tradicijas praktikavusioje šeimoje jis taip pat buvo „susigyvenęs“ ir su liaudies žemaitiška–lietuviška kultūrine aplinka. Neatsitiktinai, kaip rodo jo kūryba, ypač Šiluvos koplyčia, jis suvokė lietuvių subetninių grupių architektūros, dailės subtilumus.

Antra vertus, studijuodamas Paryžiuje, jis 1904–1905 metais aktyviai dalyvavo „Lithuanijos“ draugijos veikloje. Ši draugija veikė pagal lietuvių tautinio judėjimo dvasią. Jos veikla neretai išeidavo už etninių kultūrinių ribų. Joje tuo metu jau aiškiai pastebimas politinio pobūdžio lietuvių tautiškumo kristalizavimasis, savarankiškos politinės ideologijos formavimasis[25]. Įdomu yra tai, kad draugijos veikloje tuo pat metu dalyvavęs M. Romeris, paveiktas draugijos idėjinių nuostatų, priėmė krajovcinį Lietuvos lenko apsisprendimą[26]. A. Vivulskis tokių ryškių tautinės savimonės pokyčių neišgyveno, nes jis neįžvelgė lenkiškumo ir lietuviškumo (modernia prasme) prieštaravimų. Jam tradiciškai šie du veiksniai tebebuvo simbiozėje kaip natūrali ir savaime suprantama senosios Lietuvos visuomenės išraiška. Išraiška per amžius susiklosčiusių liaudies ir bajorijos, didikų santykių. Visuomenės modernėjimo apraiškų jo sąmonė, matyt, dar nebuvo užfiksavusi. Galbūt todėl, kad daugiau buvo susikoncentravęs į savo kūrybą nei į visuomeninį-politinį savo aplinkos gyvenimą. Vis tik, „paryžietiškas“ jo gyvenimo laikotarpis lėmė tai, kad neabejodamas visam gyvenimui susiejo save su Lietuva. Jam, priešingai nei jo amžininkams, kad ir M. Romeriui, niekada nekilo dilema Lietuva ar Lenkija. 1912 m. į klausimą lietuvis esąs ar lenkas, jis atsakęs: <…> *Jei Tamsta manęs klaustum, kuris žmogus man artimesnis, tai pasakyčiau, kad kiekvienas katalikas, o tautystę aš suprantu kiek kitaip. Man rodos, kad žmogus savo Tėvynę turi mylėti ne žodžiais, bet darbais, tik tada jis tevertas Tėvynės sūnaus vardo. Aš Lietuvą myliu darbais ir viską, ką nuo Dievo esu gavęs, jai atiduodu*[27].Tarp panašios savivokos žmonių Milošas yra paminėjęs Ferdinanadą Ruščicą (Ruszczyc). Kaip žinia, Č. Milošas mokėsi ir gyveno Vilniuje, kurio pavidalus saugojo, atkūrė F. Ruščicas, puikus ir leidybos grafikas, naujos meninio leidinio sampratos kūrėjas, siekęs sintezės, kad knygos šriftai, maketas, iliustracijos, formatas, įrišimas būtų vientisa. Milošas „Tėvynės ieškojime“ minėjo Ruščicą Vilniuje kaip vietos žmogų, menininką, kilusį „būtent iš čia“, patvirtinančių apmąstymų apie Vilnių tezę: ir lenkiškų vidurinių mokyklų, gimnazijų mokinių pavardės, su nedidelėmis išimtimis, liudijo jų kilmę iš smulkiųjų ir stambesnių Lietuvos didžiosios kunigaikštystės bajorų[28].

Taigi, tiek paskirų savireflekcijos, tapatybės apibūdinimų faktų. Daugiau jų dar galima būtų surasti.

Tačiau čia visgi reikėtų paklausti: ar yra kokia prasmė nagrinėti šį reiškinį, tokio identiteto variantą? Juolab kad iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad taip identifikavosi gana ribotas lenkų istorinėje Lietuvoje skaičius. Apie tai byloja ir minėtoji M. Romerio citata. Bet taip buvo 1925–1926 metais. Amžiaus pradžioje, iki 1917–1918 metų, padėtis buvo kiek kitokia.

Prisiminkime, kad šalia santykinai gana negausių ir visuomenėje mažai įtakingų krajovcų demokratų egzistavo gana gausi, turėjusi ir politinį, ir visuomeninį-kultūrinį ekonominį svorį krajovcų – konservatorių – tradicionalistų grupė. Į ją įėjo didelė dalis buvusios LDK žemių dvarininkijos. Jos nuostatų reiškėjais buvo Vilniaus vyskupas Edvardas van der Ropas (Edward von der Rop), Konstancija ir Romanas Skirmuntai, Aleksandras Meištovičius (Meysztowiczius), Česlavas Jankovskis (Czesław Jankowski), Boleslavas Jaloveckis (Bołesław Jałowiecki), Edvardas Voinilovičius (Edward Woyniłowicz) ir kt.

Trijų Kryžių paminklas. Juozo Vercinkevičiaus nuotr. 1916 m. Trijų Kryžių paminklas pastatytas ant Plikojo kalno Vilniuje. Paminklo projekto autorius – architektas Antanas Vivulskis

LITERATŪRA:
1. J. Bardach, Odawnej i niedawnej Litwie, Poznań, 1988, s. 197–292.
2. XX a. pradžioje šis terminas dažniausiai buvo siejamas su tuometiniu Rusijos imperijos „Šiaurės Vakarų kraštu“ ir apėmė tuometines Vilniaus, Kauno, Gardino, Minsko, Mogiliovo, Vitebsko gubernijas.
3. M. Römer, Litwa, Studyum o odrodzeniu narodu litewskiego, Lwów, 1908, s. 27; M.Römer, Stosunki etnograficzno-kulturalne na Litwie, Kraków, s. 20; M. Ромер, Е. Ромер Охенковска, Поляки. Формы национального движения в современных государствах, Санкт Петербург, 1910, с. 356. M.Römer, Dwie teorii o Polakach litewskich, Zeszyty historyczne, Paryż, 1993, z. 106, s. 131 – 138; M. Römer, Dwie formuly, Przeglad Wileński, 1925, Nr. 6.
4. J. A. Herbaczewski, Odrodzenia Litwy wobec idei Polskiej, Kraków, 1905, s. 33, 61.
5. Przemówienie red. L Abramowicza, Przegląd Wileński, 1926, Nr.13.
6. E. Maliszewski, Polacy i polskość na Litwie i Rusi, Warszawa, 1916, s. 36–37.
7.A. Kulakauskas, Lietuvos bajorija ir lietuvių tautinis bei valstybinis atbudimas, Literatūros teorijos ir ryšių problemos. Etnosocialinė ir kultūrinė situacija XIX a. Lietuvoje, Vilnius, 1989, p. 9–24.
8. J. Bardach, Min.veik.. p. 197.
9. J.Jurkiewicz, Rozwoj polskiej myśli politycznej na Litwie i Białorusi w latach 1905–1922, Poznań 1983; Z.Solak, Między Polską a Litwą. Życie i działalność Michała Römera 1880–1920. Kraków 2004; J.Sawicki, MichałRömer a problemy narodowściowe na ziemiach byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Toruń 1998; A.Smalanczuk , Ewolucja ideologii krajowej w społecznopolitycznej działalności Romana Skirmunta (1905-1921), Krajowość – tradycje zgody narodów w dobie nacjonalizmu. Poznań 1999, s.110–117.
10. J.Bardach, Min. veik., p. 201-206. Pažymėtina, kad šį reiškinį dar 1926 m. yra aptaręs ir J. Bouduin de Courtenay, W kwestii narodowościowej, Warszawa 1926, s. 17 – 20.
11. J.Bardach, Min.veik., p. 200.
12. A. Kłoskowa, Konwersja narodowa i narodowe kultury, Kultura i społeczeństwo, t. XXXVI, 1992, Nr. 4, s. 8.
13. J.S. [?], Litwa i Ruś. Kwestja polska na Litwie i Rusi, Kraj, 1906, Nr. 26, s. 13–14.
14. O. Zawisza, Litwini w Litwie, Wilno, 1907, s. 12–14.
15. M. Römer, Litwa, s. 27
16. W. Baranowski, Polskość na Litwie, Świat, 1911, Nr. 23, s. 1–3.
17. 28Wł. Dw., Polak-Litwin, Tygodnik Polski, 1912, Nr. 7, s. 579–581.
18. 29 Kg. [Kazys Grinius), Iš nelaimių mokykimės, Lietuvos žinios, 1912 05 26, Nr. 61
19. M. Römer, Dziennik, t. 2, Lietuvos Mokslų Akademijos biblioteka (toliau – MAB), f. 138 - 2230, l. 89, 227, 252. L. Abramowicz, Stanowisko krajowe a idea narodowa, Przegląd Wileński, 1913, Nr. 13–14.
20. E.Maliszewski, Żywioł polski na Litwie, Warszawa, 1918, s. 4–7: M.Świechowski, Żywioł polski na ziemiach litewskich, Zakopane, 1917, s. 44–45.
21. B.H., Polskość na Litwie, Myśl Polska, 1915, z. 4, s. 46–47.
22. Mykolo Römerio autobiografija, Lietuviu istorijos studijos, t. 13: Mykolas Römeris, p. 190–191.
23. V. Bičiūnas, Kelias į Vilnių, Trimitas, 1933, Nr. 28, s. 28. Beje, kaip nurodo J. Sawickis, M. Römeris 1927 m. save oficialiai, dokumentuose pristatė Lietuvos lenku („Polak litewski“). – J.Sawicki, Michał Römer a problemy narodowościowe na ziemiach byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego, s. 143.
24. M. Römer, Dziennik, t. 28,Lietuvos Mokslų Akademijos biblioteka (toliau – MAB), f. 138 - 2254, l. 240.
25. Plačiau apie tai žr.: R. Miknys, "Svajonės išsipildys, jeigu būsiu naudingas Lietuvai …". Architekto Antano Vivulskio tautinės identifikacijos istorinis aspektas, Lietuvių atgimimo istorijos studijos, t. 8: Asmuo: tarp tautos ir valstybės, Vilnius, 1996, s. 300–311.
26. Mykolo Römerio autobiografija, Min.veik., p. 194–198.
27. L. Špakevičius, Antanas Vivulskis (1877 – 1919), Vairas, 1929, Nr. 2, p. 119.
28. Milošas Č., Tėvynės ieškojimas, 285–286.

** Pranešimas skaitytas mokslinėje praktinėje konferencijoje Istorinių stereotipų įveikimas kaip priemonė etninėms įtampoms neutralizuoti, Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija, Vilnius, 2011 m. rugpjūčio 25 d.*

Tęsinys kitame numeryje

Holokaustas

Panerių memoriale pagerbtos žydų genocido aukos

Viktoras KIERAS, Trakai

Atkelta iš 1 p.

kariuomenės vadovybės, Vilniaus miesto mero, žydų bendruomenės.

Su gėlėmis ėjo LR ir Vilniaus miesto institucijų, užsienio valstybių atstovai, buvę koncentracijos stovyklų kaliniai. Vilniaus Šolom Aleichemo vidurinės mokyklos direktorius Miša Jakobas jidiš kalba skaitė ištrauką iš dainos „Zog nit Keynmol“, choras dainavo Vytauto Kernagio dainą „Baltas paukštis“.

Choras iš Izraelio „Anachnu-Kam“ ir solistė Limor Shapira nuostabiai atliko dainą „Eli, Eli“.

Vilniaus miesto mokiniai kartu su specialiai į ceremoniją iš Izraelio atvykusiu choru „Anachnu-Kam“ ir Vilniaus Šolom Aleichemo mokyklos mokiniais uždegė simbolinę „Menorą“ – vieną seniausių žydų tradicijos simbolių, išreiškiančių tautos dvasios stiprybę.

Ceremonijos Panerių memoriale pabaigoje buvo atliktas Vilniaus geto himnas „Nesakyk, niekada“...

Renginyje dalyvavo ir Vilniaus mokytojų namų berniukų ir jaunuolių choras „Ąžuoliukas“ (meno vadovas ir dirigentas Vytautas Miškinis), smuikininkas Borisas Kirzneris.

Programoje, kurioje numatyta pagerbti genocido aukų atminimą, buvo ne vienas renginys. Pagerbtas Pasaulio tautų teisuolio Antono Schmido atminimas. Jam Antakalnio kapinėse atidengtas paminklinis ženklas. A. Schmidas išgelbėjo šimtus mirčiai pasmerktų Vilniaus geto žydų. Už tai pats buvo sušaudytas. Pagal Lietuvos vyriausybės išduotus dokumentus su Japonijos konsulo Lietuvoje Čijunės Sugiharos išduotomis vizomis daug žydų išvyko ir liko gyvi. Atidengta atminimo lenta žydų mokslininkui ir rašytojui Zalmanui Reizenui. Jis pasisakė prieš Molotovo–Ribentropo paktą, už tai buvo NKVD nužudytas.

Vilniaus geto aukų pagerbimas taip pat vyko Vilniaus „Lėlės“ atminimo koncerte „Siela niekada nenutyla“, Šv. Kotrynos bažnyčioje visą dieną buvo skaitomi Vilniaus žydų gete kalintų žmonių vardai ir pavardės.

Autoriaus nuotr.

Vyriausiasis Lietuvos ir Vilniaus rabinas Chaimas Buršteinas nuoširdžiai meldėsi

Spausdiname Seimo Pirmininkės Irenos Degutienės kalbą, pasakytą 2011 09 23 Aukštųjų Panerių memoriale, Holokausto aukų pagerbimo ceremonijoje

Gerbiamieji holokausto aukų artimieji,
Gerbiamieji minėjimo dalyviai,

Kiekvienais metais šią dieną esame kartu. Esame kartu, atvesti skaudžios istorinės praeities, tragiškai palietusios mūsų valstybės, žydų tautos, visų kartu gyvenusių ir gyvenančių žmonių likimus.

Atrodytų, bėgant laikui, dvidešimtojo amžiaus vidurio žaizdos ir skauduliai turėtų užgyti ar bent jau aprimti. Tačiau Holokaustas tapo per daug tikru išgyvenimu ne tik žydų tautai, bet ir visai žmonijai. Dar gyvi žmonės, savo akimis matę žydų tautos tragediją, matę žiaurias ir beprasmiškas žudynes. Gyvi ir tie, kurie, rizikuodami savo ir vaikų gyvybe, pasipriešino žmogaus sugyvulėjimui.

Tai, ką jie padarė, buvo skirta ne tik žudomiems žydams gelbėti. Tai buvo skirta gelbėti žmogiškumui ir teisingumui pasaulyje. Tai buvo skirta gelbėti Lietuvai – jos garbei, jos vardui pasaulyje. O kiekvienas, niekinęs ir žudęs kitos tautos žmogų, pirmiausiai niekino ir žudė savo tautą, jos dvasią, jos ateitį.

Todėl tikrasis Lietuvos veidas nacių okupacijos metais vis dėlto buvo tie 819 žmonių, kurie šiandien įrašyti į Lietuvos piliečių – Pasaulio teisuolių – sąrašą. Todėl visame pasaulyje stovintys paminklai žydų gelbėtojams iš tikrųjų yra skirti ne tik jiems. Jie – išgelbėtam žmogiškumui ir žmogaus teisei vadintis žmogumi. Tai – paminklai, primenantys, kad tikrieji istorijos kūrėjai tada buvo Šindleris ir Sugihara, ūkininkai ir inteligentai, gelbėję žydus, bet jokiu būdu ne budelių parankiniai.

Tesiilsi ramybėje sielos visų nukankintų, nužudytų ir išniekintų, visų, kuriems XX amžiaus vidurio tragedija virto šiurpia realybe. Nuoširdi užuojauta jų vaikams ir vaikaičiams, giminėms ir artimiesiems, visiems čia esantiems, visiems, kam Rugsėjo 23-oji yra ir bus diena, visiems laikams pažymėta skausmo ir liūdesio ženklu.

Seinų ir Punsko kraštas

Punsko įvykiai sutelkė Lenkijos tautines mažumas

Jonas LIESYS, LR Seimo narys, Vilnius

Prie apipaišytos vietovardžių lentos Punske. Iš kairės: LR Seimo narys Vytautas Kurpuvesas, Punsko viršaitis Vytautas Liškauskas, LR Seimo narys Jonas Liesys

Prie LR konsulato Seinuose Vytautas Kurpuvesas, Algirdas Vaicekauskas, Vytautas Liškauskas, Jonas Liesys

Lietuvos Respublikos konsulo Lenkijos Respublikoje Liudviko Milašiaus kvietimu, rugpjūčio 29 d. kartu su Seimo nariu Vytautu Krupuvesu buvau nuvykęs į Seinus ir Punską. Šią išvyką paskatino tai, jog rugpjūčio 21–22 d. Punsko valsčiuje keturiolikoje vietovių dažais buvo apipaišytos lietuvių kalba parašytos vietovardžių lentelės bei paminklinis akmuo. Todėl man, kaip Lietuvos Respublikos Seimo ir Lenkijos Respublikos Seimo ir Senato narių asamblėjos delegacijos nariui buvo tikslinga detaliau pasikalbėti su lietuvių bendruomenės vadovais apie jų ir lietuvių bendruomenės Lenkijoje savijautą po šio incidento. Naudodamiesi proga aptarėme lietuvių švietimo problemas, kultūros būklę, kitus aktualius klausimus.

Lietuvos Respublikos konsulate Seinuose susitikime su mumis dalyvavo Punsko viršaitis Vytautas Liškauskas, Pasaulio lietuvių bendruomenės pirmininko pavaduotojas Petras Maksimavičius, LLD pirmininkas Algirdas Vaicekauskas.

Viršaitis Vytautas Liškauskas kalbėdamas apie incidentą dėl vietovardžių lentelių apipaišymo sakė, jog dar nėra surasti žmonės, kurie tai atliko. Kaip pažymėjo V. Liškauskas, lentelių apipaišymo klausimas yra ne pats svarbiausias. Žymiai daugiau rūpesčių kelia švietimo, kultūros klausimai. Jau yra aišku, jog dėl lėšų stygiaus reikės uždaryti dar dvi lietuviškas mokyklas.

Dar vienas liūdnas dalykas yra tas, jog yra uždaroma penkiolika metų transliuota televizijos laida, skirta lietuvių tautinei mažumai. Tad jos savijauta dėl visų šių dalykų yra tikrai pablogėjusi.

Tai gali turėti pasekmių ir tėvams, kurie renka mokyklą savo vaikams. Po tokių incidentų ne vienas tėvas susimąstys, ar verta leisti vaikus į lietuviškas mokyklas.

Algirdas Vaicekauskas kalbėjo apie tai, jog apipaišytas paminklas yra Punsko lietuvių bendruomenės vizitinė kortelė, todėl į įvykį reaguojama itin jautriai. Šis incidentas yra pirmasis per pastaruosius dvidešimt metų. Todėl kartu su ukrainiečiais ruošiamas pareiškimas apie tai, jog minėtas įvykis yra Lenkijoje vykdomos politikos tautinių mažumų atžvilgiu pasekmė.

A. Vaicekausko nuomone, Lenkijos visuomenė dar nėra pribrendusi tautinių mažumų įstatymui ir jo tinkamam įgyvendinimui. Tai liudija ir ilgi bei karšti debatai Lenkijos Respublikos Seime svarstant šį įstatymą.

Kartu A. Vaicekauskas pastebėjo, jog šis incidentas turėjo ir teigiamų pasekmių. Jis padėjo mobilizuoti Lenkijoje gyvenančias tautines mažumas. Tos mobilizacijos išraiška bus kartu su ukrainiečių ir vokiečių tautinių mažumų atstovais rengiamas pareiškimas, kuriame bus išreikšta pozicija dėl to, jog tautinės mažumos Lenkijoje nesijaučia saugios. Pareiškimas pateiktas Liubline rugsėjo 14–16 dienomis vyksiančiai konferencijai tautinių mažumų klausimais.

Mes visi turime siekti, kad tautinės mažumos jaustųsi patogiai, turėtų galimybes plėtoti savo kultūrą, puoselėti tautiškumą ir, be abejo, turėtų garantuotą mokymąsi bei sėkmingą tolimesnę integraciją į darbo rinką.

Reaguodami į Lenkijos lietuvių bendruomenės susirūpinimą dėl padėties švietimo klausimu, siūlome kreiptis į Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetą dėl lietuvių mokyklų Lenkijoje papildomo finansavimo iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto. Mokyklų finansavimas iš Lietuvos biudžeto būtų ženklas, jog Lenkija neišlaiko tautinių mažumų mokyklų.

Po susitikimo Lietuvos konsulate Seinuose kartu su Punsko valsčiaus viršaičiu Punske apžiūrėjome apipaišytas lenteles ir paminklą.

Rimanto Stankevičiaus nuotr.

Nuomonės, diskusijos, komentarai

Vilniaus rajono savivaldybės taryboje

Gediminas PAVIRŽIS, Vilniaus rajono savivaldybės tarybos narys

Gediminas Paviržis

Š. m. rugsėjo 16 d. vyko Vilniaus rajono savivaldybės tarybos posėdis. Nors darbotvarkėje svarstomų klausimų buvo per pusšimtį, praktiškai dėl daugelio nebuvo diskusijų ir pateikti sprendimų projektai buvo priimti be pakitimų.

Daugiau buvo kalbama dėl priešmokyklinio organizavimo modelio Veriškių pradinėje mokykloje. Šios mokyklos bendruomenę jaudino savivaldybės tarybos posėdžiui pateiktas sprendimo projektas, kuriuo nebuvo numatyta gyvuoti priešmokyklinio ugdymo grupei, kurią lankytų ir būtų visą dieną mokykloje 3–6 metų vaikai. Tėvai nerimavo, kad nesant tokios grupės nebus, kur palikti vaikus, arba teks toli juos vežioti į galimai pasiūlytą darželį.

Tiesa, komitetų posėdžiuose rajono politikai buvo informuoti, kad pateiktame projekte yra įsivėlusi klaida ir bus numatytas modelis, kuriuo bus leista gyvuoti tokiai „darželinukų“ grupei. Tačiau prieš posėdį organizuotas tėvų piketas, laikraščio „15 min.“ straipsnis, ilgai besitęsiantis savivaldybės administracijos bylinėjimasis su šios mokyklos vadovybe, rodo, kad mokyklos bendruomenė netiki savivaldybės pareigūnų gražiais žodžiais. Posėdyje buvo patvirtinta, kad Veriškių pradinė mokykla ugdys ir 3–6 metų vaikus, tad tėvai gali būti ramūs.

Regis viskas tvarkoje. Tačiau neramina kitkas. Jauni tėvai, atėję į posėdį, norėjo išsakyti savo prašymus, siūlymus, motyvus. Deja, merė, nors laiko buvo apsčiai, neleido pasisakyti jiems, tvirtindama, kad klausimas išspręstas. Nepadėjo atskirų tarybos narių apeliavimas į savivaldybės tarybos veiklos reglamentą, kuriame galimybė pasisakyti atėjusiems yra numatyta.

Baimintis merei dėl tėvų pasisakymo nebuvo ko dar ir dėl to, kad viena iš tėvų galiausiai pasakė norinti tik padėkoti, tačiau tai nepadėjo. Merė nebuvo patenkinta *TV 3* dėmesiu šiai temai, įžvelgė kažkieno politikavimą, naudojantis situacija ir tėvais. Keista, kai šiuo atveju keli tėvai, atėję savo iniciatyva, su nedideliu plakatėliu, įvardinami kaip kažkieno suvedžioti. Prisiminęs neseniai „tėvų organizuotą“ mitingą prie Prezidentūros, dar kartą įsitikini liaudies išminties tikslumu: „Kas kuo kvepia, tas tuo ir tepa.“

Galima būtų apskritai dėl to nekalbėti, tačiau negali nepasidžiaugti demokratijos daigais ir jaunų žmonių užsispyrimu. Mažos mokyklos bendruomenė atsilaiko teismuose prieš didžiulės savivaldybės pajėgas. Tai geras pavyzdys tiems, kuriems ne vis tiek, kas darosi rajone, ir tiems politikams, kuriems Pietryčių Lietuvos reikalai mažai terūpi.

Nuomonės, diskusijos, komentarai

Lenkybės ekspansijos problema

Algis UZDILA, Punskas

Algis Uzdila

Katažyna Koženiovska (Katarzyna Korzeniowska), kalbėdama apie III Lenkijos Respublikos planuojamą politiką Rytuose, teigia, kad kelis amžius Lietuvoje, Baltarusijoje ir Ukrainoje lenkų kultūra buvo *atrakcinga* ir įvyko ten lenkų kalbos ir kultūros ekspansija į etnines lietuvių, baltarusių ir ukrainiečių sferas. Ir Rytų Europos gyventojai labiausiai tuomet lenkėjo, kada per carines įstaigas imta varyti rusifikacijos politiką. Tai vykę dėl dviejų priežasčių: 1. aukšto lenkų kultūros visuomeninio statuso tų žmonių, kurie jai atstovavo (lenkiškojo gaivalo dominavimas Bažnyčioje turi čia ypatingos reikšmės); 2. jos civilizacijos vertybių, konfrontuojant jas su rusybe.

Autorės manymu, nuo XVI iki XIX a. ten žmonės savanoriškai lenkėjo. Juokingiausia, kad tuo tikima iki šiandien ir tokios išvados daromos visai neatsiklausus tų gyventojų. Vokiečiai lygiai taip pat aiškino pasauliui, kad ir lenkai laisva valia *germanizavosi*. Tik šito kažkodėl lenkai niekaip nemoka pripažinti. Remiantis tokia nuostata bandoma ir šiandien tą lenkų kultūros patrauklumą visomis išgalėmis Rytuose įpiršti. Tos *atrakcingos* kultūros padariniai tarp kitko yra neatpažįstamai sumaitotas Rytų Lietuvos krašto vardynas. Antai *Varėna* tapusi *Orany*, *Šalčininkai – Soleczniki*, *Ukmergė – Wiłkomierz* ir pan.

Galima klausti, ar autentiško vardyno išdarkymas, kad jo neįmanoma etimologizuoti, iš tikrųjų yra aukštos kultūros požymis? Jeigu jį didžioji kaimynė visomis priemonėmis bando per Lietuvos lenkų tautinę mažumą paversti oficialiu, ar tai nėra bandymas gudraujant pasiekti tai, ką ne iki galo padarė šimtmečiais vykusi polonizavimo politika ir Želigovskio kardas? Juo labiau tenka stebėtis, kad lenkai tai darė ir tuomet, kada jų pačių valstybė buvo po tuo pačiu Rusijos padu, kaip ir Lietuva. Todėl turime pavyzdį, kai skriaudžiamasis savo ruožtu engė dar silpnesnį ir aiškino, kad tas savanoriškai išsižada savo kalbos ir savo dvasios. Tas pats vyko ir sovietmečiu su Dieveniškėmis. Kai Stalinas perdavė jas Lietuvai, gyveno ten 80 proc. lietuvių. Kai atgavome laisvę – liko jų tik 18 proc. Apie šią dramą ponia K. Koženiovska nieko nebus girdėjusi. Ar tai aukštosios kultūros požymis? Tai primena kapo ir lagerininkų santykius.

Lietuvoje kasmet vyksta poezijos pavasarių šventės. Suvažiuoja poetai iš įvairių kraštų. Kai eina skaityti savo kūrinių, visi pasisveikina žodžiais „laba diena“. Kai užsienio delegatai kalba Lietuvos seime, pradeda tais pačiais sakraliniais žodžiais „laba diena“. JAV ambasadorius, rodydamas pagarbą išsivadavusiai Lietuvai, pramoko kalbėti lietuviškai. Kai atvažiavo į Lietuvą viešnia iš Portugalijos, buvo išmokusi pasisveikinti ir padėkoti lietuviškai. Matyt, ponios K. Koženiovskos manymu tai nėra aukštos kultūros požymis, nes tie, kurie visomis tomis progomis atvyksta iš Lenkijos, būtinai kreipiasi į publiką žodžiais „dzień dobry“. Ir taip elgiasi atstovai tos valstybės, su kuria Lietuva tiek šimtmečių gyveno unijoje. Taip, Lietuva domėjosi bendros valstybės kita kalba ir kultūra. Deja, tai vienpusis domėjimasis. Taip ir susiformavo per tuos šimtmečius žiūrėjimo iš aukšto į žemumą požiūris. Iki šiandien lenkas kitaip nesako, kalbėdamas apie Lietuvą, kaip tik „na Litwie“, nors sako „w Polsce“. Tai pono ir tarno, aukštinamos ir žeminamos kultūros santykiai.

Vandalų išpuoliai Punsko krašte, lietuviškų užrašų paminklų išniekinimas lenkų nacionalinėmis spalvomis – tai išpuolis prieš lietuvius. Jeigu mažasis bijo didžiojo, tai nėra aukštos kultūros požymis. Europos raginama, lenkų valstybė sukurpė įstatymą, leidžiantį dvikalbes vietovardžių lenteles kabinti, tačiau neparuošė tautos europietiškajam sugyvenimui. Pašaipūs žmonės kartoja žinomą posakį: „Kas iš to, kad Jėzulis davė, jeigu Švenčiausioji Mergelė atėmė.“ Šitie vardai čia niekuo dėti, bet jie labai atspindi realiai susiklosčiusių vertybių sampratą.

Lentelių ir paminklų išniekintojų policija nesuras. Varnas varnui akies nekerta. Jeigu reiktų ieškoti kaltų, keliai vestų į viršūnes. Taikliai žurnalistas pajuokavo: Lietuvos aristokratas, tapęs prezidentu, kalba kaip ligšiolinis jo liokajus. Sustyguotas orkestras groja pagiežos maršus „žemajai kultūrai“, o jų dirigentai sėdi aukštuosiuose krėsluose. Tai kaip čia prieisi siūlo galą!

Tos išniekintos lentelės gali būti labai vertingos, nes į jas sudėtas neapykantos kapitalas. Tik išsaugokime jas istorijai. O naujų kabinti nėra prasmės. Gana, kad šitos atkentėjo. „Tauri širdis negeidžia dovanos, jei tas, kas duoda, nebemyli jos“, – mokė anglų dramaturgas Viljamas Šekspyras (William Shakespeare).

Šaltinis: www.punskas.pl, 2011 09 15

Lietuva–Lenkija

Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos švietimo ekspertų ir tautinių mažumų atstovų grupės antrojo susitikimo, vykusio 2011 m. rugsėjo 19 d. Varšuvoje, baigiamasis pranešimas

2011 m. rugsėjo 19 d. Varšuvoje susitiko Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko A. Kubiliaus ir Lenkijos Respublikos Ministro Pirmininko D. Tusko sutarimu sudaryta ekspertų grupė (toliau – ekspertų grupė) lenkų tautinės mažumos Lietuvoje ir lietuvių tautinės mažumos Lenkijoje švietimo klausimams aptarti. Pirmasis ekspertų grupės susitikimas buvo surengtas Druskininkuose 2011 m. rugsėjo 12 d.

Ekspertų grupės nariai pažymėjo pažangą, sprendžiant lenkų tautinei mažumai Lietuvoje ir lietuvių tautinei mažumai Lenkijoje aktualius klausimus.

Ekspertų grupės nariai sutarė:

1. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo 38 straipsnio nuostatos dėl egzamino pagal bendrą LR švietimo ir mokslo ministro patvirtintą brandos egzaminų programą įgyvendinimas nereiškia staigaus brandos egzamino suvienodinimo. Brandos egzamino forma bus viena – rašinys, o egzamino vertinimo normos pereinamuoju laikotarpiu skirsis. Atsižvelgiant į išryškėjusius nuomonių skirtumus dėl egzamino turinio, iki kito ekspertų grupės susitikimo LR švietimo ir mokslo ministerija susitiks su Lietuvos mokyklų, kuriose mokoma lenkų kalba, atstovais siekiant profesionaliai aptarti šį klausimą.

2. Siūlyti LR Nacionalinio egzaminų centro brandos egzaminų vertinimo komiteto (toliau – Vertinimo komitetas) sudėtį papildyti suinteresuotų Lietuvos tautinių mažumų atstovais. Vertinimo komitetas ne mažiau nei 8 metus analizuotų Nacionalinio egzaminų centro kasmet atliekamų brandos egzaminų rezultatų tyrimus ir pagal juos teiktų pasiūlymus dėl vertinimo normų tobulinimo.

3. Mokyklų, vykdančių formaliojo švietimo programas, tinklo kūrimo taisyklėse siūlyti nustatyti, kad vienoje gyvenamojoje vietovėje esant 2–3 mokykloms, kuriose mokoma skirtingomis mokomosiomis kalbomis, arba vienai mokyklai, kurioje mokoma skirtingomis mokomosiomis kalbomis, minimalus mokinių skaičius XI–XII klasėje būtų 7 mokiniai. Ekspertai toliau aiškinsis galimybes tokias normas taikyti ir V–X klasėse.

4. Lenkijos centrinė egzaminų komisija atkreips ypatingą dėmesį į lietuvių kalba laikomų pagrindinės mokyklos patikrų, gimnazijos egzaminų ir brandos egzaminų užduočių kalbos kokybę ir taisyklingumą ir, siekdama šio tikslo, bendradarbiaus su LR Nacionaliniu egzaminų centru.

5. Lenkijos nacionalinės švietimo ministerijos ir Lenkijos vidaus reikalų ir administracijos ministerijos parengta Lenkijos lietuvių švietimo plėtros strategijos (toliau – Strategijos) įgyvendinimo ataskaita bus pristatyta 2011 m. spalio 24 d. Punske rengiamoje Strategijos įgyvendinimo peržiūros konferencijoje, skirtoje Strategijos 10-mečiui. Konferencijoje, kurioje dalyvaus savivaldybių atstovai, tautinių mažumų su lietuvių dėstomąja kalba mokyklų direktoriai ir mokytojai bei Lenkijos lietuvių tautinės mažumos atstovai, bus pristatyti siūlymai dėl tautinių ir etninių mažumų švietimo finansavimo sistemos pakeitimų. Planuojamų pakeitimų atspirties taškas bus tautinių mažumų, tarp jų ir Lenkijos lietuvių tautinės mažumos atstovų, siūlymai.

Rugsėjo 2 d. prolenkiškos Lietuvos lenkų rinkimų akcijos iniciatyva organizuotas mokinių ir jų tėvų piketas prie Prezidentūros, kaip matyti iš nuotraukos, dalyviams nelabai rūpėjo, jie mieliau užkandžiavo

6. Siūlymus, susijusius su pakeitimais Lenkijos tautinių mažumų mokyklų finansavimo sistemoje, bei kitus aktualius Lenkijos lietuvių tautinės mažumos ir Lietuvos lenkų tautinės mažumos švietimo klausimus, tarp jų ir vadovėlių tautinėms mažumoms leidybos reikalus, aptarti trečiajame ekspertų grupės susitikime, kurį sutarta surengti 2011 m. spalio 14 d. Vilniuje.

Varšuva, 2011 m. rugsėjo 19 d.
Šaltinis: www. smm.lt
Jono Česnavičiaus nuotr.

Muziejus laikraštyje Nr. 35 (192)

1-ojo husarų pulko prizas

Jei tarpukario Lietuvos kariuomenėje buvo karinis dalinys, kurį galima būtų pavadinti elitiniu, tai – 1-asis husarų pulkas. Kavalerija atsikuriančioje Lietuvos kariuomenėje pradėta formuoti vėliau už pėstininkų dalinius. Specialistų bei karo ir okupacijos nualintoje šalyje didžiulis raitijai tinkamų žirgų trūkumas ir brangumas buvo pagrindiniai trukdžiai šiems daliniams formuoti. Bet kovų su bolševikais pradžia parodė, kad be kavalerijos išsiversti nepavyks. 1919 m. sausio 11 d. Kauno karo komendanto Juozo Mikuckio įsakymu buvo suformuotas 1-asis raitelių eskadronas. Pradžioje jis padėjo palaikyti tvarką mieste, bet po kelių savaičių buvo permestas į frontą. Vasario 4 d. pradėtas formuoti 2-asis eskadronas, o 1919 m. gegužės 12 d. Lietuvos kariuomenės vyriausiasis vadas generolas Silvestras Žukauskas pasirašė įsakymą suvesti visas kavalerijos dalis į vieną dalinį ir jo pagrindu suformuoti raitelių pulką. Pulko vadu pradžioje buvo paskirtas Švedijos armijos majoras G..E.Hoegeris, jo padėjėju – buvęs Rusijos kavalerijos karininkas P. Jackevičius. Tų pačių metų birželio 1 d. pradėtas formuoti 3-asis, o spalio 25 d. – 4-asis eskadronai. Pulko formavimas buvo baigtas ir gavo oficialų pavadinimą 1-asis Kavalerijos pulkas. Pulkas dalyvavo visuose svarbiausiuose Nepriklausomybės kovų mūšiuose, kovėsi su bolševikais, bermontininkais, lenkais. 1920 m. pabaigoje pulke buvo 34 karininkai, 3 karo valdininkai, 2 gydytojai ir 984 kareiviai. Pulkas buvo ginkluotas 16 kulkosvaidžių, 639 karabinais, 39 revolveriais, 210 granatų, 484 kardais, turėjo 664 arklius, 46 žiūronus, 20 telefono aparatų, 13 km telefono kabelio, 1 motociklą, 22 vežimus, 2 fajetonus, 3 lauko virtuves, 725 balnus ir kt. kariško turto.

1922 m. balandžio 1 d. pertvarkant taikos metui kariuomenę, pulkui buvo suteiktas naujas pavadinimas – 1-asis husarų pulkas. Husarai – lengvosios kavalerijos rūšis, atsiradusi XV a. Vengrijoje, buvo skirta greitiems antpuoliams priešo flanguose ir užnugaryje, puldinėti komunikacijas, tai yra savotiški raitieji diversantai. Nereikia jų painioti su XVI – XVIII a. Lenkijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės „sparnuotaisiais husarais“, kurie nors ir vadinosi husarais, bet savo ginkluote bei taktika buvo kur kas artimesni Vakarų Europos kirasyrams, sunkiajai smogiamajai kavalerijai, skirtai pralaužti priešo rikiuotę.

1922 m. spalio 22 d. pulkas priskirtas Kauno įgulai, jo kareivinės buvo prie Radvilėnų plento. 1923 m., kai Lietuvos kariuomenėje buvo įvesta visoms kariuomenės dalims vienodo stiliaus uniforma, turėjusi pakeisti visą per nepriklausomybės kovas susiklosčiusį neįsivaizduojamą aprangos margumyną, husarams, kaip ir ulonams bei dragūnams buvo padarytos nuolaidos. Husarams buvo patvirtintas pilkai žalias, sidabriniu galionu siuvinėtas husariškas švarkas – dolomanas su baltais kavalerijos trikampiais apykaklėje, avietinė su baltu kantu kepė ir avietinė su balta juosta pilotė, raudonos su siauru baltu lampasu galife eiliniams ir tamsiai mėlynos kelnės karininkams bei ilgaauliai kavaleristo batai su pentinais ir rozete aulo viršuje. Galima įsivaizduoti, kaip įspūdingai turėjo atrodyti keli šimtai taip puošniai apsirengusių kavaleristų, jojančių Kauno gatvėmis. Tai buvo tikras kariuomenės elitas. Bet pulkas buvo ne vien „dėl grožio“. 1923 m. 1-asis ir 4-asis husarų eskadronai dalyvavo Klaipėdos grąžinimo Lietuvai operacijoje. Pulkas aktyviai dalyvavo 1926 m. gruodžio 17 d. perversme, o 1934 m. dar ir generolo Petro Kubiliūno provoldemariniame puče. 1927 m. rugsėjo 27 d. prezidentas A.Smetona pasirašė įsakymą Nr.848, kuriuo pulkui buvo suteiktas 1-ojo husarų Lietuvos Didžiojo Etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos pulko pavadinimas, o 1931 m. husarai gavo privilegiją nešioti antpečius su Jonušo Radvilos monograma ir kunigaikščio karūna. Deja, 1940 m. kavaleristus ištiko liūdnas visos Lietuvos kariuomenės likimas, jie buvo sunaikinti, net negavę politikų leidimo pasipriešinti.

Taurelė-prizas, įteiktas XX a. 3-4 deš. Sidabras. Kijevas, XIX a. II p. V.Neliubino nuotr.

2010 m. Trakų istorijos muziejus įsigijo įdomų eksponatą. Tai – 1-ojo husarų pulko apdovanojimas, taurelė-prizas. Taurelė yra sidabrinė, puošta augaliniu ornamentu, 13,7 cm aukščio, pagaminta Kijeve, 1852 – 1908 m. Taurelės sienelėje išgraviruotas įrašas *„I GUSARŲ D.L.E.K./ JONUŠO RADVILOS PULKO/ UŽ „CONCOURS HIPPIQUE“/ III PRIZAS“*. Prizas skirtas apdovanoti husarą, užėmusį III vietą pulko jojimo konkūrų varžybose. Galėjo būti įteiktas XX a. 3-4 deš.

Trakų istorijos muziejus foto rinkinyje sukaupta nemažai kavaleristų nuotraukų, tačiau apie tai jau buvo rašyta 2009 m. straipsnyje „Tarpukario Lietuvos kavalerija“ (Trakų žemė, nr.23(553), 2009 m. birželio 13 d.).

Muziejininkas Vytautas Tenešis

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 36 (193)

Švč. Mergelės Marijos gimimo diena

Rugsėjo 8-oji – Švenčiausios Mergelės Marijos gimimo diena, liaudyje vadinamos Šiline, Sėmene, Ažpažia, Ažpažėle arba Bočine.

Mergelė Marija krikščionybės doktrinoje – žemiškoji Jėzaus Kristaus motina. Naujajame Testamente minima tik keliose vietose, dažniausiai pasakojant apie Kristaus gimimą. Kalbant apie patį Marijos gimimą daugiausia remiamasi ankstyvosios krikščionybės legenda apie 200 metus užfiksuota apokrife „Knyga apie Marijos gimimą“. Teigiama, jog Marija priklausiusi karaliaus Dovydo giminei, jos tėvai – Joachimas ir Ona susilaukė dukros jau būdami senyvo amžiaus. Marija su vyru Juozapu gyveno Galilėjoje, Nazarete, kur esą jai pasirodęs archangelas Gabrielius ir apreiškęs, kad ši nuo Šventos Dvasios pagimdysianti Dievo Sūnų Mesiją.

Bažnyčios skelbiama, kad Švč. Mergelė Marija yra apsireiškusi daugiau nei dešimtyje pasaulio vietų – žinomiausios Lurdas (Prancūzija), Fatima (Portugalija), Medjugorje (Bosnija ir Hercogovina) bei Šiluva (Lietuva), kur kaip spėjama, buvęs pirmas žinomas jos apsireiškimas Europoje 1608 m. Šiluvos miestelis jau nuo XVI a. garsėjo stebuklingu Mergelės Marijos paveikslu ir Švč. Mergelės Marijos gimimo – Šilinės atlaidais, trunkančiais visą savaitę. Jau nuo XVII a. į Šiluvą eina maldininkų procesijos.

Rugsėjo pradžioje Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčioje vyksta Trakų Dievo Motinos – Lietuvos globėjos atlaidai dar vadinami „Trakinės“ atlaidų vardu. Daugiau nei 600 metų Trakinės atlaidai yra seniausi, o kartu ir iškiliausios Švč. Mergelės Marijos kulto Lietuvoje iškilmės, menantys taip pat ir Vytauto Didžiojo vardą.

Trakų istorijos muziejaus Sakralinio meno ekspozicijoje yra eksponuojama Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios 600- jų metų jubiliejinė dviejų dalių plaketė, sukurta Antano Vaičekausko, pagaminta UAB „Metalo forma“ 2009 m. Analogiška šio autoriaus sukurta 260x220 mm dydžio

Plaketės, skirtos Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios 600 metų jubiliejui. 2009 m. Vilnius. V.Neliubino nuotr.

plaketė, kurioje pavaizduota Trakų parapinė bažnyčia ir garsusis Trakų Dievo motinos paveikslas, pritvirtinta ant marmurinės plokštės prie sienos bažnyčios viduje jubiliejinių iškilmių metu. Ant plaketės yra užrašas: *JUBILEUM 600 ANNO 1409*2009 DOMINI TRAKŲ ŠVENČIAUSIOS MERGELĖS MARIJOS APSILANKYMO BAŽNYČIA TRAKŲ STEBUKLINGOJI ŠVČ. MERGELĖ MARIJA LIETUVOS GLOBĖJA*. Šiai plaketei sukurti ir pagaminti buvo renkamos aukos. Pagrindiniai aukotojai buvo Trakų istorijos muziejus, Trakų rajono savivaldybė bei 31 privatus asmuo. Visi aukotojai gavo mažesnes, dvipuses sidabrines 65 x 55 mm dydžio, 166, 53 g svorio plaketes, su vardiniais įrašais briaunoje. Be sidabrinės plaketės pagamintos ir varinės, tokio pat dydžio plaketės.

Marijos kultas Trakuose nuo pat bažnyčios įkūrimo buvo itin stiprus. Dievo Motinos paveikslas ėmė garsėti XVI a. Manoma, kad šį stebuklingą paveikslą Vytautui Didžiajam krikšto proga dovanojo Bizantijos imperatorius Emanuelis II Paleologas (1391-1425). Malonėmis ir stebuklais garsėjantis Trakų Dievo Motinos paveikslas buvo ir yra nuolat gausiai lankomas maldininkų. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais Trakų šventovė buvo bene labiausiai lankoma piligrimų. XVII a. pradžioje, po maro, liūčių ir bado metų, jėzuitai surengė iškilmingą atgailos procesiją į Trakus prašyti Dievo Motinos pagalbos. 1645 m. tuometis bažnyčios klebonas S. Mankevičius užregistravo 23 garsiausius stebuklus ir išleido atskira knygele. Paveikslo vainikavimas prasidėjo 1718 m. rugsėjo 4 d. ir tęsėsi iki rugsėjo 12 d. Tai buvo antrasis Lietuvos –Lenkijos valstybėje karūnuotas šventasis paveikslas (pirmasis karūnuotas 1717 m. Čenstachavoje). Yra žinoma, kad paveikslą gerbė ir katalikai, ir vietos musulmonai.

Nei carinės, nei sovietinės okupacijos metai neišdildė Trakų Švč. Mergelės Marijos šlovės – Trakų parapijinė bažnyčia niekada nebuvo uždaryta.

Muziejininkė Evelina Petrauskė

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 37 (194)

Jubiliejinis Utrechto taikos medalis

XVIII a. pradžioje beveik visa Europa buvo įtraukta į karo veiksmus. 1700 m. prasidėjo Šiaurės karas (1700-1721), kuris vyko tarp Rusijos ir Švedijos, o veiksmų arena tapo Lietuvos - Lenkijos valstybė.

1701 m. prasidėjo karas dėl Ispanijos sosto paveldėjimo. Pagrindinės karo dalyvės buvo Šventoji Romos Imperija, Didžioji Britanija, Olandija, Portugalija ir Savojos kunigaikštystė prieš Prancūziją, Ispaniją ir Bavariją, kurios siekė personaline unija sujungti Prancūziją ir Ispaniją.

1665 m. rugsėjo 17 d. mirė Ispanijos karalius Pilypas IV (1621–1665), sosto įpėdiniu palikdamas mažametį sūnų Karolį. Pilypo IV dukra Marija Teresė 1660 m. birželį ištekėjo už Liudviko XIV Saulės (1643–1715). Toks Burbonų suartėjimas su Ispanija atvėrė teorinę galimybę užimti sostą. Prancūzijos galimybes paveldėti sostą stiprino tai, kad Pilypo IV paveldėtojas ir paskutinis Ispanijos Habsburgas Karolis II (1665 – 1700) buvo mažas vaikas, fiziškai neįgalus, protiškai atsilikęs, sunkiai vaikščiojo ir kalbėjo. 1679 m. Liudvikas XIV už Karolio II Pamišėlio ištekino savo brolio Pilypo Orleaniečio dukrą Mariją Luizą. Bet tai nedavė rezultatų, nes Karolis II pasirodė esąs impotentas. Marija Luiza puolė į depresiją, liguistai nutuko ir galiausiai 1689 m. mirė. Savų interesų Ispanijoje turėjo ir jūrinės valstybės – Anglija bei Olandija. 1702 m gegužės 15 d. Anglija paskelbė karą Prancūzijai.

1713 m. kovo – balandžio mėn. buvo pasirašytos taikos sutartys Niderlandų mieste Utrechte. Jos pabaigė karą dėl Ispanijos sosto paveldėjimo, vykusio tarp įvairių Europos valstybių. Viena taikos sutartis buvo pasirašyta tarp Prancūzijos karaliaus Liudviko XIV pasiuntinių ir Ispanijos karaliaus Pilipo V, o kita – tarp Anglijos karalienės Anos, Savojos kunigaikščio ir tuometinių Jungtinių Nyderlandų Provincijų, 1714 m. – tarp Šventosios Romos Imperijos ir Prancūzijos. Anglija įsitvirtino Gibraltare. Prancūzija išsaugojo Burbonui Pilypui V Anžu (1700–1724, 1724–1746) Ispanijos sostą. Portugalija suartėjo su Anglija.

Medalis, skirtas Utrechto taikos 25-sioms metinėms paminėti. 1738m. O.Ševeliovo nuotr.

Ispanija prarado nemažai valdų pietų Italijoje.

2009 m. Trakų istorijos muziejus įsigijo lituanistinį medalį, skirtą 25-sioms Utrechto taikos metinėms. Lietuvos - Lenkijos valstybė kare dėl Ispanijos sosto paveldėjimo nedalyvavo, tačiau medalyje yra Lietuvos - Lenkijos herbas. Matyt, tai padėka Augustui II (1696–1704, 1710 – 1733), kaip Šventosios Romos imperijos atstovui.

Medalis yra sidabrinis, 56 mm skersmens, sveriantis 64,42 g.,nukaltas 1738 m. Utrechte (Olandija), skirtas Utrechto taikos draugams. Medalio autorius N. Van Swinderen. Medalio averse iškalti trimis eilėmis ovalūs, iškilūs valstybių herbai puošti karūnomis, kurių fone – kaspinėlių girlianda, viršutinėje eilėje – Austrijos ir Prancūzijos herbai. Vidurinėje – Ispanijos, Anglijos ir Portugalijos herbai. Apatinėje – Danijos ir Lietuvos Lenkijos herbai. Aplinkui tekstas lotynų kalba: *ORBIS CHRISTIAN QUIETE INTERESE COMPOSITA* (Krikščionių karalystės taikiai interesus tvarko).

Medalio reverse alegorinė, iškili scena. Prie Jano šventyklos uždarytomis durimis sėdi Olandijos mergaitė, dešinėje rankoje laikanti perrištą turnyrinę ietį, o kairėje rankoje – taikos sutartį. Po jos kojomis – dvi vėliavos ir kalavijas. Šalia – karūnuotas liūtas, laikantis septynių strėlių ryšulį. Už jo – surištas karo dievas Marsas. Viršuje – angelas su dviem trimitais. Puslankiu eina tekstas: *V. LUSTR: FOED: BELG: PACE: STABIL*. Apačioje data: *IX. APRIL. MDCCXXXVIII* ir dailininko pavardė *N. V. SWINDEREN. F.*

Šis eksponatas – puikus faleristikos pavyzdys, papildęs muziejaus lituanistinį numizmatikos rinkinį.

Trakų istorijos muziejaus direktorius Virgilijus Poviliūnas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Lietuvos bažnyčios istorija

Kalesninkų parapijos atgimimas

Vytautas ČESNULIS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 16

M. Rudzis 1914 m. birželio 2 d. vėl prašė arkivyskupijos valdytojo leisti dviem mėnesiams atostogų: nuo birželio 20 d. iki rugpjūčio 20 d. Norėjo pasigydyti Birštone ir kelioms dienoms nuvykti į Tverečių. Klebono pareigas tam laikui prašė patikėti vikarui J. Mincevičiui. Atostogų išleistas nuo birželio 12-osios, apie ką tądien pranešta ne tik vikarui ir Rodūnios dekanui, bet ir Vilniaus gubernatoriui.

Vykstant Pirmajam pasauliniam karui ir 1915 m. rudenį atėjus kaizerio vokiečiams, buvo griežtai apribotas žmonių judėjimas. Be specialaus okupacinės valdžios leidimo iš pradžių nebuvo galima išvykti net už savo valsčiaus ribų, o dvasininkams – už savo parapijos ribų. M. Rudzis 1916 m. gegužės 30 d. pranešė vyskupijos valdytojui, kad Eišiškių etapinis komendantas leidęs išvykti už parapijos ribų ne tik klebonui, bet ir vikarui. Jausdamasis esąs pavargęs dėl ligos, paprašė vieno mėnesio atostogų išvykti į Kabelius (dabar Varėnos r.) bei parūpinti tam reikalui karinės ir civilinės valdžios leidimą. Atostogų išleistas nuo birželio 3 d. Parapija pavesta vikarui J. Mincevičiui.

Kalesninkų parapiją 1921 m. kelis mėnesius administravo į kunigus tik ką įšventintas Florijonas Neviera.

Atostogų dviem mėnesiams sveikatai pataisyti, nuo liepos 1 d. iki rugsėjo 1 d., arkivyskupo M. Rudzis prašė 1928 m. birželio 24 d. Atostogas praleisti žadėjo Vilniaus arkivyskupijos teritorijoje. Prašymą birželio 28 d. patenkino ordinaras K. Michalkevičius.

Vikarai

Pirmojo vikaro Kalesninkų parapija sulaukė 1913 m. Tai buvo kun. Juozas Mincevičius. Jis surengė apie 30 lietuviškų vaidinimų, bet 1919 m. iškeltas kitur (bent 1921 m. pavasarį buvo Širvintų vikaras, o vėliau Vievio klebonas). Kun. Pranui Bieliauskui Vilniuje 1919 m. birželio 7 d. M. Rudzis skundėsi, kad lenkai jį persekioja, o vikaras kun. Misevičius (iš tikrųjų Mincevičius – V. Č.) net buvo priverstas persikelti į kitą parapiją (P. Bieliauskas, „Vilniaus dienoraštis 1915–1919“, Trakai, 2009, p. 173). Po J. Mincevičiaus kurį laiką (bent 1921 m.) vikaravo taipogi lietuvis kun. Leonas Eidimtas.

Anot kurijos kanclerio 1926 m. kovo 9 d. pranešimo klebonui, parapijos vikaru paskirtas Zigmantas Žeidys (lenk. *Żejdis*). Tačiau šis, atrodo, net nebuvo atvykęs, nes balandžio 22 d. į Kalesninkus paskirtas Vilniaus kunigų seminariją prieš metus baigęs ir 1925 m. birželio 6 d. įšventintas Norbertas Budzilas. Lietuvis iš Dusetų parapijos, Butkelių kaimo. Beje, kun. Žeidys yra 1995 m. žiemą Vilniaus Bernardinų bažnyčioje rasto lenkų Armijos krajovos archyvo dokumente – akovcų įtartų asmenų sąraše.

Iki tol vikarai gyvendavo kartu su klebonu, sutardavo, sėsdavo prie bendro stalo. Tuo tarpu Budzilas iš karto pareiškė, kad su džiovininku klebonu po vienu stogu negyvens ir kartu nevalgys.

Anot Rodūnios dekanu neseniai paskirto Eišiškių klebono Boleslovo Močulskio 1926 m. liepos 15 d. rašto vyskupijos valdytojui, M. Rudzis per visas statybas sugadinęs sveikatą. Atskiro namo vikarams gyventi nebuvo, o išnuomoti jį kaime sunku. Naujam namui pastatyti reikėjo 2–3 mėnesių. M. Rudzis žadėjo viską padaryti, tačiau Budzilas nenurimo. Tikriausiai kieno nors įbaugintas, nesidavė įkalbamas ir bijojo užsikrėsti. B. Močulskis prašė vyskupo paveikti vikarą ir žadėjo patalkinti klebonui.

Iš dekano sužinojęs apie klebono sumanymą statyti atskirą vikariatą, Vilniaus sufraganas 1926 m. liepos 23 d. Rudziui parašė: „Visiškai pritariu projektui ir rekomenduoju kuo greičiau jį įgyvendinti“ (LVIA 694-5-1827).

M. Rudzį 1927 m. vasarą bent du kartus pas save kvietė arkivyskupas. N. Budzilas tų metų rugsėjo vidury iškeltas į gudišką parapiją – Miorus Dysnos apskrityje (dabar Baltarusijos Vitebsko sritis). M. Rudziui ir dekanui į Eišiškes iš kurijos 1927 m. rugsėjo 15 d. pranešta, kad į Kalesninkus vikaru paskirtas Domininkas Pieška; paskirtas klebono ir Pieškos rugpjūčio 23 d. susitarimu. Iki tol D. Pieška buvo Kanstantinavos klebonas Svyrių dekanate (LVIA 694-5-1819).

Tyrinėdami Kalesninkų bažnyčios istoriją susiduriame su daugelyje kitų parapijų neaptinkamu dalyku: kitur bažnyčias su visu jų turtu iš ankstyvesniojo klebono perimdavo tik naujasis klebonas, tuo tarpu Kalesninkuose bažnyčią ir parapiją iš klebono M. Rudzio yra perėmę vikarai arba vikaras iš vikaro. Tikriausiai taip daryta dėl Rudzio sveikatos būklės: klebonui dažnai ilgam išvykstant gydytis, visišku parapijos šeimininku tapdavo vikaras.

Sufraganas K. Michalkevičius 1927 m. rugsėjo 26 d. įsakė M. Rudziui parapijos bažnyčią su visu inventoriumi ir beneficija perduoti vikaru paskirtam D. Pieškai. Vikaras parapiją iš klebono, dalyvaujant dekanui B. Močulskiui, perėmė lapkričio 14 d. (LVIA 694-5-1822).

Vikaras D. Pieška 1927 m. gruodžio 9 d. paprašė arkivyskupo kanoniškai įteisinti parapijoje Šv. Pranciškaus III ordiną, Šv. Rožinio broliją ir Karmelio kalno škaplierių broliją (LVIA 694-5-1820). Atsakydamas į D. Pieškos 1928 m. gegužės 1 d. prašymą, Vilniaus sufraganas gegužės 4 d. leido Kalesninkuose pašventinti naujas parapijos kapines (LVIA 694-5-1828).

Vikaru į Kalesninkus arkivyskupas 1930 m. liepos 8 d. paskyrė filosofijos mokslų daktarą Vincą Zajančkauską. Savo ruožtu kurijos kancleris Savickis liepos 9 d. paprašė dekano raštiškai padalinti klebono ir vikaro pajamų dydžius. Kadangi vikaras nenorėjo užsiimti beneficija (bažnyčios ūkiu), tai ja turėjo naudotis klebonas, o vikarui teko *iura stolae* (pajamos už bažnyčios paslaugas). Abu kunigai – Rudzis ir Zajančkauskas – liepos 18 d. pasirašė susitarimą dėl bažnytinių pajamų: bažnyčios žemę valdys klebonas, be to, jis kas mėnesį gaus 50 zlotų iš *iura stolae*, o likusios pajamos teks vikarui. Abiejų parašus liepos 19 d. patvirtino B. Močulskis ir kunigų susitarimą liepos 21 d. nusiuntė kurijai.

V. Zajančkauskas parapiją iš Rudzio, dalyvaujant dekanui B. Močulskiui, perėmė 1930 m. rugpjūčio 12 d. Ta proga surašytas bažnyčios inventorius (LVIA 694-5-1823). Pasak jo, papildomos pamaldos bažnyčioje vyko lenkų ir lietuvių kalbomis.

Arkivyskupas R. Jalbžikovskis 1930 m. liepos 21 d. patvirtino Kalesninkų Švč. Jėzaus Širdies ir Švč. Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo škaplierių brolijas ir Blaivybės broliją. Visoms joms vadovauti pavedė V. Zajančkauskui (LVIA 694-5-1820).

Vikaras V. Zajančkauskas 1930 m. rugsėjo 27 d. prašė arkivyskupo patvirtinti pridedamą 9 dienų *elenchus festorum* (atlaidų švenčių sąrašą). Kurija spalio 4 d. paprašė atsiųsti senąjį sąrašą, kurį vikaras spalio 8 d. išsiuntė. Arkivyskupas 9 dienų sąrašą su Švč. Sakramento išstatymu patvirtino spalio 18 d. Tačiau jame nebuvo Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės liepos 16 d. ir šv. Juozapato lapkričio 14 d. (pagal dabartinį bažnytinį kalendorių – lapkričio 12 d.). Todėl spalio 22 d. Zajančkauskas paprašė: jeigu, arkivyskupo nuomone, Kalesninkuose per daug atlaidų, tai galima išbraukti šv. Kazimiero šventę ir Žolinę, kurios iškilmingai švęstos Nočioje ir Eišiškėse. Į Keturiadešimtę kaimyninių parapijų kunigai galį atvykti tik liepos 16 d. ir lapkričio 14 d. Škaplierna švęsta dar XIX a., kai buvo karmelitų vienuolynas. Atkūrus parapiją įvesta šv. Juozapato šventė, žmonės prie jos priprato, nes būdami laisvesni nuo žemės darbų gali priimti Švč. Sakramentą. Pataisęs 9 dienų sąrašą arkivyskupas jį patvirtino (LVIA 694-5-1821).

1932 m. rugpjūčio 3 d. vikaru į Kalesninkus paskirtas Stanislovas Voronovičius. Parapiją jis rugpjūčio 31 d. perėmė ne iš klebono, o iš V. Zajančkausko.

V. Zajančkauskas (1880 ar 1884 m. Molėtų valsč. Pumpeniškių kaime – 1956 m. JAV) – žinomas XX a. Pirmosios pusės Vilnijos veikėjas. Dėstė Vytauto Didžiojo gimnazijoje. Vyresniosioms gimnazijų klasėms 1924 m. išleido „Lietuvių literatūros vadovėlį“. Vėliau parašė ar išvertė į lietuvių kalbą dar kelias knygas iš lietuvių literatūros ir teologijos.

Dažnai turėdavo konfliktų. Antai 1921 m. sausio 8 d. Vilniaus Bonifratrų bažnyčios

Kalesninkų bažnyčios šventoriaus vartai. 1982 m.

Rožinio brolijos ratelio nariai paprašė vyskupo J. Matulaičio pakeisti Zajančkauską kitu kunigu.

Mat Zajančkauskas blogai atliko savo pareigas: netinkamai giedojo suplikacijas; pamokslų sakyti nelipdavo į sakyklą, o kalbėdavo nuo altoriaus, todėl bažnyčioje kunigo nesigirdėdavo; Zajančkauskas smerkė lenkų valdžią ir pavyzdžiu kaip teisingesnius žmones statė žydus ir japonus...

Ne tik tarp kunigų, bet ir tarp pasauliečių garsėjo kaip taurelės ir linksmo gyvenimo būdo mėgėjas. Vilniaus arkivyskupijos sufraganui K. Michalkevičiui rašytame laiškelyje V. Zajančkauskas 1932 m. liepos 8 d. pasižadėjo: „Nuo žemiau nurodytos datos dešimt metų nevartosiu alkoholinių gėrimų (degtinės, alaus, konjako, likerių ir t. t.). Jeigu šitą savo įsipareigojimą sulaužyčiau, mano ordinaras gali automatiškai mane atleisti iš dabar užimamos vietos ir savo nuožiūra nubausti...“

Savo ruožtu Eišiškių dekanas B. Močulskis liepos 12 d. parašė arkivyskupui Jalbžikovskiui, kad „dvasiškai taip apleistai parapijai ir naujai pastatytai bažnyčiai užbaigti“ Zajančkauskas Kalesninkuose netinka. Vietoj Zajančkausko dekanas prašė atsiųsti vikarą lenką, tačiau mokantį ir lietuviškai (MAB 318-19742).

V. Zajančkauskas perkeltas į Švenčionis, kur kartu dėstė vietos lietuvių gimnazijoje. Tik „Lietuvių enciklopedijos“ (Bostonas) t. 35 klaidingai rašoma, jog Zajančkauskas Švenčionyse dirbo 1930–1934 m., o Kalesninkai neminimi.

1934 metais V. Zajančkauskas išvyko į Nepriklausomą Lietuvą ir rugpjūčio mėn. įstojo į Kretingos pranciškonų vienuolyną. Kaip vienuolis pasirinko Bonaventūros vardą. Ilgainiui atsidūrė Jungtinėse Amerikos Valstijose. Mirė Bridževile, Pensilvanijos valstijoje. Palaidotas Pitsburge.

Taikliai V. Zajančkauską apibūdino gimnazijos laikų jo mokinys žurnalistas Rapolas Mackonis: „Tasai sutanos sukaustytas žmogus ką sugebėjo ir ką galėjo, savo tautai padarė ne kaip kunigas, o kaip lietuvis“ (MAB 221-191).

Po M. Rudzio mirties 1933 m. S. Voronovičiui tapus parapijos administratoriumi, o paskui ir klebonu, vikarai keitėsi gana dažnai. Vikaras kun. Vaclovas Bekišas laikinai pavadavo atostogaujantį administratorių nuo 1934 m. liepos 10 d. Tų metų spalio 1 d. vikaru į Kalesninkus paskirtas Julijonas Kolbas-Seleckis, 1935 m. liepos 3 d. – Janas Visockis, 1936 m. liepos 31 d. – tik ką įšventintas Antanas Zamanas. Pastarąjį arkivyskupas 1937 m. vasario 26 d. buvo paskyręs vikaru kooperatoriumi į Trakus klebono Henriko Hlebovičiaus ligos laikotarpiui. Vladislovas Filipekas atsiųstas 1938 m. balandžio 9 d. (LVIA 694-5-1818), o 1939 m. rugpjūčio 4 d. – Vilniaus kunigų seminariją tik ką baigęs ir birželio mėn. įšventintas Stanislavas Bieliavskis. Jis kilęs iš Lenkijos pakraščio, Ružanystoko parapijos apie 35 km į vakarus nuo Gardino. Iš Kalesninkų Bieliavskis 1941 m. balandžio mėn. perkeltas į Adutiškį, o tų pačių metų gruodžio mėn. – į Vilniaus Šv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčią (MAB 318-3137).

Bažnyčios beneficija

Atkurtos parapijos bažnyčiai priklausiusios žemės plotas pagal įvairių metų dokumentus buvo skirtingas.

Anot M. Rudzio 1909 m. rugsėjo 22 d. atsakymo konsistorijai į jos rugsėjo 16 d. paklausimą, bažnyčia turėjusi tik dvi dešimtines žemės (į tą plotą, matyt, neįėjo bažnyčios ir parapijos sodybos užimama žemė – V. Č.). Metinės pajamos iš turimos žemės neviršijo 40 rublių.

1919 m. gruodžio 10 d. M. Rudzis siuntė vyskupui du egzempliorius prašymo, kad reikėtų iškelti klausimą dėl kadaise iš Kalesninkų bažnyčios atimto turto grąžinimo. Prašymą pasirašė jis ir trys parapijos rinktiniai: A. Kudžma, A. Bruzgelevičius ir J. Aliukonis (LVIA 694-5-1832). Prašymas liko be atgarsio.

XX a. trečio dešimtmečio viduryje vyko Kalesninkų apylinkės žemių stambinimas – komasacija. Iš bažnyčios 19 hektarų ketinta atimti bei Paturio ir Anciuškų kaimams atiduoti 8 ha, nepakeitus žemės kitoje vietoje, o išmokant kompensaciją. Nei parapijos, nei Vilniaus kurijos tai netenkino. Kurijos kancleris V. Meištovičius 1926 m. gruodžio 14 d. išsiuntė M. Rudziui įgaliojimą atstovauti kurijai vykdant komasaciją bažnyčios beneficijoje.

Bažyčios žemė buvusi dviejuose sklypuose, kurie ribojosi su Potužės kaimo žemėmis. Klebonas norėjo bažnyčios žemę pakeisti į vieną sklypą prie bažnyčios.

1927–1928 m. žemės reikalais užsiiminėjo vikaras D. Pieška. Jis su Rodūnios dekanu B. Močulskiu 1928 m. sausio 13 d. skundėsi Aukščiausiajam administraciniam tribunolui Varšuvoje. Klaida atitaisyta: sklypai sumainyti su Paturio bei Anciuškos kaimų gyventojais ir bažnyčiai skirta žemė šalia jos (LVIA 694-5-1825).

M. Rudzis 1930 m. birželio 11 d., dar tebevykstant *komasacijai*, prašė kurijos įgaliojimo išlyginti ribas tarp bažnyčios ir Kalesninkų kaimo žemių. Bažnyčios sklypelį norėjo sukeisti su kaimiečių žeme. Kurija birželio 27 d. sutiko įgaliojimą išrašyti ir liepos 2 d. jį išsiuntė; apie sandėrio baigtį reikėjo pranešti kurijai. Tačiau kurija susigriebė ir paprašė patikslinimo. Klebonas pridėjo savo planelį: kaimo žemė įsirėžusi į bažnyčios žemę, kurioje stovėjo pati bažnyčia su klebonija. Kurija leido žemę sukeisti su sąlyga, kad nenukentėtų bažnyčios beneficija (liepos 3 d. raštelis) ir išrašė kitą, liepos 4 d., įgaliojimą (LVIA 694-5-1816).

Apie bažnyčios žemės ribų ištiesinimą kurija teiravosi 1931 m. lapkričio 9 d. ir prašė beneficijos plano.

Nuotrauka iš: Bronius Kviklys, „Lietuvos bažnyčios“, T. 5, Vilniaus arkuvyskupija. II dalis, Chicago, 1986.

Tęsinys kitame numeryje

Lietuva–Lenkija

Iššūkiai valstybės vientisumui: prieš dvidešimt metų ir šiandien*

Gintaras SONGAILA, LR Seimo narys

Gintaras Songaila

Šio pranešimo vienas iš tikslų – trumpai pristatyti prieš dvidešimt metų vykusius įvykius, kai nuo atsikuriančios Lietuvos valstybės buvo mėginama atplėšti jos rytinę dalį, paimant ir pačią sostinę į reples, ir taip žlugdant valstybės atkūrimą – ne tik jos vientisumą, bet ir pačią Nepriklausomybę. Panašus planas tuomet pavyko Padnestrėje, tačiau Tiraspolis – tai vis dėlto ne Vilnius, ir pasekmės Lietuvoje būtų buvusios dar rimtesnės. Teritorinės autonomijos Sovietų Sąjungos sudėtyje aplink Vilnių, o gal ir pačiame Vilniuje sukūrimas galėjo pakeisti pastarųjų dvidešimties metų Rytų Europos, net visos Europos istoriją.

„Omono" vadavietėje vėliau surastame žemėlapyje buvo pažymėti Sovietų Sąjungos kariuomenės daliniai ant demarkacinės linijos su prieškarinės Lenkijos okupuota Lietuvos dalimi – ir tai buvo ne tik labai konkreti Lietuvos suskaldymo vizija, bet ir atsikuriančios valstybės destabilizacijos instrumentas, bendro tautos reikalo, tikėjimo ateitimi sugriovimo būdas.

Kitas šios mano kalbos tikslas – išryškinti panašumus ir skirtumus tarp anuometinės teritorinės autonomijos kūrimo ir dabartinių aktualijų, tuo pačiu paminint ir mūsų veiksmus, mūsų gebėjimą išnaudoti galimybes nacionaliniams interesams apginti – tuomet ir šiandien. Atsižvelgiant į momentą, šiandienai teks skirti net daugiau dėmesio.

Kaip žinoma, nesitapatinimo su Lietuvos atgimimu procesas pradėjo rutuliotis dar prieš pat Kovo 11-ąją, kai anuometinė dar sovietinė Aukščiausioji Taryba 1989 m. lapkričio mėnesį priėmė Valstybinės kalbos įstatymą, kuris nedaug pakitęs veikia ir šiandien. Tuomet viena po kitos pradėjo skelbtis autonominės sovietinės apylinkės, atsisakančios vykdyti šį įstatymą. Pirmoji iš tokių apylinkių buvo Rukainiai. Jos pirmininkė vėliau, jau paskelbus Lietuvos nepriklausomybės atstatymą, tapo koordinacinės tarybos Lenkų socialistinės autonominės apygardos SSSR sudėtyje kūrimui pirmininke.

Šiandien taip pat veikia koordinacinė grupė, socialiniame tinkle „Facebook" vadinama „Autonomią dla Wileńczyzny" (Autonomija dlia Vilenščizny). O laikraščio „Kurier Wileński" (Kurjer Vilenski), buvusio „Czerwony sztandar" (Červony štandar), elektroninėje svetainėje skelbiamas teritorinės autonomijos žemėlapis su prierašu – kad šiandien jau nebėra klausimo, ar bus autonomija, klausimas esą liko tik vienas – kada?

Anuometinės autonominės apylinkės, kurioms vadovavo sovietinė komunistinės valdžios nomenklatūra, mėgino jungtis ir visa tai vėliau transformavosi į pasiskelbusius autonominiais Šalčininkų bei Vilniaus rajonus.

Tiesa, Šalčininkų rajone draugas Visockis tai darė tiesmukiškai, o Vilniaus rajone Brodavskis tai darė daugiau faktiškai, formaliuose dokumentuose vis dėlto manevruodamas, kad galėtų išsisukti, jog atsiribojimas nuo Lietuvos Respublikos Pagrindinio Lietuvos įstatymo bei lojalumo pačiai Lietuvos Respublikai esą buvo tik dar ne visiškai įgyvendinti ketinimai.

Šiaip ar taip, tačiau vietiniuose laikraščiuose, praėjus kiek daugiau nei metams nuo Kovo 11-osios, šių dviejų rajonų pagrindu jau buvo paskelbtas autonomijos Statutas, kuris turėjo tapti pagrindu atskiro valstybinio darinio, lojalaus Kremliui, sukūrimui.

Šiandieninė autonomininkų koordinacinė grupė taip pat glaudžiai susijusi su vietinės savivaldos valdžia, skirtumas tik tas, kad vietoj buvusios komunistinės nomenklatūros vienpartinės valdžios, šiandien ten sėdi kitos „epochos sąžinės" – Lenkų rinkiminės akcijos – statytiniai.

Beje, šis skirtumas – tik išorinis, nes jų valdymo metodai tie patys. Be to – tarp jų aukštuose savivaldos ir visuomeniniuose postuose sėdi žinomi autonomininkai veteranai – Mincevičius, Pieško ir kiti, autonomininkų vaikai, jų tradicijos tęsėjai, – prisiminkime ir patį LLRA vadą Tomaševskį.

Tiesa, autonomininkų veiksmams Rytų Lietuvoje tuomet tiesiogiai dirigavo Kremlius.

Pagrindiniai veikėjai Brodavskis ir Tichonovičius ir toliau lankėsi SSSR Liaudies deputatų suvažiavimo posėdžiuose, publikavosi komunistinės platformos spaudoje, bendradarbiavo su platforminiu antifrontu „Jedinstvo".

Tuometiniai Lenkijos politikai ir oficialūs pareigūnai nepalaikė autonomijos sumanymo, gal ne tiek dėl to, kad buvo kaip nors prieš ją nusiteikę, bet dėl to, kad juos neramino būsimosios autonominės apygardos pririšimas prie SSSR, akivaizdi grėsmė, kad ta menamoji autonomija tik taps Rusijos sovietinio imperializmo kąsniu.

Šiandieniniai autonomininkai jau lankosi ne Kremliuje, bet Lenkijos Seime ir Senate, aptaria ten taktiką, kaip kovoti su Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo priėmimu, kaip stabdyti jo įgyvendinimą. Jie veržiasi į Europos sąjungos institucijas, Lietuvos šmeižimui naudoja Europos parlamento tribūną, viešais laiškais JAV spaudoje mėgina kreiptis į JAV kongresą, o Lenkijos pareigūnai tarpininkauja, kad jie būtų priimti į kongresą pristatyti „tragišką" Lietuvos lenkų padėtį.

Už pinigus, skirtus Baltarusijos demokratijai remti, jie įsitaisę mūsų nacionaliniame radijuje ir televizijoje, įžūliai naudoja *TV Polonia* programas, veikdami prieš Lietuvos valstybę, dezinformuodami, pažeisdami Lietuvos įstatymus agituodami už vieną partiją rinkimuose, nedeklaruodami agitacijai išleidžiamų pinigų, kaip nedeklaruoja ir kitų lėšų.

Dar daugiau, mėgindami veikti per viso pasaulio „Poloniją", taip pat mobilizavę vadinamųjų lenkiškųjų mokyklų direktorius, jie rinko parašus prieš Lietuvių kalbos mokymo stiprinimą, netgi prieš lietuviškąją istorijos versiją, parašus renka ir dabar.

Jie bendradarbiauja su Lenkijos politikais, Seimo ir Senato nariais, koordinuodami vadinamąsias protesto akcijas Lenkijos miestuose, prie Europos Sąjungos valstybių ambasadų, prie LR Seimo.

Ir vis dėlto vidinis panašumas su anuometiniais autonomininkais neišnyko. Stebimi itin glaudūs Lenkų rinkimų akcijos kontaktai su Rusijos ambasada. Rinkimuose jau ne pirmą kartą sudaromas blokas su rusiškomis partijomis, neatsikračiusiomis KGB šleifo. Ir nenuostabu, jog LLRA vado, europarlamentaro padėjėjas, kadrinis KGB karininkas, bendrame „naujosios jedinstvos" fronte dalyvavo rinkimuose į Vilniaus miesto tarybą...

Nors ir keista, bet ir aukščiausi Lenkijos politikai vis labiau panėšėja į Kremliaus planų vykdytojus. Jie tampa panašūs netgi savo stiliumi. Kaip antai, Lenkijos Prezidentas neseniai pareiškė, tiksliau pagrasino, kad Lietuva be Lenkijos neišgyvens.

Ką tai primena? Ogi Gorbačiovo ir CK Politbiuro bei SSSR Ministrų Tarybos pareiškimus, kad Lietuva be SSSR neišgyvens.

Išgyvenome tada. Išgyvensime ir šiandien be mums mėginamos primesti valios. Manau, kad turime tam rimtai rengtis nepaisydami, kokias nuolaidas dabartinė Lietuvos valdžia bedarytų. Nežinau, ar mūsų politikai ir visuomenė suvokia, kokią ribą jau peržengė aukščiausi Lenkijos pareigūnai. Tai jau ne šiaip sau kišimasis į vidaus reikalus, kai Lenkijos Užsienio reikalų ministerija be dvišalių susitarimų skiria dešimtis milijonų zlotų „lenkiškoms mokykloms" Lietuvoje finansuoti... o iš esmės – nelojaliai veiklai Lietuvoje paremti. Tai yra mėginimas mums tiesiogiai grasinti ir diktuoti. Dar daugiau – tai jau neslepiamas kėsinimasis mus pasiglemžti.

Dar vienas paminėtinas senųjų ir naujųjų autonomininkų bendrumas – tai antibaltiškoji interfrontų vienybė. Juk dvikalbystės, potencialiai ir trikalbystės brukimas Lietuvoje turės pasekmių ir Latvijoje bei Estijoje! Ką galėtų reikšti tokia Lenkijos politika, jei ne pylimą ant Rusijos imperializmo malūno?

Juk pilsudskinių laikų Lenkijos hegemonizmo Baltijos šalyse vizijas istorija išsklaidė kaip nepamatuotas iliuzijas. Vėl lipama ant to paties grėblio, negerbiant kaimyninių valstybių, jų savarankiškumo, jų nacionalinio saugumo interesų ir kartu atnešant imperinę naudą trečiajai šaliai.

Taigi praslinkus dvidešimčiai metų susiklostė padėtis, kuri kai kuriais atžvilgiais yra netgi pavojingesnė nei tuomet. Tuomet Lietuvos valstybė elgėsi adekvačiai – bendradarbiaujant Parlamentui ir Vyriausybei buvo įkurta Valstybinė komisija padėčiai Rytų Lietuvoje tirti, o iš tikrųjų – valstybės politikai šiame probleminiame regione koordinuoti. Komisijos nariai daug bendravo, rengė parlamentarų susitikimus su Rytų Lietuvos gyventojais, politikais ir valdininkais, rinko duomenis, skleidė informaciją, kaip antai, fiksavo ir CK Politbiuro veikėjo Šenino neoficialų atvykimą į Šalčininkus, padėjo parengti apie tai televizijos reportažą; tiesiogiai dirbo aiškinamąjį darbą su autonomininkais, stebėjo jų veiklą.

Kaip antai, tarpininkaujant čia sėdinčiam R. Maceikianecui pavyko pasiekti, kad tarp autonomininkų atsirado lojalumo Lietuvai koncepcijos šalininkų. Komisija teikė pasiūlymus dėl specialios Vyriausybės programos Rytų Lietuvai, rengė įstatymų projektus, parengė ir Tiesioginio valdymo įstatymą, o vėliau, jau po rugpjūčio pučo – ir atitinkamą Parlamento nutarimą, organizavo jo įgyvendinimą.

Vyriausybės įgaliotiniais Šalčininkų ir Vilniaus rajonuose buvo paskirti komisijos nariai Arūnas Eigirdas ir Artūras Merkys. Jie, padedami komisijos, daug nuveikė, kuriant valstybei lojalią aplinką, valstybei lojalių institucijų veiklą, skatinant ūkio ir socialinę plėtrą (kuri, beje, šiandien šiuose rajonuose yra blokuojama), padedant pamatus lietuviškajam švietimui (kuris, beje, šiandien šiuose rajonuose yra spaudžiamas). Bet apie tai, kas jiems pavyko ar nepavyko, jie daugiau papasakos patys.

Ką aš norėčiau čia pabrėžti, kad šiandien, skirtingai nei tuomet, nėra valstybės institucijos, instrumento, kuris koordinuotų valstybės politiką šiame, Pietryčių Lietuvos, ar galimuose kituose probleminiuose regio-nuose. Yra juk visa armija valdininkų ir institucijų, o jų, taip sakant, produkcija, yra kol kas šnipštas. Jie, tiesą sakant, dažnai net trukdo praktiniams veiksmams.

Taigi, Valstybė kol kas demonstruoja savo neįgalumą. Ir nieko nuostabaus, nes šis reiškinys yra aiškiai matomas ir kitose srityse. Tai galima įvardinti kaip liberalanarchistinę valstybės destrukciją, arba – kaip biurokratinį Lietuvos *išvalstybinimą*. Tokia padėtis autonomininkams ir *nedraugams* iš Lenkijos ir kitų valstybių tarnyboms sudaro palankią terpę veikti...

Kaip antai, dialogas su vidaus reikalų ministru, kuriam pavaldus Regioninės politikos departamentas, nieko nedavė; tiesą sakant, jis turbūt net nesupranta savo pareigų šioje srityje. Nieko nedavė ir pokalbiai bei viešas susirašinėjimas su teisingumo ministru dėl teismų sprendimų vykdymo, dėl valstybės tarnybos įstatymo pataisų, kad tais atvejais, kai dėl šiurkštaus tarnybinio nusižengimo nesiimama veiksmų, įsikištų centrinė institucija. Kaip antai, dviejų savivaldybių administracijos direktoriai ne tik nevykdo įsiteisėjusių teismo sprendimų, bet ir patys organizuoja dvikalbių lentelių kabinimą...

Švietimo ir mokslo ministras nekontroliuoja situacijos, kai mokyklose įsteigta apie septyniasdešimt nelegalių streikų komitetų. Vyriausybė priėmė eklektišką programą Rytų Lietuvai, nenumatydama nei veiksmingų priemonių, nei instrumentų. Tačiau ji numatė papildomas lengvatas tautinių mažumų mokykloms, toliau konsultuojasi su Lenkija dėl švietimo politikos Lietuvoje, tarsi tai būtų ne Lietuvos vidaus reikalas.

Visa ši veikla, deja, primena asilo žiūrėjimą į vartus. O kai kurių institucijų, tokių kaip tautinių mažumų departamento liekana Kultūros ministerijoje, veikla, brukant Lietuvai antikonstitucinę valstybinę dvikalbystę ar daugiakalbystę, įvardinu kaip antivalstybinę veiklą, ir griežtai siūlyčiau ją kuo greičiau nutraukti. Naujų koncepcijų kūrėjus, siūlančius Lietuvai grįžti prie vėlyvosios LDK tradicijų ir keisti tapatybę, aš įvardinčiau kaip nesantaikos su Lenkija kurstytojus, nes būtent jie taip palaiko antilietuviškai nusiteikusius Lenkijos politikus, kuria iliuziją, kad Lietuva pati atsisakys nacionalinio atgimimo tradicijų ir modernios valstybės principų. O šie Lenkijos politikai nepanašūs į tuos, kurie neimtų blogai padėto daikto.

Atskirai reikėtų paminėti Punsko lietuviškų užrašų išniekinimą. Dėl nesaugumo jausmo ir primesto įkaitų vaidmens Lenkijos lietuviai netgi atsisakė legalių lietuviškų užrašų. Mūsų valstybėje nelegalų užrašą su pastato savininko sutikimu laikinai nuėmęs televizijos laidos dalyvis tampomas po teismus. Lietuvos aukščiausi pareigūnai dėl Lenkijos lietuvių terorizavimo išdrįso viešai pasipiktinti, bet nieko daugiau, nors tai tikrai ne mistinės organizacijos „Falangos" aktyvistų, atvykusių iš Poznanės, veikla – juk jie literato Albino Žukausko paminklinio akmens be Lenkijos valstybės tarnybų tikrai nebūtų net radę.

Be to, ši akcija suderinta su spaudimu Lietuvai. Ji, beje, man labiausiai kelia nerimą, kas ir kaip valdo procesus Lenkijoje, kad grįžta komunistinių laikų stiliaus recidyvai, ir koks iš tikrųjų yra R. Sikorskio vaidmuo?

Vis dėlto, mūsų politinėje padangėje yra ir teigiamų poslinkių. Lietuvos Respublikos Prezidentė įvardijo kelis principus, kuriais reikėtų vadovautis santykiuose su Lenkija. Pirma, Lenkija neturėtų kištis į Lietuvos vidaus reikalus, neturėtų skatinti nelojalios lenkų tautinės bendrijos veiklos – abu šiuos dalykus draudžia patys pirmieji Lietuvos sutarties su Lenkija straipsniai. Antra, jokia valstybė ir tauta netoleruos spaudimo, šmeižto ir diktato, trečia – Lietuva griežtai laikosi sutarties su Lenkija nuostatų, kaip antai ir dėl vardų bei pavardžių rašybos, ir nėra prisiėmusi jokių įsipareigojimų piliečių asmenvardžius dokumentuose rašyti ne valstybine kalba.

Lietuva pageidautų, kad Lenkija vykdytų sutartį. Manau, šiandien atėjo laikas oficialiame lygmenyje konstatuoti, kad būtent Lenkija šiurkščiai pažeidžia 1994 m. sutartį, kurios galiojimas, beje, baigiasi 2014 m.

Jei bus deramasi dėl naujos sutarties, reikėtų kad oficialioji Lenkija prieš tai pakeistų tokią savo politiką. Be to, atsižvelgiant į tai, kad sulaukėme Lenkijos Respublikos Senato remiamų organizacijų pareiškimų, jog Vasario 16-oji buvo klaida, jog esą būtent lietuviai okupavo Vilnių, o ne pilsudskinė Lenkija, jog Lietuva, o ne Armija krajova vykdė etninį valymą, būtina grįžti prie šios istorijos įvertinimo dvišalėje sutartyje. Kitaip kai kas ir toliau be paliovos skleis propagandą apie amžinai lenkiškas žemes Rytų Lietuvoje, taip kiršindami tautinę nesantaiką, skatindami nelojalumą valstybei.

Draugiški santykiai gali būti sukurti ar atkurti tik tiesos, orumo ir abipusės pagarbos pagrindu. Jei gerbiame savo kaimyną, tai ir mes patys privalome laikytis šių principų, ir jų tikėtis iš savo partnerio. Turime būti savimi, nepasiduoti spaudimams ir veidmainystei. Lenkija ir Lietuva yra vertos garbingo bendradarbiavimo.

O štai vidaus politikoje atėjo blaivaus požiūrio, nuoširdaus išsiaiškinimo ir ryžtingo apsisprendimo metas. Prieš dvidešimt metų mūsų valstybės vientisumui, tuo pačiu ir visai valstybei autonomistų projektas kėlė tiesioginę grėsmę, tarsi buvo skelbiamas karas pačiai valstybei, o šiandien toks karas bent jau kol kas nėra atvirai skelbiamas, tačiau mes galime pastebėti akivaizdžių jo bruožų informacinėje erdvėje, išorinių ir tinklinių poveikių mūsų vidaus politikai srityje.

Jei jaučiame atsakomybę už savo valstybės ateitį, tai į šį slenkančios autonomizacijos procesą turėtume pažvelgti, kaip į savotišką Dievo dovaną, leidžiančią pastebėti mūsų pačių ligą ar ydas, kurių šiaip gal ir nepastebėtume, leisdami joms mus sugraužti. Tai yra išmėginimas mums, tai yra naujų mūsų nacionalinio saugumo prioritetų formavimo iššūkis. Juk net jei kas anksčiau ir nesuprato, tai dabar jau visuotinai aišku, kad vien buvimas Europos Sąjungoje be aiškiai artikuliuotos mūsų pačių politikos savaime neatneša nei saugumo, nei suklestėjimo.

O faktinės teritorinės autonomijos primetimo problema – tarsi koks pūlinys, tai yra platesnės ligos pasireiškimas. Gerai, jei liga pasibaigtų, tiesiog išpjovus pūlinį. Tačiau kažin ar šiandien to pakaktų. Kita vertus, gali pasirodyti, jog ir tai būtina, kaip ir prieš dvidešimt metų. Dabar mūsų uždaviniai visgi sudėtingesni. Juk autonomininkų keliama problema, – tai mūsų valstybės tarnautojų lojalumo valstybei problema, nelojalių valstybei sluoksnių ar net klanų susidarymo problema. Juk mūsų įstatymai nepritaikyti kenkimo valstybei užkardymui, atvirkščiai – jie sudaro tam vis palankesnes sąlygas.

Taigi, net taip pasakyčiau – būkime dėkingi autonomistams, nes jie mums šiandien pateikia klausimą, ar mes iš viso dar norime savo valstybės. Tai labai sveikas klausimas, atsakykime į jį ir šiandien, ir rytoj, taip, kaip atsakėme prieš dvidešimt metų.

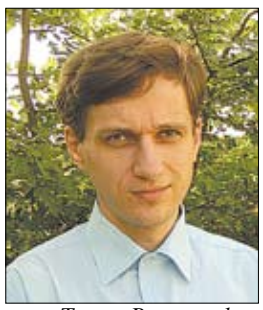
**Pranešimas skaitytas konferencijoje-diskusijoje „Iššūkiai valstybės vientisumui prieš dvidešimt metų ir šiandien. Valstybinės komisijos rytų Lietuvai veiklą prisimenant", įvykusioje Lietuvos Respublikos Seimo Konstitucijos salėje 2011 m. rugsėjo 21 d.*

Sigitos Nemeikaitės nuotr.

Saulės mūšio 775 metų jubiliejus

Šiaulių (Saulės) mūšis: jo reikšmė, eiga ir istorinis kontekstas

Tomas BARANAUSKAS, Vilnius

Tomas Baranauskas
Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Tautų, valstybių ir ištisų regionų likimus neretai lemia ir naujomis kryptimis pasuka mūšiai. Lemtingų mūšių ypač gausu Lietuvos istorijoje. Tačiau tiktai dviejų iš jų – Šiaulių (Saulės) ir Žalgirio mūšių – datos Lietuvoje oficialiai įteisintos kaip atmintinos dienos. Gal tai ir nėra pats svarbiausias šių mūšių reikšmingumo rodiklis, bet aišku, kad abu šie įvykiai primena mums daugiau kaip 200 metų trukusį karą prieš kryžiuočius ir kalavijuočius, kurių neįveikus nebūtų ir Lietuvos.

Kuo gi ypatingi šie mūšiai viso karo kontekste? Žalgirio mūšis yra didžiausias ir lemiamas mūšis lietuvių kare su kryžiuočiais, nulėmęs viso karo baigtį. Tuo tarpu Šiaulių (Saulės) mūšis – pirmoji didelė Lietuvos pergalė, pradėjusi ilgą kelią į Žalgirį. Tiesa, pagal savo mastą viso karo kontekste jis nusileistų ne tik Žalgiriui, bet ir nepelnytai primirštai Durbei bei istorinėje atmintyje reikšmingesnės vietos nerandančiam Aizkrauklės mūšiui, kuris geriausiu atveju suvokiamas kaip vienas iš žymesnių eilinių mūšių. Ką gi, istorinė atmintis nemėgsta būti perkrauta. Todėl pirmoji pergalė visada išsiskiria jau vien savo pirmumu. Ji tampa tarsi visų vėlesnių pergalių precedentu.

Šiaulių mūšio reikšmė

Tačiau Šiaulių (Saulės) mūšis turi ir kitų išskirtinumų. Jo pasekmė – viso katalikų bažnyčios vienuolių riterių ordino panaikinimas ir pirmasis stiprus smūgis vokiečių ekspansijai Pabaltijyje, sustabdęs, atrodytų, neišvengiamai greitą Pabaltijo nukariavimą ir tuo nulėmęs viso Vidurio Rytų Europos regiono istoriją, ar bent jau įspėjęs, kad jai lemta rutuliotis kitaip, nei planavo agresoriai. Tai liudija istoriografijoje ne kartą pastebėtą pasaulinę šio mūšio reikšmę. Tą netiesiogiai atspindi ir XIII a. Vokietijoje rašytos pasaulio kronikos, tokios kaip Saksų pasaulio kronika ar Štadės analai. Nors jos tik trumpai užsimena apie Saulės mūšį, tačiau ta proga vienintelį kartą pamini Lietuvoje įvykusį įvykį.

Žinoma, kalbėti apie tai, kad šis mūšis išgarsino Lietuvą visoje Europoje būtų per drąsu – kiekvienas Europos kampelis tuo metu gyveno daugiausia vietiniais reikalais. Tą vaizdžiai liudija ir tuometinės „pasaulio kronikos“, labiausiai besidominčios savo vietiniu „pasauliu“.

Bet turbūt ne atsitiktinai netrukus po šio mūšio, apie 1240 m., Magdeburge dirbęs žymus viduramžių enciklopedistas Baltramiejus Anglas pateikė pirmą sistemingą Lietuvos geografinį aprašymą: „Lietuva yra Skitijos provincija, o jos žmonės vadinami lietuviais. Tai stotingi ir tvirti, karingi ir žiaurūs žmonės. Lietuva – derlingų žemių kraštas; daug kur ji pelkėta ir apžėlusi miškais, drėkinama upių ir ežerų, joje gausu žvėrių ir gyvulių. Miškai ir pelkės ją apsaugo; be upių, miškų ir pelkių, ji nedaug teturi kitų sutvirtintų vietų. Ir todėl vargu ar ši sritis gali būti užkariauta vasarą, nebent tik žiemą, kai upes ir kitus vandenis sukausto ledas.“

Įdomu, kad šitas trumpas aprašymas, akcentuojantis Lietuvos užkariavimo galimybes, skamba tarsi neseniai žuvusio Kalavijuočių ordino magistro Folkvino (Volkwin) testamentas. Juk prieš vykdamas į Saulės mūšiu pasibaigusį žygį, jis labiausiai prieštaravo nekantriam į Livoniją atvykusių kryžininkų („piligrimų“) vadų reikalavimui surengti būtent vasaros žygį į Lietuvą. Tiesa, šiam reikalavimui magistras vis dėlto buvo priverstas nusileisti.

Popiežiaus kryžiaus žygis

1236 m. žygiui į Lietuvą vadovavęs antrasis ir paskutinis Kalavijuočių ordino magistras Folkvinas iš tiesų nebuvo šio žygio sumanytojas ir entuziastas, o tik įrankis valdingo popiežiaus Grigaliaus IX ir jo legatų rankose.

1227 m. į popiežiaus sostą sėdus Grigaliui IX, Kalavijuočių ordinui atėjo sunkūs laikai. Svarbiausiu savo gyvenimo priešu pasirinkęs Šventosios Romos imperijos imperatorių Frydrichą II, Grigalius kreivai žiūrėjo ir į iki tol gerus santykius su imperatoriumi palaikiusį Kalavijuočių ordiną. Pretekstą tiesiogiai įsikišti į Livonijos reikalus jam davė Kalavijuočių ordino įkūrėjo Rygos vyskupo Alberto mirtis 1229 m. ir tuomet kilęs ginčas dėl jo įpėdinio Rygos vyskupo soste. Ginčą spręsti popiežius pavedė savo legatui Otonui Monferatiečiui, kuris pats į Livoniją nevyko, o vietoj savęs, kaip vicelegatą, pasiuntė Olnės (Aulne, dabartinėje Belgijoje) cistersų vienuolyno abatą Balduiną, pagal lotynišką vienuolyno pavadinimo variantą vadinamą Alniečiu. 1230 m. pabaigoje atvykęs į Livoniją Balduinas Alnietis gerokai pašokdino Kalavijuočių ordino riterius ir tapo mirtinu jų priešu.

Tuo metu Kalavijuočių ordinas buvo ką tik sėkmingai pradėjęs naują, Lietuvai labai pavojingą, ekspansijos etapą. Iki tol plėtę savo valdas į šiaurę, Estijos kryptimi, 1228 m. kalavijuočiai ryžtingai pasuko į pietus nuo Dauguvos. Pretekstą tam davė žiemgalių ir kuršių įsiveržimas į Livoniją. Tų metų rugpjūčio 18–20 d. jie užėmė įtvirtintą Diunamiundės cistersų vienuolyną (prie Rygos) ir iššudė visus vienuolius.

Keršydami už šį žygį kalavijuočiai dar tais pačiais metais surengė žygį prieš žiemgalius, sumušė Vakarų Žiemgalos kunigaikščio Viestarto kariuomenę ir tris savaites niokojo kraštą. Kitais metais surengtas atsakomasis Viestarto žygis baigėsi žiemgalių nesėkme: atstraukiančius Viestaro karius užklupo Aizkrauklės vietininko Markvardo vedama kariuomenė, atėmė visą grobį, o pats Viestartas vos paspruko.

Tai leido kalavijuočiams dar tais pačiais 1229 ar 1230 m. surengti pirmą savo žygį į Lietuvą (jei neskaitysime atsitiktinio bandymo prisidėti prie žiemgalių antpuolio 1208 m.). Buvo nuniokota Nalšios žemė ir turbūt prie Meros upelio (Švenčionių apylinkėse) laimėtas mūšis prieš lietuvius.

Anot Eiliuotosios Livonijos kronikos, pirmajame mūšyje žuvo 1 600 žiemgalių, antrajame – 2 000 lietuvių. Jei šie skaičiai ir padidinti, vis dėlto neabejotina, kad kryžiuočių puolimas vyko sėkmingai.

Todėl jau 1230 m. pabaigoje jie smogė ir trečiam priešininkui – kuršiams. Šį kartą neapsiribota tik krašto nuniokojimu, o imtasi jo nukariavimo. Daugiausia finougrų gyvenamos šiaurinės Kuršo žemės – Vanemos – gyventojai buvo priversti sudaryti sutartį su Rygos vyskupu, miestu ir Kalavijuočių ordinu, kuria įsipareigojo mokėti duoklę.

Ir štai šią triumfo akimirką į Livonijos reikalus įsikišo ir juos sukomplikavo popiežiaus vicelegatas Balduinas Alnietis.

Balduino tikslas buvo sukurti Livonijoje tiesiogiai popiežiaus valdomą valstybę, neužmirštant, žinoma, ir savo vaidmens joje. Tam reikėjo susilpninti galingiausios šio krašto karinės organizacijos – Kalavijuočių ordino – galias. Jau nuo pirmųjų savo žingsnių jis ėmėsi šio darbo: 1230 m. gruodžio 28 d. jis sudarė sutartį su šiaurinių kuršių kunigaikščiu Lamekinu, pagal kurią kuršiai įsipareigojo tik priimti krikščionybę ir popiežiaus paskirtą vyskupą, bet išsaugojo savo politinę nepriklausomybę. Netrukus į šią sutartį Balduinas įtraukė ir daugiau kuršių žemių, įskaitant livoniečiams jau pasidavusią Vanemą.

Kalavijuočiai ir Rygos vyskupas galėjo likti be nieko, o Kurše turėjo atsirasti nepriklausoma krikščioniška valstybė. Šito jau buvo per daug.

1231 m. kalavijuočių magistras Folkvinas net kreipėsi į Prūsijos nukariavimą pradėjusį Vokiečių ordiną, prašydamas leisti kalavijuočiams prisijungti prie šio gerokai galingesnio ordino, kuriam kitos bažnytinės

Spėjama Saulės mūšio vieta ties dab. Jauniūnų k. Joniškio r.

struktūros, kaipo vyskupai ir pats popiežius, darė kur kas mažiau įtakos. Vokiečių ordinas iš pat pradžių pasiekė, kad jam atitektų du trečdaliai nukariautų žemių, o vyskupams, kuriais taip pat paskirdavo savo narius, – tik trečdalis. Livonijoje viskas buvo atvirkščiai. Tačiau derybos dėl ordinų susijungimo vyko vangiai, visų pirma, dėl kalavijuočių noro po susijungimo išlaikyti savo autonomiją, t. y. perduoti Vokiečių ordinui savo problemas, bet pasilikti visas teises.

Tuo tarpu kalavijuočių reikalai Livonijoje vis labiau komplikavosi. 1232 m. jie užėmė visas su Balduinu Alniečiu sutartis sudariusių kuršių žemes ir privertė jas pripažinti savo valdžią.

Balduinas, išvykęs pas popiežių ir gavęs legato įgaliojimus, į Livoniją grįžo 1233 m. ir bandė jėga užimti Revelį (Taliną), kuris turėjo atitekti Livonijoje numatytoms popiežiaus legato valdoms. Kalavijuočiai sumušė Balduiną Katedros kalno mūšyje.

Nieko nepešęs 1234 m. Balduinas paliko Livoniją ir popiežiaus kurijoje pradėjo teismo procesą prieš kalavijuočius ir juos rėmusį Rygos vyskupą Mikalojų. Tačiau dar pavojingesnis kalavijuočiams buvo Danijos karalius Valdemaras II, pretendavęs į tas pačias Šiaurės Estijos sritis. Jo ir Balduino Alniečio skundus popiežius ėmėsi nagrinėti 1235 m. Viterbo mieste, o 1236 m. pavasarį ten pat paskelbė savo nuosprendžius.

Nors Balduinas su savo kaltinimais nieko nepasiekė, Grigaliaus IX sprendimas dėl Šiaurės Estijos buvo smūgis kalavijuočiams. Vasario 23 d. popiežius paskelbė, kad šiaurines Estijos sritis kalavijuočiai turi perduoti jo legato Vilhelmo Modeniečio žinion. Vėliau dar patikslino, kad Vironijos ir Revelio vyskupystės pereina į bažnytinę priklausomybę nuo danų Lundo arkivyskupystės, o Talinas su apylinkėmis turi būti perduotas Danijos karaliui.

Pagal šiuos sprendimus Kalavijuočių ordinas turėjo netekti apie 40 procentų savo valdų. Tačiau prieš priimdamas šį sprendimą popiežius suplanavo ir savotišką „kompensaciją“ kalavijuočiams – 1236 m. vasario 19 d. savo legatui Vilhelmui Modeniečiui pavedė Vokietijoje skelbti kryžiaus žygį prieš pagonis, puldinėjančius Livoniją. Tolesnė įvykių eiga parodė, kad tai bus pirmasis kryžiaus žygis į Lietuvą. Žygiui turėjo vadovauti Kalavijuočių ordino magistras Folkvinas, kuris, nors ir nenoromis, pakluso popiežiaus valiai.

Lietuvos padėtis mūšio išvakarėse

Lietuvos padėtis po 1229 ar 1230 m. Nalšioje patirto pralaimėjimo ilgą laiką buvo sunki, gal net kritiška. Anksčiau faktiškai kasmet rengę karo žygius į kaimynines žemes, lietuviai po 1230 m. sausį surengto antpuolio į Novgorodo žemę, beveik nutraukė savo antpuolius iki pat 1238 m. (vienintelė išimtis šiame laikotarpyje – 1234 m. žygis į Novgorodo žemę). Todėl galima įtarti (nors šaltiniai apie tai tyli), kad Nalšios kautynėse žuvo tuometinis Lietuvos valdovas ir prasidėjo kovos dėl valdžios, iš kurių kaip nugalėtojas išėjo Mindaugas.

Balduino Alniečio Livonijoje sukelta sumaištis gerokai pasitarnavo Lietuvai, duodama atokvėpį šiuo sunkiu laikotarpiu.

Kokia Mindaugo padėtis buvo 1236 m. rudenį, sunku pasakyti. Bet Lietuvos pasyvumo laikotarpis jau ėjo į pabaigą, tad galima numanyti, kad Mindaugas buvo jau įtvirtinęs ar beveik įtvirtinęs savo valdžią visoje Lietuvoje.

Žemaičių kunigaikštis Vykintas, daugumos istorikų manymu, vadovavęs Saulės mūšiui, buvo Mindaugo svainis (brolio žmonos brolis), taigi Mindaugo žmogus. Visa tai leidžia manyti, kad į Šiaulių mūšį ėjo jau savo vidines problemas įveikusi ir Mindaugo suvienyta Lietuva.

Netrukus po šio mūšio lietuviai vėl pradės aktyviai reikštis nuolatiniais karo žygiais, o Lietuvos priešakyje jau matysime Mindaugą. Gali būti ir taip, kad būtent pergalė Šiaulių mūšyje padėjo Mindaugui galutinai įtvirtinti savo autoritetą.

Kalavijuočiai ir kryžiuočiai

Kaip minėta, dar 1231 m. tarp Vokiečių ir Kalavijuočių ordinų prasidėjo derybos dėl jungimosi. Šios derybos suintensyvėjo 1235 m., popiežiaus kurijoje Viterbe vykstant teismo procesui prieš kalavijuočius. Tačiau kalavijuočiams keliant autonomijos reikalavimus, dauguma Vokiečių ordino pareigūnų buvo linkę kalavijuočių pasiūlymą atmesti.

Šiaip jau jie buvo linkę absorbuoti savo konkurentus, pavyzdžiui tais pačiais 1235 m. su popiežiaus palaiminimu prisijungė Prūsijoje anksčiau įkurtą Dobrynės ordiną, nepaisydami paties to ordino narių nenoro jungtis. Dobrynės ordino likučiai Mazovijos kunigaikščio Konrado buvo perkelti į iš Volynės atimtą Drohyčiną, iš kurio juos 1238 m. išvijo Danilo Romanovičiaus sutelktos bendros Naugarduko kunigaikščio Iziaslavo ir Mindaugo Lietuvos pajėgos.

Tuo metu Vakarų Europoje tvyrojo nesantaika tarp popiežiaus Grigaliaus IX ir Šventosios Romos imperijos imperatoriaus Frydricho II. Imperatorius rėmė Vokiečių ordiną. Ir nors šis sugebėdavo laviruoti tarp popiežiaus ir imperatoriaus, Grigaliaus IX paskelbtas kryžiaus žygis buvo skirtas tik Livonijai paremti.

Tais pačiais 1236 m. Vokiečių ordinas, remiamas imperatoriaus šalininko Meiseno markgrafo Henriko, pradėjo naują puolimą Prūsijoje ir sėkmingai užbaigė dar 1233 m. pradėtą pirmosios prūsų žemės – Pamedės – užkariavimą. Taigi baltų žemės 1236 m. buvo puolamos iš dviejų pusių. Tačiau tai labiau skaidė kryžininkų jėgas, o ne baltų, nes prūsai ir lietuviai šiaip ar taip nebuvo politiškai suvienyti, ir šios aplinkybės netrukdė jiems kautis kiekvienam su savo priešu.

Tęsinys kitame numeryje

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija

Kada ir kaip rusėnų kalba įsitvirtino Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*

Prof. habil. dr. Sergejus TEMČINAS, Vilnius

Lietuvos vaidmuo senosios rusų kalbos istorijoje

Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK) oficialųjį statusą turėjusi rusėnų kalba kilo iš Kijevo Rusioje vartotos senosios rusų kalbos – tiksliau, iš jos vakarinio varianto, kuris dėl Rusios vakarinių žemių įtraukimo į Lenkijos politinę orbitą ar net į šios valstybės sudėtį (1349 m. prijungta Galicija) vis labiau buvo veikiamas gerokai prestižiškesnės lenkų kalbos.

Tačiau senosios rusų kalbos vakarinio varianto tapimas rusėnų kalba susijęs ne tiek su kalbinės struktūros, kiek su kalbos visuomeninės funkcijos kaita: jei krikščioniškojoje Kijevo Rusioje senąja rusų kalba dažniausiai rašyti nedidelės apimties originalūs (neverstiniai) teisiniai kūriniai ir dokumentai – Rusios teisynas, kunigaikščių įstatai, sutartys ir kiti aktai, asmeniniai laiškai ir pan. (šiaip knygos, kurios praktiškai visos buvo krikščioniško turinio, rašytos iš Bulgarijos perimta bažnytine slavų kalba), LDK šios kalbos statusas radikaliai pasikeitė: apie XV a. vidurį ji jau taip plačiai paplito knyginėje tradicijoje, kad imta taikyti net Biblijai.

Taigi Lietuva suvaidino svarbų vaidmenį senosios rusų kalbos vartojimo istorijoje: ji tapo visateise rašytine kalba, tačiau už LDK ribų jos funkcionavimas raštijoje liko toks pat ribotas, kaip ir Kijevo Rusios laikais.

Kaip krikščionių kalba ir raštas prigijo pagoniškoje Lietuvoje?

Senoji rusų kalba nostrifikuota LDK ne vėliau kaip XIV a. viduryje: tuo laikotarpiu datuojamos seniausios išlikusios Lietuvos didžiųjų kunigaikščių (toliau – Ldk) raštininkų senąja rusų kalba sudarytos tarptautinės sutartys (pvz., su Lenkijos karaliumi Kazimieru III 1352 m. ir 1366 m.). Taigi senoji rusų kalba ir iš dalies kirilinė raštija prigijo LDK dar prieš oficialųjį šalies krikštą (1387 m.). Tačiau konkretus šio proceso mechanizmas iki šiol nėra pakankamai išaiškintas.

Iš krikščioniškosios Rusios perimtos kalbos (ir atitinkamo rašto) įsisavinimas pagoniškoje Lietuvoje įvyko nepaisant abiejų kultūrų priešpriešos, pasireiškiusios mažiausiai dviem tarpusavyje nesusijusiais lygmenimis: tautiniu (lietuviška *vs* slaviška) ir religiniu (pagoniška *vs* krikščioniška). Tad neaišku, dėl kokių LDK vykusių procesų:

a) svetimą (slavų) kalbą imta laikyti sava, pasitelkiant ją tiek išorinei (tarpvalstybinei), tiek vidinei šalies komunikacijai;

b) kirilinis raštas kaip krikščioniškosios kultūros atributas neteko savo religinio pobūdžio ir pateko (nors ir ribota apimtimi) į pagoniškąją tradiciją. Kaipgi buvo įveiktas šis dvigubas kultūrinis (ir psichologinis) barjeras?

Kitų šalių analogijos

Tipologiškai šis reiškinys nepaaiškinamas, nes dažniausiai svetimos kalbos ar rašytinės kultūros (dažnai kartu su ją reprezentuojančiais tekstais) perėmimas susijęs su tam tikrais veiksniais, iš kurių svarbiausi šie:

1) karinės pergalės ir valstybės teritorine plėtra (plg. helenizmo ir graikų kalbos plitimą kai kuriuose Aleksandro Makedoniečio užkariautuose kraštuose ar lotynų kalbos plitimą pagoniškojoje Romos imperijoje); jei šis modelis būtų pasireiškęs Lietuvoje, lietuvių kalba būtų plitusi LDK slaviškose žemėse;

2) naujos religijos priėmimas (plg. lotynų rašytinės kalbos įsisavinimą germaniškai, keltiškai ir kitaip kalbančių Europos krikščionių arba arabų kalbos ir rašto plitimą kartu su kitų tautų islamizacija); šis veiksnys nebuvo aktualus LDK: čia senoji rusų kalba prigijo dar prieš oficialųjį šalies krikštą;

3) visos tautos ar žymios jos dalies kalbinė asimiliacija ir perėjimas prie kitos kalbos (plg. žydų tautos kalbinę istoriją); tačiau LDK rytų slavų kalba įsitvirtino ne dėl kalbinės asimiliacijos: lietuvių tauta nesiliovė vartojusi gimtosios kalbos;

4) vien tik aukštuomenėje vykstantis svetimos prestižinės (ne būtinai geografiškai artimos) tautos kalbos įsisavinimas (plg. prancūzų kalbos plitimą Rusijos aukštuomenėje XVIII a. pabaigoje); šis modelis tinka vėlesniam LDK aukštuomenės kalbinės polonizacijos procesui, bet ne ankstesniam laikotarpiui, kai lietuvių aukštuomenė vartojo rusėnų kalbą, neatsisakydama visiškai gimtosios kalbos, kuri ir toliau vartota privačiame ir (ribota apimtimi) visuomeniniame gyvenime.

Labiausiai lietuviškąjį atvejį primena iš Didžiosios Moravijos perimtos bažnytinės slavų kalbos įsigalėjimas jau pakrikštytų, bet vis dar tiurkiškai kalbančių protobulgarų valdomoje Pirmojoje Bulgarijos carystėje: abiem atvejais etniškai mišrioje valstybėje įsigalėjo ne politiškai dominuojančio, o atvirkščiai – dominuojamo etnoso. Tačiau Bulgarijoje tai įvyko tiurkui kunigaikščiui Michailui (buvusiam chanui Borisui) du kartus – 865 m. ir 893 m. – karine jėga nuslopinus savo tautiečių bajorų ir savo sūnaus kunigaikščio Vladimiro priešinimąsi krikščionybės įvedimui. Taigi bažnytinė slavų kalba Bulgarijoje įsigalėjo kartu su krikščionybe.

Tarpinė stačiatikių lietuvių tradicija

Aš siūlau tokį lietuviškosios situacijos susiklostymo mechanizmo aiškinimą: iš stačiatikių slavų senoji rusų kalba buvo pirmiausiai perimta LDK valdovų stačiatikių (religiniu pagrindu: krikščionys iš krikščionių) ir tik vėliau pagonių (valstybinio tęstinumo pagrindu). Ši teorinė prielaida leidžia datuoti senosios rusų kalbos pirminį įsitvirtinimą Ldk stačiatikio Vaišelgos aplinkoje (1264–1269).

Priimdami stačiatikybę ir reguliariai bendraudami su bendratikiais slavais, lietuviai neišvengiamai pramokdavo ne tik sakytinės (ir rašytinės) senosios rusų, bet ir (bent jau pasyviai) liturginės bažnytinės slavų kalbos. Jei šis modelis būtų įsigalėjęs LDK, būtume turėję kažką panašaus į Valachijos ir Moldavijos situaciją, kur rumuniškai kalbančioje aplinkoje plačiai paplito abi slavų kalbos. Ši analogija rodo, kad stačiatikiškas Lietuvos krikštas nebūtinai būtų nulėmęs lietuvių slavėjimą iki visiškos asimiliacijos.

Prof. habil. dr. Sergejus Temčinas

Pagoniška likusi pagrindinė lietuvių dalis, palaikydama vienokį ar kitokį ryšį su savo tautiečiais stačiatikiais, galėjo perimti iš pastarųjų vien tik senąją rusų, bet ne bažnytinę slavų kalbą, tiesiogiai susijusią su krikščioniškąja religine tradicija. Ši galutinė senosios rusų kalbos nostrifikacija sietina su pirmaisiais Ldk iš Gediminaičių šeimos ir datuotina XIII a. pabaiga, kai tarp pagonių didikų pradėjo plisti dvikalbystė.

Ldk Vytenio valdymo laikais, prijungus prie LDK Polocką (1307 m.), o kiek vėliau ir Pinską su Turovu, buvo sudarytos prielaidos senajai rusų kalbai tapti LDK vidinės komunikacijos priemone ir, ilgainiui kintant atliekamoms visuomeninėms funkcijoms, palaipsniui transformuotis į rusėnų kalbą. Ir pagaliau: rusėnų kalba, gimininga lenkų kalbai, buvo priimtina vis stiprėjančiuose tarpvalstybiniuose lietuvių ir lenkų santykiuose.

Pagrindinė išvada tokia: pagoniškoji Lietuva tam tikra apimtimi perėmė rašytinę senąją rusų kalbą ne tiesiogiai iš stačiatikių slavų, o per tarpinę – stačiatikių lietuvių – tradiciją. Ši kalba prigijo LDK (ir vėliau virto rusėnų kalba), nes tiko tiek vidinei, tiek išorinei valstybinei komunikacijai, iš kurių pirmoji buvo nukreipta daugiausiai į rytus, o pastaroji – į vakarus nuo etninės Lietuvos.

**Pranešimas skaitytas Tarptautinėje mokslo konferencijoje „Baltai ir slavai: dvasinių kultūrų sankirtos“, skirtoje akademikui Vladimirui Toporovui atminti. Konferencija vyko 2011 m. rugsėjo 14–16 d. Vilniuje.*

Valstybinė komisija Lietuvos rytų problemoms tirti – atgimimo laikų demokratijos faktas*

Romualdas OZOLAS, Vilnius

Romualdas Ozolas

Nepraėjo nė dešimt dienų nuo Lietuvos valstybės atkūrimo, o 1990 metų kovo 20 dieną Aukščiausioji Taryba savo 46-uoju nutarimu sudarė Laikinąją Rytų Lietuvos komisiją. Komisijos nariais buvo patvirtinti parlamentarai Stanislavas Akanovičius, Zbignevas Balcevičius, Julius Beinortas, Leonas Jankelevičius, Česlovas Juršėnas, Egidijus Klumbys, Stasys Kropas, Česlovas Kudaba, Ryšardas Meceikianecas, Česlovas Okinčicas, Vytautas Paliūnas, Vidmantas Povilionis, Stanislavas Peško, Eugenijus Petrovas, Liudvikas Narcizas Rasimavičius, Romualdas Rudzys, Benediktas Vilmantas Rupeika, Valentina Suboč, Rimvydas Raimondas Survila, Aurimas Taurantas, Edvardas Tomaševičius ir Kazimieras Uoka.

Gegužės 4 d. iš Komisijos narių atleistas Stasys Kropas ir papildomai deleguoti Juozas Dringelis, Petras Giniotas bei Sergejus Pirožkovas. Ryšardas Maceikianecas ir Rimvydas Survila išrinkti pirmininkais.

Kas dėjosi Šalčininkų ir Vilniaus rajonų savivaldybėse ir kodėl gegužės 24 dieną Aukščiausioji taryba buvo priversta priimti nutarimą panaikinti Šalčininkų, o birželio 20 dieną – ir Vilniaus rajono savivaldybių atitinkamus straipsnius kaip prieštaraujančius Laikinajam pagrindiniam įstatymui, dėl to neteisėtus ir nesukeliančius jokių teisinių pasekmių, papasakos kolegos savo pranešimuose. Kartu su sprendimu dėl Vilniaus savivaldybės Parlamentas pavedė savo Prezidiumui sudaryti nuolatinę valstybinę komisiją, kuri iki spalio 1 dienos kartu su minėtų savivaldybių atstovais išanalizuotų tų savivaldybių dokumentuose iškeltus klausimus ir išvadas bei pasiūlymus pateiktų Aukščiausiajai Tarybai. Užduotis reiškė viena: išsiaiškinti ir pašalinti prielaidas, leidžiančias veikti Lietuvos lenkų autonomininkams, nepripažįstantiems Lietuvos respublikos Konstitucijos ir siekiantiems sukurti autonomiją TSRS sudėtyje, kurioje galiotų LTSR ir TSRS konstitucinės normos. Darbui su raudonaisiais autonomininkais liepos 6 dieną Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas sudarė septyniolikos narių Valstybinę komisiją Rytų Lietuvos problemoms išnagrinėti.

Komisijos pirmininku buvo paskirtas vicepremjeras Romualdas Ozolas, pirmuoju pavaduotoju – Aukščiausiosios Tarybos vicepirmininkas Kazimieras Motieka, vicepirmininkais – Vidmantas Povilionis ir Rimvydas Survila, nariais – deputatai Irena Andrukaitienė, Medardas Čobotas, Zenonas Juknevičius, grupė Vyriausybės atstovų – sveikatos apsaugos ministras Juozas Olekas, kultūros ir švietimo ministro pavaduotojas Aurimas Juozaitis, žemės ūkio ministro pavaduotojas Antanas Sviderskis, Socialinės apsaugos ministerijos Gyventojų užimtumo skyriaus viršininkas Leonas Perkumas, Tautybių reikalų departamento direktorė Halina Kobeckaitė, Krašto apsaugos departamento patarėjas Artūras Merkys, taip pat – Vilniaus miesto tarybos deputatas Gintaras Songaila bei keletas visuomenininkų – Lietuvių kalbos instituto skyriaus vedėjas Vytautas Ambrazas, baltarusių kultūros draugijos narys Steponas Dušanskas-Duš ir Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto mokslinis bendradarbis Arūnas Eigirdas.

Čia laikau būtina pabrėžti, kad Aukščiausioji Taryba yra ypatingas parlamentas, kaip ir Steigiamasis 1920–1922 metų parlamentas, ir vargu ar tikslinga buvo jį niveliuoti, įjungiant į kitų parlamentų eilę ir laikant penktuoju Seimu, kai Steigiamasis nelaikomas pirmuoju. Ypatingas jis daugeliu požiūrių, bet visų prima tuo, kad jame dar buvo gyva Sąjūdžio dvasia.

Kai 1989 m. birželio 27 d. Sąjūdžio Seimo posėdy Senkevičius pareiškė, jog mes neturį koncepcijos santykiams su kitomis tautomis nustatyti, tame pat posėdy sudaroma laikinoji nacionalinė komisija santykiams su tautinėmis mažumomis juridiškai apibrėžti.

Parlamento požiūris į Lietuvos lenkų problemą ir problemas toks pat: klausimą spręsti nedelsiant, atvirai, iš esmės ir aukščiausiu lygiu.

Komisijos pervedimo iš laikinosios į valstybinę tempai atitinka įvykių plėtotę. Patenkinami ir užduočių vykdymo terminai: liepos 6 d. sukurtai komisijai reikalingus teisinius aktus parengti pavedama iki spalio 1 d., parengtieji jau spalio 4 d. skelbiami viešam svarstymui ir galutinai parengti iki spalio 31 d. įstatymų ir nutarimų projektai pateikiami Aukščiausiajai Tarybai. Komisijos sudėtis, pradedant Parlamento ir Vyriausybės pirmininkų pavaduotojais, ministrais, departamentų vadovais, baigiant visuomenės atstovais rodo tikrą, nebiurokratinį jaunos Lietuvos valstybės demokratizmą. Ne parodomasis, paradinis, o tikras, esminis yra ir Komisijos galių paketas – teisė pasitelkti būtinus specialistus, ekspertus ir techninius darbuotojus, taip pat visuomenininkus, teisė Komisijai gauti visą informaciją iš bet kurių valstybinių ir visuomeninių organizacijų, gauti patalpas, transportą, finansavimą, – visa tai yra klausimo esminio sprendimo paieškų teisinėmis demokratinėmis priemonėmis kryptis, kuria einant daromi atsakingi ir precedentus tikrai nestandartinėje situacijoje kuriantys sprendimai.

Du beprecedenčius iki tol sprendimus, du valstybei stabilizuoti būtinus žingsnius noriu akcentuoti atskirai: tai Lietuvos Konstitucijai prieštaraujančių savivaldybių dokumentų punktų veikimo sustabdymas ir – nesiliaujant antivalstybinei savivaldybių veiklai – tiesioginio valdymo įvedimas Šalčininkų ir Vilniaus rajonuose, abiejuose paskiriant valstybės įgaliotinius. Pripažįstant Aukščiausiosios Tarybos ryžtingumą paskelbti niekiniais antikonstitucinius Šalčininkų ir Vilniaus rajonų tarybų sprendimus, ypatingą pagarbą reikia pareikšti dviem Valstybės įgaliotiniais tuose rajonuose paskirtiems tuomet visiškai jauniems vyrams – Artūrui Merkiui ir Arūnui Eigirdui, kurie atlaikė visapusišką ir įvairiopą spaudimą principiškai priešiškoje Lietuvos valstybei tų dviejų rajonų aplinkoje ir atmosferoje.

Ne vienam Komisijos nariui darbas Komisijoje taip pat reiškė didžiosios dalies dienos gyvybinių išteklių išnaudojimą. Komisijai daug davė Antanas Tyla, Rimantas Klimas, Alfonsas Augulis, kiti nuolatiniai posėdžių ir pasitarimų, dokumentų rengimo grupių dalyviai. Posėdžiai būdavo atviri, būdavo išklausomi visus posėdžių laiko limitus laužantys pasiūlymai. Ne vienu atveju čia buvo galima pasijusti kaip buvusiuose Sąjūdžio Seimo posėdžiuose.

Lietuvos santykio su atžagaria savo tautine bendrija tikrai gyvybiškas ir gyvybingas svarstymas kėlė daugybę kitų klausimų – apie lietuvių gyvenimo Baltarusijos teritorijoje, Lenkijos teritorijoje, Karaliaučiaus srities teritorijoje, išeivijoje problemų sprendimo galimybes. Nors atėjus LDDP daugumai valdžios santykis su Komisija pasikeitė, iš Valstybinės Rytų Lietuvos problemų į Regioninių problemų komisiją reorganizuotoji valstybinės statusą turinti institucija kurį laiką dar pajėgė stiprinti Lietuvos priešpilius, kaip tada buvo vadinami už Lietuvos ribų gyvenančių lietuvių rėmimo darbai. Atsikratyti Sąjūdžio idėjų tebesilaikančiųjų Regioninėje komisijoje buvo pasirinktas kitas problemų valstybinio institucionavimo būdas – vietoj Komisijos, leidžiančios į veiklą įtraukti visuomenę, buvo sukurtas departamentas. Žinoma, jeigu būtų buvę einama į Etninių reikalų ministerijos (kad ir vietoj nieko neveikiančios Kultūros ministerijos) sukūrimo, mūsų darbas būtų buvęs užbaigtas valstybei ir tautai naudingiausiu būdu.

Deja, liberalėjanti visuomenė tolo nuo savo etninių pamatų stiprinimo. Buvo sužlugdyta švietimo ministru dirbusio akademiko Zigmo Zinkevičiaus stipriai įsukta lietuviškų mokyklų ir namų mokytojams statybos programa, sudegė Baltarusijos lietuvių centro kūrimo programa, su

Nukelta į 16 p.

Lietuvos laisvės kovotojai

Už Dievą ir Tėvynę

Auksutė RAMANAUSKAITĖ-SKOKAUSKIENĖ, LR Seimo narė, Lietuvos partizanų vado Adolfo Ramanausko-Vanago dukra

Auksutė Ramanauskaitė-Skokauskienė

Šiemet sukanka 35-eri metai, kai Amžinybėn iškeliavo šviesios atminties kunigas, Lietuvos partizanų ryšininkas ir rėmėjas, paprastų žmonių užtarėjas, guodėjas ir pagalbininkas Zigmas NECIUNSKAS.

Šiais metais minime daug skaudžių mūsų tautai sukakčių: Birželio sukilimo, pirmųjų trėmimų, nekaltų žmonių žudynių Rainiuose, Pravieniškėse, Juodupėje, Panevėžyje, Červenėje 70-mečius, kruvinųjų Sausio 13-osios įvykių, Šalčininkų užkardos Krakūnų poste nušauto pasienio tarnybos darbuotojo Gintaro Žagunio žūties, Medininkų tragedijos, Parlamento gynėjo savanorio Artūro Sakalausko žūties 20-asis metines ir kitas. 2011-ieji metai paskelbti Laisvės gynimo ir didžiųjų netekčių metais. Įvairaus amžiaus, įvairių profesijų žmon4s ėjo erškėčiuotu kovos už Laisvę keliu.

Šis kelias visada sunkus, bet tampa dar sudėtingesnis, kai visuomenėje įsigali totalitarinė smurto, melo, prisitaikėliškumo sistema. Antrosios sovietinės okupacijos metu Lietuva tapo būtent tokios sistemos dalimi. Tai skaudžiai palietė visus gyventojų sluoksnius, taip pat ir mūsų dvasininkiją. Didelį autoritetą tarp žmonių turėję kunigai buvo nuolat sekami MGB, verbuojami pasirinkti Judo – išdavystės – kelią. Pažvelgę į šį mūsų istorijos laikotarpį, atrasime ne vieną stiprią asmenybę, kuri tai patyrė, bet nepasidavė okupantui, neišdavė savo tikėjimo, savo Tėvynės. Nemažai kunigų visokeriopai rėmė Laisvės kovas, Lietuvos partizanus ar net patys įstojo į partizanų gretas.

Skaičiuojame 35-uosius metus, kai Amžinybėn iškeliavo šviesios atminties kunigas Zigmas Neciunskas, besąlygiškai tarnavęs žmonėms, gynęs Tėvynės laisvę, visu savo gyvenimu liudijęs Dievo Gailestingumą.

Bažnyčia Nedzingėje, mažame Dzūkijos miestelyje, kuriame jis klebonavo antrosios sovietinės okupacijos metais, tapo šio krašto partizanų ryšių, informacijos, paramos centru. Čia rasdavo užuovėją ir patarimą paprastas kaimo žmogus, čia galėjo pasislėpti partizanai, čia slaptiems pasitarimams susirinkdavo Dzūkijos partizanų vadai, čia, esant mirtinam pavojui, virė nepaprastas, aktyvus gyvenimas, kurio esmė – laisvės ir nepriklausomybės Lietuvai siekis.

Partizanai kunigui Zigmui Neciunskui buvo davę savotišką slapyvardį – „Elytė“. Moteriškas vardas, okupantui bandant jį iššifruoti, turėjo nukreipti priešo dėmesį ieškoti moters. Tai ne kartą pasiteisino.

Kunigo Zigmo Neciunsko asmenybė mano gyvenime yra išskirtinė. Partizaninio karo pradžioje jis sutuokė būsimą Pietų srities, Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio (LLKS) Tarybos prezidiumo pirmininką, LLKS gynybos pajėgų vadą Adolfą Ramanauską-Vanagą ir partizanę Birutę Mažeikaitę. Po keleto metų jie tapo mano tėvais.

Daug gerų žodžių apie kunigą Zigmą Neciunską dar partizaninio karo metais yra parašęs mano tėvelis Adolfas Ramanauskas-Vanagas savo atsiminimuose, kuriuos, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, išleidau kaip knygą „Daugel krito sūnų“. Minint kunigo 35-ąsias mirties metines, norėčiau pasidalinti jais su Jumis.

„Pirmasis mano susitikimas su Elyte buvo labai trumpas. Jis įvyko dar prieš pirmąjį rusų puolimą Varčios miške. Tai buvo tuo metu, kai aš su Klevu ir Roku išvažiavome Nedzingėn, o ten buvo pilna rusų. Tuomet aš su Elyte pasikeitėme tik keliais sakiniais, nes buvome priversti kuo greičiausiai išsinešdinti iš bažnytkaimio.

Vėliau su ja susitikdavau dažnai, nes per ją buvo palaikomi ryšiai.

Elytė nepaprastai daug padėjo ir mano besislapstančiai žmonai. Jinai su Elyte susipažino kiek vėliau už mane. Mano žmona buvo atsidūrusi ypač sunkioje padėtyje, bet Elytė nepaprasto sutapimo dėka laiku ją pas save priglaudė nuo rusų persekiojimo, be to, ir ateityje įvairiausiais būdais padėjo jai išsisukti nuo rusų.

Pati Elytė gyventojų buvo labai plačiai žinoma, mylima ir gerbiama. Ji savo geraširdiškumu ir pasiaukojimu kitiems buvo įsigijusi nepaprastą autoritetą tarp gyventojų. Žmonės, ištikti nelaimės, pirmiausia kreipdavosi į Elytę. Ji visiems padėdavo materialiai ir guosdavo moraliai. Elytė padėdavo visiems be jokios išimties ir dėl to niekuomet pati nebuvo turtinga. Visą savo turtą ji išdalydavo neturtingiesiems ir varge atsidūrusiems“, – rašė Adolfas Ramanauskas-Vanagas.

Tad nenuostabu, jog kunigas, turintis tokį autoritetą, gebantis prie savęs pritraukti daugybę žmonių, MGB buvo ypatingai stebimas. Nedzingės klebonas ne kartą sulaukė okupantų valdžios vizitų. Jų metu būdavo bandoma įvairiais būdais prikalbinti kunigą bendradarbiauti su MGB. Siekiant išvengti tokių situacijų, partizanai ėmėsi įvairių gudrybių. Jau minėtuose atsiminimuose vieną tokių kunigo Zigmo Neciunsko-Elytės bandymų išsivaduoti nuo okupanto atkaklaus raginimo papildyti išdavikų gretas yra aprašęs mano tėvelis: „Apie tai, kad Elytė turi tokį autoritetą tarp gyventojų, greit suuodė ir MGB organai. Tai jiems labai nepatiko. Jie Elytę, kaip ir visus kitus tokios profesijos žmones, apstatė šnipais, be to, ir patys ėmė dažniau pas ją lankytis neva į svečius. Nors kai kurie šnipai patys Elytei prisipažino, kad MGB yra užverbuoti ją sekti, ir nieko bloga Elytei nelinkėjo, vis dėlto susidariusia padėtimi ji labai susirūpino ir galvojo, kaip iš tos nelemtos padėties išsisukti. <...>

Apie tai, ką sužinojau apie Elytę, painformavau Kazimieraitį. Nutarėm, kad mums patiems reikia tiesiogiai susižinoti su Elyte ir reikalą išsiaiškinti vietoje.

Nuvykus pas Elytę <...> viskas buvo smulkiai išsiaiškinta ir nutarta rašomąja mašinėle parašyti tariamąjį partizanišką perspėjimą Elytei, kurį aš pats pasirašyčiau. Perspėjimas turėjo būti Elytei įteiktas tokiu būdu, kad apie tai sužinotų net šnipai, o perspėjimą ji turėjo perduoti Alytaus saugumui.

Kaip buvo sutarta, taip ir padarėme. Perspėjimo tekstą buvome gerai apgalvoję, ir dėl to rusai net nemanė, kad tuo norima jiems akis apdumti.

Su Elyte jie pradėjo visiškai kitaip skaitytis ir pamanė, kad ji yra jų žmogus. Kaip vėliau paaiškėjo, jie net tikėjosi, kad Elytę pavyks užverbuoti ir išgauti iš jos daug naudingų žinių apie politinį nusistatymą ir veiklą tų žmonių, kurie Elyte visiškai pasitikėjo.

Dabar svarbiausia buvo tai, kad Elytė įsigijo visišką vieno aukšto MGB pareigūno pačiame Alytaus mieste pasitikėjimą. Tas net pasiūlė Elytės apsaugai nuo Vanago „bandos“ vieną enkavedistų dalinį, kuris būtų stovėjęs pačioje Nedzingėje. Elytei teko labai gudriai ir labai atsargiai kalbėti, kad tokios nemalonios apsaugos išvengtų.“

Tokiomis sąlygomis kunigui reikėjo didelių diplomatijos sugebėjimų. Kaip rašoma atsiminimuose, kunigas Zigmas Neciunskas šioje situacijoje gudriai paklausė MGB darbuotojo, ar tokios apsaugos atsiuntimas nepablogintų padėties, nes partizanai suprastų, jog jų laiškas nuneštas saugumui. MGB pareigūnas apsvarstęs padėtį nutarė, kad geriausias veikimo būdas tokiomis aplinkybėmis – apsimesti, jog apie laišką nieko nežino, tikėdamasis ateityje iš kunigo sulaukti naudos. Taip pavojus kurį laiką nutolo, bet stribai nuolat darydavo kratas Nedzingės apylinkėse.

„Būdavo atsitikimų, kad pas Elytę nuvykdavau su Daktaru ir Jūrininku“, – rašė Adolfas Ramanauskas-Vanagas. – Paskutinėmis 1945 metų dienomis vėl vykau pas Elytę. Mane lydėjo Gegutis. Apsistojome Pilvingių kaime pas vieną gyventoją. <...>

Dienojome kluono šalinėje <...> įrengtoje slėptuvėje. Įlindimas į slėptuvę buvo iš klojimo, ištraukus vieną pėdą avižų.

Sekmadienio rytą šeimininkė atnešė mums pusryčius į kluoną. Išlindome iš slėptuvės ir pavalgėme, o po to vėl sulindome slėptuvėlėn, nes kluone buvo šaltoka. Avižų pėdo dar nebuvome užtraukę, o šeimininkė su puodais ir indais nuėjo trobon ir žadėjo tuoj pat atnešti mums vandens atsigerti.

Kunigas Zigmas Neciunskas apie 1970 m.

Girdėjome, kad atsidarė kluono durys, apsiavusi klumpėmis šeimininkė įėjo vidun ir garsiai su kažkuo kalbėjosi. Iš pradžių manėme, kad ji kalbasi su kažkuriuo savo šeimos nariu, bet išgirdome sakant: „Ko jūs čia ieškot, juk čia nieko nėra!“ Tik dabar supratome, kad kluone rusai. Jie pradėjo daryti kratą. Turėjome mažai vilties, kad išliksime, nes mus turėjo išduoti paliktasis avižų pėdas. Išsiėmėme pistoletus ir telaukėme, kada rusai užtiks įlindimo angą. Atrodė, kad yra likusi tik viena išeitis – nusišauti.

Mano žmona prašė, kad ją pirmiausia nušautume, nes ji taip pat nenorėjo gyva priešui patekti į rankas. Mūsų nervai buvo įtempti iki kraštutinumo.

Jautėme, kaip rusai laipiojo ant avižų, po kuriomis mes gulėjome. Jie trankėsi po visą kluoną, kuris buvo didelis ir turėjo du klojimus. Krata truko neilgai. Išgirdome uždaromas duris ir po to daugiau nieko nesigirdėjo“, – toliau rašė Adolfas Ramanauskas-Vanagas. Laimei, stribai neatkreipė dėmesio į numestą avižų pėdą, turėjusią dengti slėptuvės angą, ir besislepiančių partizanų neatrado.

„Iš Pilvingių kaimo <...> nuėjome pas Elytę. Pas ją nunešiau ir siuntą Ąžuoliui, bet siuntos nuo Ąžuolio neradau. Pas Elytę nebuvo kada svečiuotis ir 1945 metų paskutinį vakarą vėl išvykau į Pilvingių kaimą, kur manęs laukė Gegutis.

Su juo nukeliavome per Pilvingių ežerą pas vieną gyventoją, kuris buvo pažadėjęs mums paaukoti gerą radijo aparatą. Aš jį buvau numatęs perduoti Kazimieraičiui, nes jo turimas aparatas buvo prastos kokybės.

Radijo aparatą gavome ir juo nešini jau žygiavome šilų link. Buvo nemažai sniego, o apledėjęs kelias slidus.

Staiga tai vienur, tai kitur pasigirdo šaudymas ir pavieniai šūviai, o horizonte švietė raketos. Buvo vidurnaktis – Naujieji metai.“

Laikui bėgant, pavojai tik stiprėjo. Partizanams dažnai tekdavo užsukti pas kunigą Zigmą Neciunską įvairiais partizaninio karo reikalais, susidarė būtinybė jo namuose įrengti slėptuvę: „Priartėjo laikas patikrinti ryšio punktą pas Elytę, nes per ją buvo palaikomas ryšys su Dainavos apygardos vadu. <...> Su Jūrininku dienojome pas Elytę palėpės kambarėlyje. <...>

Vieną popietę staiga pamačiau ateinančius rusus. Jie jau buvo netoli gyvenamojo namo laiptų. Su Jūrininku šokome į negyvenamą palėpę ir kuo skubiausiai lipome ant savo kambarėlio lubų. Jūrininkas užsikabarojo laimingai, o aš tuo momentu, kai jau kėliau koją ant lubų, netikėtai iš kišenės išmečiau pistoletą. Subildėjo nesmarkiai, bet nukritęs pistoletas kiek nusirito ir aš patamsy niekaip negalėjau jo surasti. Svarbiausia, kad ir delsti nebuvo kada, nes rusai kiekvienu momentu galėjo užlipti laiptais aukštyn ir pasižiūrėti palėpėse. Pagaliau pistoletą susiradau ir užsirangiau pas Jūrininką. Dabar atsigavome, tačiau nežinojome, ar rusai kratą darys, ar jie lips ant mansardos lubų. Joje buvo pasilikusi mano žmona <...>.

Laimei, rusai kratos nedarė, buvo užėję tik pavalgyti. Po to jie vėl išėjo, o mes patenkinti nulipome žemyn. Iš viso to padarėme išvadą, kad mums čia sėdėti be jokios slėptuvėlės negalima. Apie tai pasakėme ir Elytei. Jos nuomonė buvo tokia pat. Su Jūrininku išlandžiojome visas palėpes, bet tinkamos vietos slėptuvėlei nesuradome. Tuomet apžiūrėjome stogą ant mansardos lubų. Jis turėjo nuolaidžių vietų.

Tęsinys kitame numeryje

Lietuvos muziejų istorija

Renovuotas Vladislovo Sirokomlės muziejus

Gediminas PAVIRŽIS, Vilniaus rajono savivaldybės tarybos narys

Simbolinis medelio sodinimas. Vilniaus rajono merė Marija Rekst (kairėje). Dešinėje Vladislovo Sirokomlės muziejaus direktorė Helena Bakulo. Alionos Sandovskos nuotr.

Rugsėjo 30 d. Vilniaus rajono savivaldybė atvėrė naują puslapį Lietuvos literatūros ir kultūros lobyne. Netoli Rukainių miestelio, Bareikiškėse, nuo 1973 metų veikiantis Vladislovo Sirokomlės (tikrieji vardai ir pavardė – Liudvikas Vladislovas Francišekas Kondratovičius) muziejus renovuotas. Aplinka pasikeitė neatpažįstamai. Viskas atkurta taip, kad čia apsilankius norisi ne tik susipažinti su poeto asmenybe, jo kūryba, tačiau kartu pasigrožėti nuostabiu Rytų Lietuvos kraštovaizdžiu, įkvėpti gaivaus laukų aromato, kas neabejotinai veikė poeto kūrybą.

Meilę savo kraštui V. Sirokomlė aprašė daugelyje savo kūrinių. Gimęs 1823 m. Baltarusijoje, kūręs Lietuvoje, rašęs lenkų kalba V. Sirokomlė brangus šių tautų žmonėms, kultūrai. Jo kūrybinis palikimas didelis. V. Sirokomlė rašė satyras, komedijas, istorinius, pažintinius straipsnius, knygas, vertė renesanso poetų kūrinius iš lotynų kalbos. Labai įsimintina tai, kad jis parengė kelionių užrašus apie Lietuvos gamtą, kultūros paminklus ir žmones. Tai jis aprašė kūriniuose „Nemunas nuo versmių iki žiočių“, „Išvykos iš Vilniaus po Lietuvą“, kurie laikomi vertingais XIX amžiaus istoriniais šaltiniais.

V. Sirokomlės sveikata nebuvo gera, jaunas, vos 39 metų, mirė. Tačiau jo kūryba rodo, kaip jis mylėjo savo kraštą, kad to meto sunkiomis sąlygomis parašyta tiek daug apie jį gražaus ir įdomaus.

Ne veltui jis yra pagerbtas. V. Sirokomlės vardu pavadintos gatvės, mokykla, pritvirtintos atminimo lentos, yra paminklas, kiekviename Lietuvos literatūros muziejuje rasime kampelį, skirtą šiam kūrėjui.

Muziejaus (kartu tai ir informacinis turizmo centras) renovavimo užbaigimo proga apsilankė daug svečių. Gražiai kalbėjo Seimo narys L. Talmont, rajono savivaldybės merė M. Rekst, Rašytojų sąjungos, Turizmo tarnybų atstovai, kūrėjo giminės tęsėja. Iškilmės paįvairintos dainomis, eilėraščiais, pagerbti statybininkai.

Neabejoju, kad ši vieta taps dideliu traukos centru ne tik Lietuvos, bet ir kaimyninių valstybių gyventojams.

Lietuva–Lenkija

Tiesioginis valdymas Vilniaus rajone ir nebaigti darbai*

Artūras MERKYS, Vilnius

Artūras Merkys

Nors mano pranešimo tema yra apie tiesioginį valdymą ir nepabaigtus darbus, tačiau pradėti norėčiau nuo istorijos, kuri dažnai daug ką paaiškina ir atsako į keblius klausimus.

Sutinku su labai daug Lenkijos valstybei ir tautai nusipelniusiu mano **tautiečiu** Juzefu Pilsudskiu, kuris jėga atplėšęs didelę dalį mūsų etninės žemės išliko sąžiningas ir pavadino ją tikru jos vardu – Vidurio Lietuva. Taip, tai Vidurio Lietuva. Deja, etninės Rytų Lietuvos netekome jau prieš daug amžių ir dabar jau net tokios istorinės sąvokos nebeliko. Taigi, jei tikėsime J. Pilsudskiu ir suprasime, kad šiandieną dažnai minima Rytų Lietuva iš tikrųjų yra Vidurio Lietuva, tai nekils klausimų, kokia čia gyvenančių vietinių žmonių tautinė kilmė. Klausimą būtų galima suformuluoti ir taip – ar gali Vidurio Lietuvos etniniai gyventojai būti lenkai? Jei taip, tai kada ir kokie migraciniai procesai veikė, kad jie atsikeltų į Vidurio Lietuvą ir iš čia išvarytų lietuvius. O gal vis tik Vidurio Lietuvos vietiniai gyventojai yra lietuviai (*litvinai, litovcai)* ar dar kokie su Lietuva susiję žmonės, skirtingai nuo mozūrų, mazovių ar didžialenkių. Pavyzdžiui kaip Adomas Mickevičius, parašęs garsias eiles apie meilę savo Tėvynei Lietuvai. Taip, jaučiuosi A. Mickevičiaus tautietis – moku tą kalbą, kuria rašė didysis poetas, mano mama kilusi netoli nuo tos vietos, kur jis kūrė, ir aš taip pat iš ten, kaip ir jis, myliu Lietuvą – savo Tėvynę. Todėl man ne vis tiek, kaip gyvena ir jaučiasi mano tautiečiai tiek Vidurio Lietuvoje, tiek ir kitose jos dalyse.

Gal reikėtų pykti ant Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių Mindaugo, Gedimino, Vytauto ir ypač Algirdo, kad savo laiku nepasirūpino, kad lietuvių ar kita baltų kalba būtų kaip valstybinė. Gal galima būtų pykti ir ant mūsų 1918 m. signatarų, kurie suskaldė tautą kalbiniu pagrindu ir savanoriškai atsisakė didelės tautos dalies. Nors gal jie gelbėjo tą jos dalį, kuri dar galėjo išlikti nepriklausoma nuo didžiųjų kaimynių įtakos. Taigi šiandien turime tai, ką turime, todėl gerbiu ir myliu savo tautiečius ir bendrapiliečius, kalbančius tiek lietuvių, tiek ir nelietuvių kalba.

Tokių nuotaikų vedamas ir siekdamas atsikratyti rusiškojo imperializmo sovietinio socializmo primestos tvarkos, pradėjau dirbti gerbiamo signataro R. Ozolo vadovaujamoje komisijoje ir vėliau, žlugus rugpjūčio pučui, buvau paskirtas Vyriausybės įgaliotiniu Vilniaus rajone.

Vilniaus rajonas buvo ir dar tebėra labai komplikuota vieta – jis yra didžiausias Lietuvos miestas, kuriam 1990-taisiais buvo labai aktuali plėtra. Iš kitos pusės, Vilniaus rajone yra labai nederlingos žemės, ir iš sovietmečio buvo paveldėta stipri kolūkinė sistema. Švietimo požiūriu, tai labai margas rajonas, kuriame buvo kelios aukštą intelektualinį potencialą turinčios mokymo įstaigos. Vilniaus rajonas buvo įpratintas gyventi stiprios centralizacijos sąlygomis, nes sovietmečiu jam vadovauta pasitelkus diktatoriškus metodus ir paprasti žmogeliai tiesiog buvo atpratinti rodyti kokią nors iniciatyvą ar skųsti valdžią. Valdantysis rajono elitas gyveno Vilniuje, tačiau kalbėdavo visų rajono gyventojų vardu. O 1990 m. pradėjus kurti autonomiją, vietos gyventojus imta aktyviai priešinti su kitais – ypač vilniečiais ir atvykėliais, siekiant suformuoti atskirą, kitokią gyventojų bendriją, kuri turėtų turėti savo kitokią kalbą, teritoriją, švietimą ir net suverenias teises. Visur, kur tik buvo įmanoma, autonomijos kūrėjai stengdavosi priešpastatyti rajono gyventojus visiems kitiems piliečiams: kaimiečius prieš miestiečius, kolūkiečius prieš sodininkus, darbininkus prieš inteligentus ir, aišku, lietuviškai nemokančius gyventojus prieš lietuviškai kalbančius. Todėl pradėjus dirbti svarbiausia buvo išardyti šias priešpriešas. Pradėjome nuo kolūkių ardymo, tai ir buvo pirmutinė žemės reformos dalis. Tuo metu LR Vyriausybė buvo priėmusi teisės aktus, leidusius išformuoti nuostolingai ir neefektyviai dirbusius kolūkius ir kurti privačios nuosavybės pagrindu veikiančias bendroves ir bendrijas. Šį darbą kvalifikuotai pradėjo gerai Vilniaus rajone žinomas ūkininkas Julius Lankauskas, vėliau pratęsė Buivydiškių dėstytojas Vytautas Mickus. Nors darbas judėjo neblogai – kai kurie ūkiai transformavosi į 10 ar net 13 naujų ūkio subjektų, tačiau labiausiai stagnaciniai dariniai išliko, nes labai trūko iniciatyvių žmonių. Jie dar negalėjo suvokti, kad už iniciatyvą jų ne tik kad nebaus, bet dar ir palaikys. Be to, dar nebuvo tikrumo, kad sovietinė santvarka nebegrįš.

Padėtis kiek lengvėjo ir prasidėjus privačios žemės grąžinimui, bet šiuose darbuose buvo daugiau problemų nei privalumų. Iš vienos pusės, reikėjo kuo skubiau surinkti savininkus su tvarkingais dokumentais ir grąžinti jiems žemę. Iš kitos pusės, Vilniaus rajone prieš sovietams nusavinant žemę buvo rėžinė sistema, ir atstatyti buvusius rėžius nebuvo nei logiškų sprendimų, nei galimybių. Padėtį komplikavosi tai, kad Vilniaus rajone buvo daug sodo bendrijų, kurioms reikėjo žemės, be to, buvo daug visuomeninės paskirties sklypų – gyvenviečių, kelių, aikštelių, geležinkelių ir pan. Be to, sovietmetis ir ypač autonomijos kūrėjai suspaudė dar vieną labai stiprią spiralę – buvo dirbtinai sustabdyta augančios sostinės plėtra bei individuali statyba. Pradėti teko nuo šių darbų – individualių sklypų skyrimas miesto gyventojams vyko per Vyriausybės įgaliotinio administraciją, o vietos gyventojams – per seniūnijas. Per 1,5 metų trukusį tiesioginio valdymo laikotarpį Vilniaus rajone padedant mano patarėjams – Zofijai Paulikaitei ir Aleksandrui Andriuškevičiui – buvo suformuota ir individualiai statybai išdalinta per 5000 sklypų, iš kurių apie 2000 išdalijo savarankiškai veikusios seniūnijos. Šis darbas man ir mano pagalbininkams buvo nelengvas, nes pasipylė baisi kritikos ir purvo lavina. Man suprantama, kodėl mus kritikavo autonomininkai – jie kategoriškai nenorėjo, kad atvyktų nauji, nuo jų nepriklausomi ir autonomijos nenorintys bei autonomininkų nebijantys gyventojai. Bet man nebuvo suprantama, kodėl taip priešinosi A. Grumado ir V. Štaro vadovaujama Vilniaus miesto valdžia ir architektai, nes individualių sklypų deficito Vilniuje panaikinimas turėjo būti vienas iš Vilniaus valdžios prioritetų. Privačiame pokalbyje vienas Vilniaus architektas apkaltino mane, kad esą aš atėmiau iš jų duoną ir jie man to neatleis. Tik vėliau supratau šių žodžių prasmę – ne, tai nereiškia, kad statytojai nemokės architektams už statomų namų projektus. Tai reiškia, kad miesto valdininkai negalės gauti kyšių už sklypų individualiai statybai skyrimą. Ir neatleido...

Spaudoje pasipylė purvas ant manęs ir mano padėjėjų, kad mes neva kyšius imame...

Paskaičiavau, kad per savo darbo laikotarpį pradedant nuo pirmos dienos, kai dar jokie darbai nebuvo vykdomi, man kasdien reikėtų paimti ne mažiau 10 kyšių... Tačiau pagalvojus, kiekvienas supras, kad deficitas yra būtina kyšio sąlyga, o mes jį panaikinome keleriems metams į priekį. Bet prokuratūros tas neįtikino ir buvo net iškelta baudžiamoji byla dėl neteisėto sklypų dalijimo, nors tuometiniam generaliniam prokurorui A. Paulauskui kaip sklypo individualiai statybai neturinčiam piliečiui teisėtai buvo paskirtas sklypas Tarandėje. Dabar galvoju – o gal jis ir davė kam nors kyšį, tik neprisipažįsta?

Trečias būdas reformuoti autonomininkų puoselėtą visuomeninę sanklodą buvo valstybinio turto privatizavimas. Palyginti su miestais, Vilniaus rajone buvo gerokai mažiau privatizuotino turto, nes didžiausi objektai, tokie kaip Pagirių šiltnamių kombinatas, buvo privatizuojamas ŽŪ ministerijos. Tačiau greitai paaiškėjo, kad naujieji savininkai, kuriuos autonomininkai stengėsi sunaikinti, yra rimti mūsų valstybės ir naujos tvarkos šalininkai. Deja, pasibaigus tiesioginiam valdymui, jie buvo priversti arba visai pasitraukti iš rajono, arba ieškoti santykių su nauja valdžia. Privatizavimui Vilniaus rajone vadovavo mano gerbiami žmon4s – V. Kučerenka, V. Mickus ir vėliau dar daug rimtų darbų kitose pareigose nuveikęs G. Jakimavičius.

Visų šių dabar paminėtų darbų tikslas buvo performuoti Vilniaus rajono visuomenę taip, kad atsirastų drąsių, nepriklausomai mąstančių ir iniciatyvių žmonių, kurie taptų pavyzdžiu kitiems konservatyvesniems gyventojams ir pakeistų jų mentalitetą, skatinant kritišką mąstymą ir individualizmą. Tokiems gyventojams net ir patys gudriausi sovietų santvarkos ir autonomijos kūrėjai negalėtų primesti savo idėjų.

Kartu su Vilniaus rajono visuomenės reformavimu mano kaip valdžios atstovo prievolė buvo užtikrinti, kad šioje teritorijoje būtų vykdomi visi Lietuvos valstybės įstatymai, ir kiekvienas pilietis tai jaustų. Todėl buvo reformuojama socialinė sfera ir ypač švietimas. Aktyviai dalyvaujant Švietimo skyriaus vedėjai D. Sabienei ir padedant a. a.V. Laugalienei buvo reformuojama sovietų palikta ir autonomininkų puoselėta švietimo sistema – steigiamos naujos mokyklos, reorganizuojamos senos, racionalizuojama ikimokyklinių švietimo įstaigų sistema. Reformos prioritetinė kryptis buvo padaryti, kad kiekvienoje rajono seniūnijoje būtų mokykla, kurioje Lietuvos piliečiai galėtų mokytis valstybine kalba. Tuo metu rajone, o ypač nuo Vilniaus nutolusiuose pakraščiuose, valstybinė kalba dar buvo nelabai žinoma, todėl pratęsiant Valstybinės komisijos darbus, kai kurias mažas mokyklėles steigėme tiesiog „alytnamiuose“. Per tiesioginio valdymo laikotarpį mes įvykdėme pagrindines iškeltas užduotis ir mokyklėlės valstybine kalba buvo įkurtos kiekvienoje seniūnijoje, o kai kuriose seniūnijose jų buvo net po kelias pagrindinėse gyvenvietėse. Ikimokyklinio švietimo įstaigos dar palengvino silpnai kalbančių tėvų vaikų pasiruošimą mokytis valstybine kalba. Tokiu būdu buvo užtikrinta LR piliečių teisė gauti išsilavinimą valstybine kalba visoje rajono teritorijoje.

Dabar man dažnai tenka važiuoti pro gražiai apstatytas Vilniaus apylinkes ir vis mąstau, kad jose yra nemažai mano bendražygių ir mano nuveikto darbo. Abi Riešės, Avižieniai, Tarandė, Bendoriai, Pikutiškės, Pagiriai, Saldonė, Juodšiliai, Trakų Vokė ir dar daug mažesnių gyvenviečių virto šiuolaikiniais moderniais priemiesčiais. O pravažiuodamas pro kokį nors konkretų objektą, pavyzdžiui, Riešės gimnaziją, visuomet prisimenu Stasį Svetlauską, kuris inicijavo šios mokyklos atsiradimą, tačiau, kiek man žinoma, šioje gimnazijoje yra pamirštas.

Tačiau laikas teka į priekį ir, nepamirštant jau nuveiktų darbų, kyla mintys, ką buvo galima padaryti geriau ar patobulinti. Tiesioginis valdymas tam tikroje teritorijoje nėra bausmė įstatymų nesilaikančiai ar nesugebančiai, ar administracinių gebėjimų neturinčiai savivaldybei, bet pagalba, kuria siekiama užtikrinti LR įstatymais numatytas piliečių teises ir parodyti, kaip tai galima racionaliai padaryti. Todėl labai svarbu būtų taip pataisyti LR administracinių teritorinių vienetų tiesioginio valdymo įstatymą, kad tokį valdymą būtų galima įvesti mažesnėse teritorijose – pavyzdžiui, vienoje ar keliose seniūnijose ir tuo pačiu parodyti pavyzdį kitoms seniūnijoms, kurios galėtų susitvarkyti pačios. Pavyzdžiui, parodyti, kaip galima pakeisti ant privačių namų pritvirtintas gatvių pavadinimų iškabas.

Kita kryptis – tiesioginį valdymą būtų tikslinga įvesti ne teritoriniame darinyje, bet vienoje ar keliose teritorinio darinio valdymo srityse – pavyzdžiui, švietime, teritorijų planavime ar finansuose. Priklausomai nuo to, kur problemos atsiranda.

Gera mintis ir ta, kad pabaigus tiesioginį valdymą reikalingas pereinamasis laikotarpis. Taip nutraukus tiesioginį valdymą kokio nors, pavyzdžiui, rajono švietimo srityje galbūt tikslinga būtų palikti prievolę derinti švietimo skyriaus vedėjo paskyrimą ir pagrindinių specialistų atleidimą dar bent kokius dešimt metų, nes švietimas yra ilgalaikis procesas ir jo vaisiai būna skinami po daugelio metų.

Na, bet tai yra dalykai, kurie turėtų būti nagrinėjami su šios srities specialistais, todėl nenoriu labai išsiplėsti.

O pabaigti savo pranešimą norėčiau ne kaip buvęs Vyriausybės įgaliotinis Vilniaus rajonui, o kaip pilietis. Šiuo metu esu tik verslininkas ir neužimu jokių pareigų valstybės valdymo struktūrose. Moku mokesčius ir baudas, atlieku valstybinių institucijų skirtas bausmes, kai tokios būna. Žodžiu esu, kaip M. Mikutavičius, kai dainuoja: „Ir aš myliu Lietuvą, ar mylit ją Jūs?“

Ir aš, mylėdamas visus savo tautiečius, nepriklausomai nuo jų kalbos ir gyvenamosios vietos, bei mokėdamas mokesčius šiai valstybei, kategoriškai prieštarauju, kad iš mūsų į biudžetą suneštų pinigų būtų finansuojami tie, kurie nori iš manęs atimti mano tautiečius per švietimą, kultūrą, falsifikuotą istorijos dėstymą, kurie slėpdami J. Pilsudskio suformuotos Vidurio Lietuvos sampratą, įteiginėja, kad lenkai čia yra vietiniai (įdomu, ar tai mozūrai, ar gal kašubai?), bando atimti jų vietinę slaviškos kilmės kalbą, kad jie kalbėtų literatūrine Varšuvos kalba, nes pastarieji dažnai dėl savo kalbos nesmagiai pasijaučia Lenkijoje. Nebijau pasakyti Lenkijoje, kad mano kalba yra ne prasta lenkų, kaip jiems atrodo, o lietuvių, kurie kilę iš tų pačių apylinkių kaip ir A. Mickevičius, kalba. Ir aš to visai nesigėdiju. Tada ir kolegos lenkai supranta, kad mes čia gyvenantys esame kitokie, ne lenkai, kurie telpa į tradicinių istorinių Lenkijos žemių dialektus.

Ar turi maža Lietuvos valstybė remti savo artimuosius, kurie nori ne tik tapti kaimynystėje gyvenančios didelės tautos nariais ir dar mūsų sostinės pašonėje kloti pamatus kažkokios kitos ar kitokios Lenkijos už Lenkijos Respublikos ribų egzistavimui?

Gal geriau paremkime tuos, kurie supranta, kas jie yra, nori išlaikyti savo savitumą, savo kalbą ir A. Mickevičiaus mentalitetą.

**Pranešimas skaitytas 2011 m. rugsėjo 21 d. konferencijoje-diskusijoje „Iššūkiai valstybės vientisumui prieš dvidešimt metų ir šiandien“ Valstybinės komisijos Rytų Lietuvai veiklą prisimenant.*

Jono Česnavičiaus nuotr.

Už. Nr. 20

Pro memoria

Netekome pasaulinio garso baltisto

Naktį iš rugsėjo 15 į 16 d. eidamas 75-uosius metus mirė labai daug nusipelnęs lituanistikai ir baltistikai mokslininkas, žymus dialektologas ir kalbos istorikas, nemaža nuveikęs lietuvių ir bendrosios fonologijos srityse, visame pasaulyje aukštai vertinamas baltistas Vilniaus universiteto profesorius Aleksas Stanislovas Girdenis.

Jis gimė 1936 m. (enciklopedijose nurodomi 1937 m. neteisingi) Tryškiuose, Mažeikių r. Baigęs Mažeikių gimnaziją 1957–1962 m. studijavo lituanistiką Vilniaus universitete. Po to visą laiką ten dirbo. Perėjo visas mokslinės karjeros pakopas, apgynė kandidato (dab. daktaro, 1967) ir daktaro (dab. habil. daktaro, 1983) disertacijas. Nuo 1973 m. ilgą laiką vadovavo Eksperimentinės fonetikos laboratorijai. 1984–1989 m. buvo Filologijos fakulteto dekanas. Nuo 1987 m. aktyviai dirbo tarptautinio žurnalo *Baltistica* redkolegijoje. Redagavo *Kalbotyros* žurnalo lietuvių kalbos sąsiuvinį. Valstybinės kalbos komisijos narys. Išrinktas Lietuvos mokslų akademijos nariu korespondentu (1996) ir Milano kalbininkų draugijos nariu korespondentu (1986). Šiaulių universiteto garbės daktaras (2001). Už nuopelnus Lietuvos mokslui apdovanotas LDK Gedimino ordino karininko kryžiumi (2002). Jam buvo paskirta Lietuvos Respublikos mokslo premija (2008).

Daugiausia A. Girdenis nuveikė dialektologijos srityje. Subūrė jaunų gabių dialektologų grupę. Jos talkinamas detaliai ištyrė lietuvių tarmių garsyną, jų fonologines sistemas, taip pat prozodiją. Sukūrė savitą dialektologinę mokyklą. A. Girdenio dėka tarmių fonetika imta plačiai tirti Eksperimentinės fonetikos laboratorijoje turima aparatūra. Ypač daug gilinosi į žemaičių tarmę, pradėjęs nuo savo gimtosios šnektos – tokia laikė Tirkšlių šnektą. Gerai ištyrė žemaičių dzūkų šnektą (apie ją išleido knygą 2008 m.). Liko tūkstančiai puslapių transkribuotų žemaitiškų tekstų, kurių tik mažą dalį yra publikavęs ir komentavęs. Stengėsi išaiškinti žemaičių tarmės kilmę. Tyrė jos senuosius rašytinius paminklus, daugiausia „Živatą“ (1759) ir XIX a. rankraštinę knygą „Purpuras“. Ištyrė ir aprašė Simono Stanevičiaus kirčiavimą bei jo priegaidžių sistemą. Surinko labai daug retų žodžių mūsų Didžiajam žodynui.

Tirdamas tarmes, jų istoriją A. Girdenis neišvengiamai turėjo gilintis ir į lietuvių bendrinės kalbos, jos istorijos problemas – garsyno, kirčiavimo, morfologinės sandaros raidą ir kt. Svarus jo indėlis į *Dabartinės lietuvių kalbos gramatiką* (keli leidimai, rusų ir anglų kalbomis). Dėl to tyrė senųjų rašytojų kalbą, pvz., Mikalojaus Daukšos, Kristijono Donelaičio ir kitų.

Jam rūpėjo taip pat ir kitos baltų kalbos – gilinosi į latvistikos, prūsistikos problemas. Sprendė bendruosius baltistikos mokslo klausimus, stengėsi išaiškinti baltų kalbų ryšį su slavų ir kitomis indoeuropiečių kalbomis. Šiuos jo darbus labai vertina užsienio baltistai.

Dialektologinis darbas, ypač gilinimasis į tarmių fonologines sistemas, A. Girdenį nuvedė prie teorinių fonologijos problemų sprendimo. Jis įnešė svarų indėlį į bendrąją fonologiją. Išleido reikšmingų šios srities veikalų (*Fonologija* 1981, *Teoriniai fonologijos pagrindai* 1995 ir kt.), kurie aukštai vertinami ne tik pas mus, bet ir užsienyje.

A. Girdeniui rūpėjo ne tik mokslas, bet ir kalbos praktika. Nemaža rašė kalbos kultūros klausimais. Stengėsi nustatyti bendrinės kalbos norminimo kriterijus, išaiškinti tarmių panaudojimo mokykloje galimybes ir kt. Jo svarbiausi straipsniai buvo pakartotinai išleisti *Kalbotyros darbų* tritomyje (2000–2001).

Šių eilučių autorius turėjo laimės su A. Girdeniu ilgą laiką ir daug bendrauti. Kaip amžiumi gerokai vyresniam (13 metų), teko dėstyti A. Girdeniui Vilniaus universitete lituanistines kalbines disciplinas, vadovauti diplominiam darbui ir kt. Vėliau abu kūrėme naująjį tarmių skirstymą (tarmių klasifikaciją). A. Girdenis pasiūlė pačią bendriausią tarmių skirstymo schemą, iškėlė nemaža naujoviškų idėjų, pavyzdžiui, vadinti smulkesnius tarminius vienetus vardais, padarytais iš svarbiausio tame plote miesto pavadinimo: *telšiškiai, varniškiai, kauniškiai, širvintiškiai, anykštėnai* ir t. t.

Tiriant Adomo Mickevičiaus lietuviškąjį autografą, leidusį nustatyti, kiek didysis poetas buvo susipažinęs su lietuvių kalba, teko organizuoti patikrinamąjį eksperimentą. Čia A. Girdenis nemaža talkino. Be jo pagalbos eksperimento nebūtų buvę įmanoma įvykdyti. A. Girdenis jame atliko A. Mickevičiaus bičiulio žemaičio L. Kobeckio-Korylskio (tos pačios tarmės kaip A. Girdenis) vaidmenį, t. y. dainavo ir diktavo žemaitiškai autografo strofas (anuomet tuo būdu užrašytas Adomo Mickevičiaus) trims lenkakalbiams vilniečiams studentams, nevienodai mokantiems lietuvių kalbą. Taip buvo nustatytas A. Mickevičiaus susipažinimo su lietuvių kalba laipsnis. Rezultatai paskelbti *Moksle ir gyvenime* (populiariai, 1982), tarptautiniame žurnale *Baltistica* (1983) ir lenkų periodiniame leidinyje *Język Polski* (1984), perspausdinti Z. Zinkevičiaus *Rinktiniuose straipsniuose* II p. 312–333. Neteko girdėti, kad jais kas nors Lietuvoje ar užsienyje būtų viešai suabejojęs.

Mudu visą laiką domėjomės vienas kito darbais, bendrai aptarinėdavome tyrimų rezultatus. Taigi buvo daug progų pažinti A. Girdenį ne tik kaip mokslininką, bet ir kaip žmogų. Ne kartą tekdavo su juo pasiginčyti. Visuomet atkakliai gindavo savo nuomonę, bet tik iki tol, kol pavykdavo įrodyti, kad jis klysta. Tokiu atveju nedelsdamas keisdavo savo nuomonę ir vėlesniuose straipsniuose prisipažindavo suklydęs, nesilaikydavo užsispyręs ankstesnio požiūrio, kaip neretai daroma. Tuo A. Girdenis priminė didįjį kalbininką Kazimierą Būgą. Toks elgesys rodo mokslininko sąžiningumą, sugebėjimą nugalėti tuščias ambicijas.

Taip jau atsitiko, kad po karo, pasitraukus į Vakarus visiems žymiesiems kalbotyros specialistams, teko prisidengus vadinamuoju Stalino „kalbos mokslu“ diegti jaunajai lituanistų kalbininkų kartai istorinės (diachroninės) kalbotyros pagrindus, kuriuos pats buvau

Prof. Aleksas Girdenis

įgijęs studijuodamas lyginamosios indoeuropiečių kalbotyros literatūrą, kuri tada tik man, kaip Lietuvių kalbos katedros laborantui, buvo prieinama. Taip tapau savotišku jaunosios kartos kalbininkų mokytoju, netgi jų globėju. Nepaisant bolševizmo ideologų persekiojimo, pavyko tada ir vėliau padėti ne vienam būsimam žymiam mokslininkui. Visa tai ilgainiui buvo užmiršta. Dėkingumo sulaukiau tik iš dviejų asmenų – vyresniosios kartos Algirdo Sabaliausko ir jaunesniosios – Alekso Girdenio. Vienas ir kitas ne kartą geru žodžiu yra paminėję mano ano meto veiklą. Tai dabar prisiminiau norėdamas parodyti A. Girdenio (kaip ir A. Sabaliausko) dorumą, žmoniškąją didybę.

Aleksas Girdenis išliks lietuvių ir užsienio baltistų, taip pat gausių jo mokinių – lietuvių ir užsieniečių – atmintyje kaip tvirta baltistikos mokslo uola.

Akad. Zigmas ZINKEVIČIUS, Vilnius

Lietuvos istorijos kalendorius. Spalis

Spalio 8–21 d.

8 diena

1508 m. amžinosios taikos sutartis užbaigė trečiąjį Lietuvos ir Rusijos karą (1507–1508).

1920 m. JAV įkurta Lietuvos piliečių sąjunga.

9 diena

1596 m. Bresto sinode sudaryta katalikų ir stačiatikių bažnyčių unija.

1807 m. Prūsijoje paskelbtas baudžiavos panaikinimo įstatymas.

1920 m. lenkų generolas Liucjanas Želigovskis, pažeisdamas prieš dvi dienas pasirašytą Suvalkų sutartį, užgrobė Vilnių.

10 diena

1605 m. Vilniuje surengtos iškilmės pergalei Salaspilio mūšyje (rugsėjo 27 d.) pažymėti.

1939 m. Maskvoje Lietuva ir SSRS pasirašė Vilniaus srities perdavimo Lietuvai ir savitarpio pagalbos sutartį, pagal kurią Lietuva turėjo įsileisti Raudonosios armijos dalinius.

1922 m. spalio 10–11 d. išrinktas I Lietuvos Respublikos Seimas.

11 diena

1858 m. Žemaičių vyskupas Valančius ganytojišku laišku kreipėsi į savo vyskupystės dekanatus ir paragino skleisti blaivybę. Blaivybės sąjūdžio pradžia.

12 diena

1398 m., ruošdamasis kovai su Aukso Orda, Vytautas Salyno sutartimi patvirtino taiką su Vokiečių ordinu ir atidavė jam Žemaitiją iki Nevėžio. Salyne susirinkę Lietuvos bajorai paskelbė Vytautą Lietuvos karaliumi.

1561 m. į Vilniaus seimą atvyko Vokiečių ordino Livonijos krašto magistras Gotardas Ketleris su riteriais, Rygos arkivyskupas Vilhelmas ir rygiečiai tartis dėl Livonijos pasidavimo Lietuvai.

13 diena

1873 m. Palūšėje (Ignalinos r.) gimė Mikas Petrauskas, kompozitorius, pirmosios lietuviškos operos autorius, dainininkas. Mirė 1937 03 23 Kaune.

14 diena

1773 m. įsteigta Lenkijos ir Lietuvos Valstybės Edukacinė komisija – pirmoji švietimo ministerija Europoje.

1940 m. sovietiniai okupantai Kaune įsteigė politinės cenzūros organą Glavlitą.

1964 m. Maskvoje įvykdytas valstybinis perversmas: Nikitą Chruščiovą TSKP CK I sekretoriaus poste pakeitė konservatyviųjų jėgų statytinis Leonidas Brežnevas.

15 diena

1432 m. Gardine Žygimantas Kęstutaitis davė Lenkijai raštą, kuriuo pasižadėjo valdyti Lietuvą kaip Lenkijos vietininkas ir po mirties grąžinti ją Lenkijai.

1445 m. Gardine Lenkijos delegacija pasiūlė Kazimierui Lenkijos karūną. Kazimieras nutarė šio pasiūlymo aptarimui sušaukti pirmąjį Lietuvos bajorų seimą.

1621 m. Kuršo sostinė Mintauja (Jelgava) pasidavė Švedijos karaliui Gustavui Adolfui.

16 diena

1325 m. Aldona Ona Gediminaitė ištekėjo už Lenkijos karalaičio Kazimiero.

1793 m. Lenkijos ir Lietuvos Valstybė sudarė su Rusija savitarpio pagalbos sutartį. Paleista Targovicos konfederacija.

1944 m. Raudonoji armija pradėjo masines žudynes Karaliaučiaus krašte.

17 diena

1362 m. rudenį Mėlynųjų Vandenų (dabar – Targovica) mūšyje Algirdas sumušė totorius ir užėmė Podolę bei Kijevą.

1902 m. Dabikinėje (Akmenės r.), grafo Zubovo dvare, varpininkų suvažiavime įkurta Lietuvių demokratų partija – antroji Lietuvos politinė partija (po Lietuvos socialdemokratų partijos), davusi pradžią tautininkų ir valstiečių liaudininkų politinėms srovėms.

18 diena

1529 m. Vilniuje Žygimantas Augustas pakeltas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu.

1932 m. Kaune gimė Vytautas Landsbergis.

19 diena

1466 m. Torunės taika baigėsi Trylikos metų karas tarp Lenkijos ir Vokiečių ordino. Lenkija prisijungė dalį Prūsijos. Ordinas tapo Lenkijos vasalu (iki 1498 m.).

1882 m. Subartonyse (Varėnos r.) gimė Vincas Krėvė-Mickevičius, rašytojas. Mirė 1954 07 07 Springfylde (JAV, Pensilvanija).

20 diena

1506 m. Vilniaus katedroje Žygimantas Senasis pakeltas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu.

1655 m. Kėdainiuose Jonušo Radvilos vadovaujami Lietuvos didikai ir bajorai sudarė uniją su Švedija.

1791 m. Ketverių metų seimas priėmė Abiejų tautų savitarpio garantijos įstatymą, kuriuo nustatyta, kad bendrose ministerijose (komisijose) Lenkija ir Lietuva turės po lygiai narių.

21 diena

1578 m. prie Cėsių pilies (Latvijoje) Andriaus Sapiegos vadovaujama Lietuvos kariuomenė sumušė Cėsis užimti bandžiusią Rusijos kariuomenę.

1850 m. Žiūriuose-Gudeliuose (Vilkaviškio r.) gimė Vincas Pietaris, rašytojas. Mirė 1902 10 03 Ustiužnoje (Rusija, Vologdos sr.).

Parengė Tomas BARANAUSKAS, Vilnius

Konferencija „Atminties kultūrų dialogas ULB erdvėse“

Spalio 13 d., 17.00-19.45 val., Vilniaus universiteto Senato salė (Universiteto g. 3)

Žymūs lenkų išeivijos atstovai Jerzy Giedroyc ir Juliusz Mieroszewski dar iki komunizmo žlugimo Vidurio ir Rytų Europoje suformulavo pagrindinius Lenkijos užsienio politikos tikslus, siekiant neleisti dar kartą tragiškai pasikartoti Antrojo pasaulinio karo istorijai. Centrinę vietą jų samprotavimuose užėmė nepriklausomų Ukrainos, Lietuvos ir Baltarusijos valstybių egzistavimo užtikrinimas, dėl šios priežasties šių intelektualų mintys plačiai tapo žinomos ULB koncepto vardu.

Nors paskutiniu metu daug užsienio šalių autorių tvirtina, kad ULB koncepcija tapo svarbia šiandieninės Lenkijos užsienio politikos doktrina, reikia pastebėti, kad daugelis šioje doktrinoje išsakytų minčių lig šiol nėra pilnai realizuotos. Tai pasakytina visų pirma apie vis dar ULB viešosiose erdvėse, o ir Lenkijoje, ir Rusijoje funkcionuojančius nacionalistinius praeities vaizdinius, kurie stipriai įtakoja tarpvalstybinius santykius ir skirtingų tautų atstovų regione bendravimą.

Įėjimas nemokamas

Organizatoriai: Vilniaus universiteto Istorijos fakultetas, Varšuvos universitetas, Lietuvos istorijos institutas, Lenkijos istorijos muziejus, Lenkijos institutas Vilniuje, Goethe institutas Vilniuje

Projekto koordinatorius LI: Andrzej Kierulis

Valstybinė komisija Lietuvos rytų problemoms tirti – atgimimo laikų demokratijos faktas*

Romualdas OZOLAS, Vilnius

Atkelta iš 12 p.

JAV lietuvių Tautos fondo pagalba nupirktą namą Karaliaučiaus bendruomenė pardavė. Iš išorės ir iš vidaus organizuotos griaunamosios pastangos baigėsi tuo, kad galų gale buvo panaikintas ir išeivija bei tautinėmis bendrijomis besirūpinęs departamentas, pasitenkinant prie Kultūros ministerijos sudaryta taryba. Iš Lietuvos etninio tapatumo ir integralumo išsaugojimo pastangas valstybiškai įgyvendinančios institucijos liko tik atskirų bendruomenių kultūros projektų finansavimą reguliuojanti visuomenei nežinant parinktų asmenų grupė. Valstybinės Rytų Lietuvos problemas spręsti įgaliotos, vėliau – Regioninės problemas sprendusios komisijos istorija yra kartu ir toli toli į pūdymus nuo Sąjūdžio idėjų nuklydusios liberalizuotos ir kosmopolitizuotos Lietuvos istorija. Atkurti ją bent jau kaip rašytinę istoriją Komisijos idėjų, veiksmų ir organizacinės struktūros mutavimo požiūriu yra ir mūsų, čia vėl susirinkusiųjų, pareiga.

Būsimiesiems jos tyrinėtojams ir rašytojams turiu nurodyti vieną lemtingą Komisijos klaidą, kuri labai aktuali ir šiandien. Būtent Komisijos teikimu Pietryčių Lietuvos regionui buvo indeksuotas biudžetinis finansavimas – taip tikėtasi paspartinti kone geto sąlygomis tarybiniais metais gyvenusio regiono plėtrą. Tai buvo nevykęs regiono ypatingumo akcentavimo būdas: nuo šios pakišos prasidėjo iki šiol tebesitęsiantis įvairiausių lygių politiškai finansiškų spekuliacijų Pietryčių Lietuvoje maratonas. Ant to paties grėblio vėl lipa šiandieninė Vyriausybė. Tai dar kartą primena mums, kad istorijos, tegul ir labai nesenos istorijos, pažinimas ir išmanymas yra būtinas.

Baigdamas norėčiau pasakyti, kad ši konferencija, primindama kai kuriuos nesenos mūsų istorijos faktus, nėra istoriografinė. Bent jau tokia neturėtų likti.

Sąjūdžio, Lietuvą išvedusio į nepriklausomo Lietuvos gyvenimo kelią, ir šiandieninės liberalizmo kosmopolitizuotos Lietuvos orientyrai išsiskyrė taip stipriai, kad kaip ir anais, dar ikinepriklausomybiniais laikais, privalome pasakyti: o mes nesutinkame! Nesutinkame, kad būtų elgiamasi taip, kaip elgiamasi dabar – nuolaidžiaujant tolydžio vis labiau įžūlėjantiems antrosios autonomininkų kartos veikėjams ir jų tarsi ir draugiškos kaimyninės šalies politikams, kuriems akomponuoja prie valstybės institucijų tylomis prilipdytos komisijos.

Turiu vilties ir kviečiu su šia konferencija darbo nebaigti ir tai, ką manome esant taisytina, kaip ir Sąjūdžio laikais, taisyti kartu ir viešai.

**Pranešimas skaitytas konferencijoje-diskusijoje „Iššūkiai valstybės vientisumui prieš dvidešimt metų ir šiandien. Valstybinės komisijos rytų Lietuvai veiklą prisimenant“, įvykusioje Lietuvos Respublikos Seimo Konstitucijos salėje 2011 m. rugsėjo 21 d.*

PR

Studentiškas gyvenimas su „Tele2“ – saldesnis

Rugsėjį studentai vėl grįžo į auditorijas, o „Tele2“ vėl pateikė geriausią mobiliojo ryšio paslaugų pasiūlymą – planą „Studentas“. Kad studentiškas gyvenimas taptų šiek tiek saldesnis, „Tele2“ siūlo studentams mobiliuoju ryšiu naudotis mokant vos nuo 10 litų per mėnesį, gauti į tą pačią kainą įskaičiuotą 1GB duomenų naršymui ir pasirinkti išmanųjį telefoną vos nuo 1 lito. Šiuo pasiūlymu gali pasinaudoti tiek pats studentas asmeniškai, tiek ir jo tėvai, kurie nori pasirūpinti, kad vaikai būtų pasiekiami telefonu, o ryšio sąskaitos – mažesnės.

Pigūs pokalbiai ir internetas

„Suprantame, kad savarankišką gyvenimą pradėjusiai atžalai tėvai stengiasi negailėti nieko, tačiau sudėjus viską studentiškos išlaidos ne tokios ir menkos: būstas, knygos, kasdienės išlaidos, kanceliarinės prekės. Tačiau jauni žmonės gyvi ne tik mokslais, bet ir bendravimu, todėl jiems siūlome žemiausius tarifus ir kokybišką ryšį“, – sakė Petras Kirdeika, „Tele2“ komercijos direktorius.

Studentams siūlomi du patrauklūs planai: vienas už 10, kitas – už 15 litų minimalų mėnesinį mokestį. Į pirmąjį pasiūlymą įskaičiuota 100 pokalbių minučių, 1000 trumpųjų žinučių ir 1 GB duomenų naršymui. Išnaudojus limitą, skambučio ir žinutės kaina į visus tinklus – tik 15 centų.

Už 15 litų minimalų mokestį per mėnesį suteikiama 300 pokalbių minučių ir 1 GB duomenų. Išnaudojus limitą, skambučio ir žinutės kaina į visus tinklus – taip pat 15 centų.

Sudaryti ar pratęsti 24 mėnesių trukmės sutartį ir įsigyti telefoną gali ir studentai, ir jų tėvai – tereikia užsukti į „Tele2“ saloną arba elektroninę parduotuvę www.tele2.lt. Pasinaudojus šia galimybe telefonas ir SIM kortelė bus pristatyti tiesiai studentui į namus, net ir kitame mieste.

Išmanieji telefonai nuo vieno lito

„Iš namų išvažiavus vaikams tėvai nori ir tikrai gali neprarasti ryšio su jais. Todėl jiems mūsų pasiūlymas bus itin aktualus. Kalbu ne vien apie tai, kad mažos ryšio sąskaitos nepaplonins piniginės. Svarbiausia, kad vaikai bus visada pasiekiami telefonu ir galės nevaržyti savęs bendraudami su artimaisiais. Neabejoju, kad studentus nudžiugins ir galimybė naudotis gerais išmaniaisiais telefonais, kurių kaina siekia vos nuo 1 lito“, – sako P. Kirdeika.

Už tokią sumą galima įsigyti telefoną „Huawei U8650“ arba „Samsung Galaxy Europa“, o sumokėjus 29 litus – „Nokia 5230“. Pasirinkus šiuos išmaniuosius telefonus, sutarties galiojimo laikotarpiu mokamas 10 litų mėnesio telefono mokestis.

Mokant 17 litų mėnesio telefono mokestį, už vieną litą galima gauti išmanųjį „Samsung Galaxy Mini“, už 69 litus – „Huawei 8800 Pro“.

Rinkos analizės ir tyrimų bendrovės „RAIT“ šiemet atliktos apklausos duomenimis, „Tele2“ yra populiariausias ir labiausiai rekomenduojamas operatorius Lietuvoje. 49 proc. apklausos dalyvių teigė, kad naudojasi „Tele2“ paslaugomis, o pasirinkti šį operatorių kitiems rekomenduotų 60 proc. respondentų. 60 proc. apklaustųjų tvirtina, kad „Tele2“ siūloma paslaugų kaina – mažiausia.

Užs. Nr. 24

PR

Naujiena „Pildyk“ vartotojams – *kietas* telefonas už 1 litą

Ištikimieji „Pildyk“ vartotojai telefonus nuo šiol gali įsigyti ypač geromis sąlygomis – sumokėję vos 1 litą. Jei vartotojas „Pildyk“ naudojosi bent pusmetį, *kietą* telefoną jis gali gauti iškart, o už jį atsiskaityti mokėdamas nedidelį mėnesio mokestį. Maža to, laiku apmokant sąskaitas, į „Pildyk“ sąskaitą kas mėnesį grįš 5 litai.

Naują telefoną gauti paprasta

„Pildyk“ pasiūlymas leidžia seną mobilųjį telefoną pakeisti nauju pačiomis geriausiomis sąlygomis. Tai padaryti paprasta – iš siūlomų gero ir dar geresnio telefonų reikia išsirinkti labiau patinkantį ir pasirašyti 24 mėnesių telefono įsigijimo sutartį. Naujas telefonas kainuos 15 ar 20 litų per mėnesį, priklausomai nuo pasirinkto modelio.

„Daugelis norėtų savo senąjį telefoną pakeisti nauju, todėl „Pildyk“ vartotojams pasiūlėme šią naują galimybę. Klientas už gerą kainą gaus telefoną ir galės neatidėliodamas pradėti naudotis jo teikiamomis galimybėmis“, – sakė Renata Bernotaitė, „Pildyk“ prekės ženklo vadovė.

Naujas telefonas vartotojams atvers daug daugiau galimybių naršyti internete, dalintis informacija, dirbti ar pramogauti. Tuo tarpu „Pildyk“ paslaugomis naują telefoną įsigiję žmonės galės naudotis taip, kaip yra įpratę. T. y., su ta pačia SIM kortele, įprastais „Pildyk“ planais ir sutaupyti leidžiančiomis paslaugomis.

Pasiūlymu gali pasinaudoti 18 metų sulaukę vartotojai, kurie „Pildyk“ paslaugomis naudojosi bent 180 dienų. Sudaryti 24 mėnesių trukmės telefono įsigijimo sutartį ir gauti telefoną galima bet kuriame „Tele2“ salone.

Kurį *kietą* telefoną pasirinkti?

Mokant 15 litų mėnesio telefono mokestį, už vieną litą galima gauti telefoną „Huawei G6620“. Telefono išskirtinumas – galimybė į jį įdėti ir naudotis dviem SIM kortelėmis.

Pasirinkus išmanųjį telefoną „Huawei U8650“ su „Android“ operacine sistema, sutarties galiojimo laikotarpiu reikia mokėti 20 litų mėnesio telefono mokestį.

Šias išlaidas naujajam telefonui galima dar sumažinti! Nurodytu laiku apmokant mėnesio mobiliojo telefono mokesčio sąskaitas, kiekvieną mėnesį į „Pildyk“ sąskaitą grįš po 5 litus, kuriuos galima išnaudoti „Pildyk“ paslaugoms.

„Pildyk“ yra populiariausia išankstinio mokėjimo paslauga Lietuvoje. Naujausiais rinkos tyrimų bendrovės RAIT apklausų duomenimis, „Pildyk“ naudojasi net 59 proc. visų išankstinio mokėjimo paslaugų klientų.

Užs. Nr. 26

Užs. Nr. 21

Užs. Nr. 25

Kitas „Vorutos“ numeris išeis 2011 m. spalio 22 d.

Voruta®
Visos prekių ženklo teisės saugomos

Prenumeratos indeksai 0135, 0136

Redakcinė kolegija:

Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Romualdas Ozolas, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).

Tadas Stomma, JAV
Marija Remienė, JAV
Bronius Saplys, Kanada

Spaudos radijo ir televizijos rėmimo fondas
Vilniaus krašto lietuvių sąjunga išeivijoje

© Voruta 2011. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VšĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.

© Voruta, 2011. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt antrieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VšĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina du kartus per mėnesį (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks.: (8528)51266, „Tele2“ mob. (8 605) 11117.
Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius
Spausdino Media Regionalne Sp. z.o.o. (RAB) (Lenkija). Tiražas 1 500 egz.

Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66,
El. paštas: **vorutosfondas@voruta.lt** , **voruta@voruta.lt**.
Interneto svetainės: **www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt**

Redakcija: Jurgita Brasiūnaitė (redaktorė, tel.: 8 603 11117), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Viktoras Latvėnas (maketuotojas), Stanislava Žuravska (buhalterė), Viktorija Vaškytė (Klaipėda), Aušra Virvičienė, Birutė Žemaitaitytė, Antanas Lesys (istorija), Martynas Buivys (internetas), Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).